

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), канд. іст. наук, ст. наук. співроб., Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 23 2016

ЗМІСТ

Коротко про головне

Зустріч Президента України П. Порошенка
із Президентом Литовської Республіки Д. Грібаускайте.....4

До 25-ї річниці встановлення дипломатичних відносин
між Україною і Литовською республікою.....4

Розширення двохсторонньої співпраці України і Литовської республіки.....5

Президент П. Порошенко і Президент Литви Д. Грібаускайте
на другому Українсько-литовському економічному форумі.....6

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.

Перспективи поглиблення
міжнародної співпраці України у рамках ЄС і НАТО.....7

Дем'яненко М.

Безвізовий режим з ЄС в контексті проблеми біженців.....14

Жангожа Р.

Попытка военного переворота в Турции и его возможные последствия для Украины.....	22
--	-----------

Тарасенко Н.

Акції протесту в Україні: причини і перспективи у оцінках експертів.....	27
---	-----------

Економічний ракурс

Кулицький С.

Про ймовірні економічні наслідки встановлення мінімальної зарплати в Україні у 3200 гривень з початку 2017 року.....	41
<i>(Початок, продовження у № 24)</i>	

Рябоконт А.

Планы правительства по корпоратизации и улучшению госфинансирования предприятий авиационной отрасли	49
--	-----------

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України.....	56
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	62

Наука України сьогодні

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	65
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності.....	70
Перспективні напрями розвитку української науки.....	71
Діяльність науково-дослідних установ.....	72
Наука і влада.....	73
Питання екології та уникнення техногенних катастроф.....	75
Наукові видання.....	76

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Годецька Т.

Моніторинг ЗМІ з питань освіти й науки: інформаційно-аналітичний огляд (жовтень 2016 р.).....	78
--	-----------

Нові надходження до НБУВ

Шумілова А.

Нові надходження довідково-бібліографічних видань до НБУВ.....86

Коротко про головне

Зустріч Президента України П. Порошенка із Президентом Литовської Республіки Д. Грібаускайте

У понеділок 12 грудня, в Києві відбулася зустріч Президента України П. Порошенка із Президентом Литовської Республіки Д. Грібаускайте. У рамках зустрічі глави двох держав проголосили спільні заяви, а також взяли участь у офіційних заходах, за результатами яких було підписано низку українсько-литовських двосторонніх документів.

До 25-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною і Литовською республікою

Спільна заява Президента України П.Порошенка та Президента Литовської Республіки Д. Грібаускайте з нагоди 25-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між двома державами.

Двадцять п'ять років минуло від тієї історичної дати, коли незалежні та суверенні Україна і Литовська Республіка встановили дипломатичні відносини, відкривши новий етап у співпраці між нашими дружніми народами, які мають спільні глибокі історичні корені та успішно використали можливості та пройшли випробовування різних часів.

Чверть століття міждержавних відносин, яка минула з часу відкриття дипломатичних представництв у м. Київ у 1992 р. та у м. Вільнюс у 1993 р., була насичена не лише традиційними елементами міждержавного спілкування – проведенням численних візитів різних рівнів, розширенням двосторонньої договірно-правової бази співробітництва – але також і започаткуванням нових форм та інструментів економічної співпраці, посиленням зв'язків між регіонами, розвитком контактів між містами-побратимами, активною взаємодією у сферах культури і мистецтва, освіти і науки, охорони здоров'я і спорту. Особливий внесок у зміцнення українсько-литовських відносин був зроблений українцями, які проживають у Литві, та литовцями, які мешкають в Україні.

Відносини між Україною та Литовською Республікою офіційно набули рівня стратегічного партнерства. Наші держави демонструють стабільно високу динаміку політичного діалогу, ефективну практичну співпрацю у політичній, економічній, науковій, технічній, культурній та гуманітарній сферах, активну

співпрацю у питаннях імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та реалізації курсу України на європейську і євроатлантичну інтеграцію.

Наші держави рішуче засуджують тимчасову окупацію частини території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополь – Російською Федерацією та її агресію на Донбасі. Ми закликаємо міжнародне співтовариство продовжити активні політичні, дипломатичні та інші зусилля для відновлення територіальної цілісності України у її міжнародно-визнаних кордонах в інтересах стабільності та безпеки всієї Європи.

Україна та Литовська Республіка демонструють рішучу налаштованість надалі зміцнювати їх стратегічне партнерство на засадах взаємної довіри та поваги, відкритості та всебічного співробітництва на благо народів обох держав *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (http://www.president.gov.ua). – 2016. –12.12).*

Розширення двохсторонньої співпраці України і Литовської республіки

У присутності Президента України П. Порошенка та Президента Литовської Республіки Д. Грибаускайте, було підписано низку документів щодо розширення двосторонньої співпраці між державами.

Зокрема, було підписано угоду між Міністерством екології та природних ресурсів України та Міністерством охорони навколишнього середовища Литви про співробітництво у сфері захисту навколишнього середовища.

Угода спрямована на посилення співробітництва в галузі охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів, а також взаємодії сторін з метою вирішення регіональних і глобальних екологічних проблем.

Меморандум про розуміння між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством охорони здоров'я Литви підписали в.о. Міністра охорони здоров'я України У. Супрун та Посол Литовської Республіки в Україні М. Януконіс.

Меморандум має сприяти розширенню співпраці з Литвою у питаннях розвитку/реформування системи охорони здоров'я в Україні, профілактики та контролю захворювань, вдосконалення політики в сфері медицини, медичної та психологічної реабілітації. Співпраця здійснюватиметься шляхом обміну інформацією, досвідом та фахівцями, проведення тренінгів та спільних досліджень.

Голова Державної служби України з питань праці Р. Чернега та Посол Литовської Республіки в Україні М. Януконіс підписали Протокол про

співробітництво між Державною службою України з питань праці та Державною інспекцією праці Литви.

Документом визначено форми двосторонньої співпраці: обмін експертами, організація практичних занять, участь у конференціях та інших заходах, організованих сторонами, обмін інформацією про працівників, які виконують роботи на територіях обох країн на умовах найму.

Передбачається також обмін інформацією про практику впровадження нових стандартів безпеки та гігієни праці, заходи державного нагляду у сфері дотримання законодавства про працю та моніторинг відповідної статистики *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (http://www.president.gov.ua). – 2016. –12.12).*

Участь президента П. Порошенка і Президента Литви Д. Грібаускайте у другому Українсько-литовському економічному форумі

Президент П. Порошенко разом з Президентом Литви Д. Грібаускайте взяли участь у другому Українсько-литовському економічному форумі. Глава Української держави запросив литовський бізнес інвестувати в Україну.

«Литва та Вільнюс стали дуже символічними для нашої європейської інтеграції і відіграли величезне значення в нашій новітній історії», – нагадав глава держави про події листопада 2013 р., відзначивши особисту підтримку України Президентом Литви Д.Грібаускайте.

П. Порошенко зазначив, що за останні три роки в Україні було зроблено дуже багато, зокрема вдалося знизити рівень інфляції, який у 2014 р. складав 45-65%; було відновлено зростання ВВП; стабілізовано курс гривні та покращено макроекономічну ситуацію. Крім того, було забезпечено енергетичну безпеку шляхом диверсифікації джерел енергопостачання та покращено показники «Нафтогазу», реформовано систему державних закупівель, розпочато дерегуляцію і децентралізацію, реформу податкової системи.

Президент зазначив, що нині проводиться важлива судова реформа, яка забезпечить можливість громадянам та інвесторам знаходити правду та справедливість в судах. Глава держави також нагадав, що в Україні була створена та запрацювала нова антикорупційна структура. Він наголосив, що кожен український чиновник, суддя, прокурор, правоохоронець має відзвітувати про походження свого майна: машин, дач, квартир, банківських рахунків, великої кількості готівки, яка зберігається вдома. «Мета електронних

декларацій не цікавість, подивитися в замковий отвір, а ефективні антикорупційні кроки», – підкреслив Президент.

Глава держави зазначив, що нині перше місце в товарообігу України займає Європейський Союз – більше 45%. «Це ще мало. Литва може і має бути тим плацдармом проникнення на європейський ринок українського виробника. Ми добре розуміємо, знаємо можливості та традиції один одного, ми довіряємо один одному і маємо унікальну синергію розвитку нашого бізнесу», – наголосив Президент.

«Так як Президент Литви Д. Грібаускайте є «нашою Далею», так і кожен підприємець з Литви є наш. Ласкаво просимо до України», – резюмував глава Української держави (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2016. –12.12).

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, науковий співробітник СІАЗ НБУВ

Перспективи поглиблення міжнародної співпраці України у рамках ЄС і НАТО

Важливим напрямком цілеспрямованої зовнішньополітичної діяльності української влади протягом декількох останніх років є поглиблення стосунків із західними міжнародними інституціями, зокрема з НАТО та ЄС. В цьому напрямку активно і злагоджено діє уряд, парламент і Президент України. П. Порошенко нещодавно підписав указ про створення комісії з питань координації євроатлантичної інтеграції України. Головою комісії призначено віце-прем'єра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції І. Климпуш-Цинцадзе. Комісія створена з метою забезпечення координації заходів щодо інтеграції України в євроатлантичний простір безпеки, підвищення ефективності виконання пріоритетних завдань із досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в НАТО, у тому числі в рамках річних національних програм співробітництва Україна – НАТО.

Одним із прикладів позитивних зрушень у процесі співпраці є схвалення в червні цього року міністрами оборони країн-членів НАТО всеосяжного пакету допомоги для України. Після засідання комісії Україна-НАТО у Брюсселі генсек НАТО Є. Столтенберг заявив, що міністри узгодили програму допомоги для України і наголосив, що мета НАТО – допомогти Україні у створенні більш ефективних оборонних структур. Разом з тим він зазначив, що поки мова не йде про вступ України у НАТО, а основний акцент робиться на те, як проводяться

реформи в оборонній галузі і як збройні сили України зможуть співпрацювати з військовими НАТО. У спільній заяві Комісії Україна-НАТО також мова не йде про майбутній вступ України до НАТО, а підтверджується «прихильність подальшому розвитку особливого партнерства між Україною і НАТО, яке буде сприяти створенню стабільної, мирної та неподільної Європи».

Піднімалось питання територіальної цілісності України і у ході 62-ї сесії Парламентської Асамблеї НАТО, що проходила у Стамбулі у 20–22 листопада. Голова Верховної Ради А. Парубій під час зустрічі з головою Парламентської асамблеї НАТО М. Тернером заявив, що Україна націлена на те, щоб стати членом Північноатлантичного альянсу. (<http://nv.ua/ukr/ukraine/politics/parubij-rojasniv-chim-ukrajina-mozhe-but-i-korisna-nato-281944.html> - 2016. - 21.11)

За інформацією ЗМІ, делегація українського парламенту в складі народних депутатів України І. Фріз (глава делегації), Ю. Берези, О. Скрипника, О. Белькової, М. Найєма і заступника завідувача секретаріату Комітету з питань європейської інтеграції І. Мисика (секретар делегації) брала участь у роботі 62-ої щорічної сесії Парламентської асамблеї НАТО в м. Стамбулі (Турецька Республіка). До участі долучився Голова Верховної Ради А. Парубій.

Під час засідання А. Парубій звернувся до Комітету цивільного виміру безпеки ПА НАТО з питання доповіді щодо двох вимірів конфлікту в Україні. Він зазначив, що саме тут, «у міжпарламентському форматі, є можливість обмінятися думками, які потім зможуть стати підставою для прийняття рішень нашими урядами». «НАТО вже 70 років гарантує безпеку, і саме НАТО ми завдячуємо 70-літтям миру в зоні його відповідальності. Приєднання центральноевропейських країн до НАТО розширювало зону стабільності і зону безпеки і, як правило, ставало передумовою їхнього членства в НАТО», – наголосив А. Парубій (<http://rada.gov.ua/news/Novyny/137629.html> – 2016. – 21.11).

У свою чергу представники НАТО вкотре заявили про незмінність позиції щодо підтримки України в її боротьбі з незаконними та агресивними діями Росії та засвідчили готовність до подальшого посилення такої підтримки.

Як зазначив А. Парубій, парламентська асамблея НАТО визнала факт російської агресії стосовно України, про що була ухвалена відповідна резолюція. Голова Верховної Ради України також повідомив, що саме на питанні російської агресії проти України він наголосив, виступаючи з промовою перед Комітетом безпеки ПА НАТО. «Парламентська асамблея НАТО, яка завжди була прихильним майданчиком для України, ухвалила резолюцію, де зазначено факт російської агресії стосовно України. На цьому у своїй доповіді наголосив Президент ПА НАТО (Майкл Тернер), а делегати Асамблеї своїм голосуванням підтримали цю позицію», – заявив А. Парубій.

Також він зазначив, що делегати Парламентської асамблеї НАТО підтримали територіальну цілісність нашої держави, чітко декларуючи, що Росія веде агресію проти України.

Голова Верховної Ради України вважає, що факт ухвалення резолюції ПА НАТО «засвідчує міжнародну підтримку України», попри те, що «Росія вкладає

величезні кошти в те, щоб на всіх міжнародних майданчиках зняти питання України з порядку денного». «Відтак, фактично цей майданчик є одним з важливих для України, що засвідчує підтримку нашої держави з боку всього євроатлантичного простору», – підкреслив спікер українського парламенту (<http://rada.gov.ua/news/Novyny/137650.html> - 2016. - 21.11).

Крім того, А. Парубій подякував М. Тернеру за підтримку України, яку демонструє Парламентська асамблея НАТО, зокрема, у своїх рішеннях щодо допомоги Збройним силам України, лікуванні та реабілітації українських воїнів – учасників АТО, у спільних військових навчаннях країн НАТО та України.

Він зазначив, що в Україні затверджена програма щодо приведення Збройних сил до стандартів НАТО до 2020-го року. «Цим активно займається і Президент України, і Верховна Рада. Це амбітна ціль, але я переконаний, що Збройні сили її реалізують», – заявив А. Парубій. При цьому він наголосив, що Україна повинна бачити і розуміти конкретні вимоги та часові рамки для набуття членства у НАТО. Спікер Верховної Ради України впевнений, що досвід, який мають Збройні сили України, теж може бути цікавим та корисним і для армій країн НАТО. «Ми переконані, що воююча українська армія має досвід, який буде цікавий країнам НАТО. Зараз вона проходить випробування війною – вона гартується», – зазначив спікер українського парламенту (<http://rada.gov.ua/news/Novyny/137627.html> - 2016. - 20.11).

Проте, слід зауважити, що представники НАТО в черговий раз обмежились заявами про підтримку України і її цільності, але конкретних обіцянок щодо перспектив вступу України до альянсу не прозвучало.

Не надто оптимістичні заяви лідерів ЄС і щодо перспектив членства України у цій організації. Черговий саміт Україна – ЄС, який відбувся 24 листопада, не наблизив Україну навіть до безвізового режиму. Як інформують ЗМІ, ще 17 листопада Комітет постійних представників Євросоюзу дав згоду на початок міжінституційних переговорів щодо безвізового режиму для України, дозволивши старт переговорів між Радою ЄС та Європарламентом. Щоправда питання скасування візового режиму для України переносять на 2017 рік. Про це свідчить інформація, опублікована на сайті Європарламенту. Там йдеться, що обговорення нового механізму призупинення візового режиму попередньо запланували на 18 січня 2017 року. Від узгодження цього питання залежить скасування візових вимог для українських громадян. Розглянути механізм призупинення євродепутати мають у першому читанні.

Як відомо, раніше країни-члени ЄС ухвалили рішення, що безвізовий режим для України та Грузії запрацює лише після узгодження загального механізму призупинення безвізу. Отже, формальне схвалення безвізового режиму для України буде можливе не раніше цієї дати і лишається небезпека, що через політичні мотиви цей процес затягнеться на невизначений період (<http://www.pravda.com.ua/news/2016/11/29/7128291/> - 2016. – 29.11).

За підсумками саміту 24 листопада відбулась прес-конференція, на якій Президент Європейської комісії Жан-Клод Юнкер зазначив, що наполягав на необхідності ухвалити рішення про скасування віз для України на рівні країн-

членів ЄС. Він відзначив, що «подальші затримки неприпустимі». «Необхідно надати візову лібералізацію для України до кінця року», – заявив Ж-К. Юнкер.

Журналісти «Європейської правди» повідомляють, що на закритих переговорах Юнкер так само був радикальним у висловлюваннях, пояснюючи, що ЄС втрачає довіру через свою політику щодо безвізу. «Не може бути жодних виправдань, не може бути жодних затримок» – зазначив Ж-К. Юнкер (<http://www.pravda.com.ua/news/2016/11/24/7127827/> - 2016. – 24.11).

Але, як стало відомо, Франція вирішила заблокувати будь-яке просування по безвізу до завершення національних виборів, тобто щонайменше до літа. Це при тому, що Україна виконала всі вимоги ЄС щодо безвізового режиму. На цьому наголошував на прес-конференції Президент України П. Порошенко.

За його словами, на саміті Україна – ЄС 24 листопада українській делегації не було поставлено жодного запитання щодо виконання зобов'язань для скасування віз. «Зазвичай складні питання ставилися Україні щодо виконання зобов'язань. Можу наголосити, що на сьогоднішній день, під час сьогоднішнього саміту Україні не було задано жодного питання. Україна чітко і в повному обсязі виконала всі взяті на себе зобов'язання», – наголосив П. Порошенко (<http://www.pravda.com.ua/news/2016/11/24/7127830/> - 2016. – 24.11).

Президент України відзначив, що це перший саміт, коли не Україні ставлять запитання, а українська делегація ставила питання нашим партнерам з Європейського союзу з проханням своєчасно виконати взяті на себе зобов'язання. Він додав, що безпосереднє запровадження безвізового режиму залежить тепер не від України, а від домовленостей між керівними європейськими інституціями, які він назвав «стилістичними переговорами».

Окрім цього П. Порошенко висловив задоволення з приводу заяви президента Європейської комісії Ж-К. Юнкера щодо необхідності надати Україні безвізовий режим до кінця року. Проте, як вже було зазначене вище, суто процедурно це уже зробити буде нереально.

Ретроспективний аналіз процесу свідчить, що в ЄС обіцяли безвізовий режим для України ще до осені 2016, але цей процес затягнувся. І, як зазначив брюссельський кореспондент Радіо Свобода Р. Йозвяк, механізм призупинення безвізових режимів, що гальмує скасування віз для України, можуть так і не схвалити у цьому році і відкласти до виборів у Франції. «Немає певності у тому, що згоди щодо механізму призупинення безвізових режимів може бути досягнуто у 2016 році. Можливо, доведеться почекати до часу, коли пройдуть вибори у Франції в квітні-травні», – відзначив Р. Йозвяк.

Між тим, як відомо, перший тур президентських виборів у Франції пройде 23 квітня, другий – 7 травня наступного року. Отже, скасування віз для України у кращому випадку можна очікувати не раніше літа 2017 року, оскільки після рішення йде формальна процедура підписання та 21-денний період очікування (<http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/11/24/7057911/> - 2016. – 24.11).

Доволі негативну думку висловив депутат Європейського парламенту від Литви П. Ауштрявічюс, який заявив, що введення безвізового режиму з

Україною навмисно блокують у Європейському Союзі. Політик вважає, що вимоги України щодо безвізового рішення обґрунтовані, а ЄС не виконав свою домашню роботу. На його переконання у гру щодо безвізового режиму нещодавно включилися вже політичні інтереси. Зокрема, за словами політика, Франція залишає невирішеним це питання. Країна перебуває зараз у передвиборчому періоді. Всі сторони бояться, що в якомусь сенсі питання про безвізовий режим з Україною може вплинути на результати виборів.

Разом з тим, процес вирішення питання лібералізації безвізового режиму для України хоча і дуже повільно, але просувається вперед. Як відзначають експерти, вже протягом кількох місяців тривають складні, але звичні для Євросоюзу міжінституційні переговори між Радою ЄС і Європарламентом за участю Єврокомісії щодо узгодження тексту відповідного законодавчого регламенту ЄС. Їхня мета полягає у тому, щоб узгодити позиції до голосування Європарламенту з даного питання у першому читанні. Для схвалення рішення необхідно, щоб Європарламент проголосував у першому читанні текст, який потім схвалить Рада ЄС, інакше остання інституція внесе до документа свої поправки, що зобов'яже Європарламент розглядати його у другому читанні. У такому випадку законодавча процедура суттєво затягнеться.

Без того громіздкий і повільний переговорний процес, що триває вже кілька місяців, в останні тижні було фактично заблоковано, адже деякі країни ЄС на чолі з Францією хочуть максимально розширити застосування механізму призупинення, а також встановити жорсткі вимоги до моніторингу міграційних ризиків щодо країн, які порушили умови безвізового режиму.

За інформацією ЗМІ, французький міністр внутрішніх справ Б. Казньов заявив, що з огляду на нинішню ситуацію в Шенгенській зоні, забезпечення контролю над міграційними потоками має переважати над усіма іншими завданнями. «Якщо ми хочемо посилити Шенген, ми не можемо піти на лібералізацію візового режиму без запобіжних заходів, контрольованого графіку такої лібералізації і в умовах поспіху, до яких нас хочуть змусити», – зазначив французький міністр внутрішніх справ (<http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/11/29/7058138/> - 2016. – 29.11).

Деякі експерти пояснюють таку позицію французьких політиків страхом перед навалом мігрантів, і ці політики наполягають на виробленні жорсткого механізму призупинення як передумови візової лібералізації, особливо для Туреччини. Адже ослаблені вкрай непопулярним президентом Ф. Олландом французькі ліві все ще не залишають надію взяти участь у майбутніх президентських перегонах, і у цьому зв'язку нинішня французька влада побоюється, що лібералізація візового режиму щодо 42-мільйонної України буде використана у передвиборчій кампанії представниками правих і крайніх правих сил як доказ неспроможності соціалістів оберігати країну від імміграційних ризиків.

Експерти вважають, що в даній ситуації проблема не тільки і не стільки в Україні. Механізм призупинення, схвалення якого загальмувала Франція, був придуманий через Туреччину, коли йшлося про скасування віз для турецьких

громадян. Саме турецький фактор може бути розкручений французькими націоналістами. При цьому деякі експерти переконані, що було б все таки краще надати Україні безвізовий режим уже в цьому році, щоби зменшити вплив на вибори у Франції. Адже це класична передвиборча історія – якщо схвалити рішення зараз, в грудні, то до виборів ніхто про нього не згадає. А як згадають, то є відповідь: минуло 5 місяців, а натовпів мігрантів немає. Тобто небезпеки немає, а от якщо затягнеться до лютого-березня, то шансів просто не буде. Ніхто не схвалить безвізовий режим для України перед самими виборами. Таку думку озвучив один із посадовців ЄС, відповідальний за український напрямок. І якщо безвізовий режим для України не схвалять у найближчий місяць–півтора, є реальна небезпека, що він буде похований назавжди (<http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/11/25/7057975/> - 2016. – 25.11).

У разі, якщо візову лібералізацію відкладуть до виборів, то після них повертатися до українського питання можливо буде просто нікому. Адже хто б не став наступним президентом Франції, він буде тривалий час розбиратися з більш важливими для Франції справами. Крім того, вже за півтора місяці після президентських виборів відбудуться парламентські вибори, де також майже напевно переможуть праві сили.

Політолог В. Карасьов сподівається, що все ж таки рішення про безвізовий режим буде прийнято, але не в цьому році. За його словами, до нового року в Європі буде тривати підготовка і святкування Різдва. «Ніхто питаннями України займатися там не буде. Це зрозуміло. Тому цього року нам не варто очікувати, що ми отримаємо позитивне рішення про лібералізацію візового режиму. Рішення по безвізу переноситься на 2017 рік», – вважає експерт.

На його думку, тепер українським дипломатам потрібно буде поквипити наших європейських партнерів, щоб механізм про припинення безвізу, який так і не розроблений, був нарешті вироблений найближчим часом. «І не просто поквипити, а щоб у результаті його вироблення цей механізм не призвів до вихолощування самої ідеї безвізового режиму. Бо можна під час одночасної підготовки механізму з тимчасового призупинення безвізу нівелювати фактично таку важливу для багатьох українців ідею скасування віз із ЄС», – наголосив В. Карасьов (<http://asn.in.ua/ua/news/news/72143-bezvizovyjj-rezhim-dlja-ukrainy-otlozhili-na-2017.html>).

За словами іншого українського політолога В. Фесенка, якщо рішення про безвізовий режим не буде прийнято Євросоюзом в найближчі півтора-два місяці, це буде означати, що внутрішні кризові процеси в ЄС не тільки тривають, але навіть посилюються. У цій ситуації, на думку політолога, українським елітам доведеться подумати про певну корекцію стратегії і тактики курсу на європейську інтеграцію. «Звичайно ж, не може бути й мови про геополітичний розворот, тим більше в бік путінської Росії. Повністю зберігає свою актуальність курс на політико-правову європеїзацію України, на модернізацію нашої країни на основі європейських цінностей, демократичних, правових, економічних та соціальних стандартів, притаманних Європі. Але відносини України з ЄС мають стати більш прагматичними (без рожевих ілюзій

і надмірних очікувань), з урахуванням тих інституційних проблем, які переживає зараз Євросоюз», – зазначив експерт (<http://flashontimenews.com/govorit-ekspert/item/13271-v-fesenko-notatki-z-privodu-vrazhennya-tizhnya.html>).

З точки зору перспектив взаємин України і ЄС оцінила ситуацію і віцепікер Верховної Ради України І. Геращенко. Вона вважає, що якщо Євросоюз зволікатиме з наданням безвізового режиму для України, це стане історичною помилкою, адже це може призвести до втрати довіри українського суспільства. За її словами, ситуацію, яка склалася, «важко пояснити українському суспільству». «Ми з повагою ставимося до європейської сторони, коли вони говорять, що ми маємо виконати нашу частину зобов'язань. Але і ми говоримо, що наші партнери так само мають виконувати свої зобов'язання. Україні все не просто дається, але, можливо, в цих випробуваннях ми загартуємося як країна і здобуємо право голосу. Це дорогого коштує», – наголосила І. Геращенко (<http://socportal.info/2016/12/03/gerashhenko-zvolikannya-z-nadanniam-bezvizu-dlya-ukrayini-stane-istorichnoyu-pomilkoyu-dlya-yes.html> - 2016. – 02.12).

Натомість деякі українські чиновники висловлюють більше оптимізму, оскільки зосереджуються не стільки на позитивному ставленні до України, скільки на критиці на адресу Росії. Зокрема, віцепрем'єр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції І. Климпуш-Цинцадзе вважає, що на саміті Україна – ЄС 24 листопада Євросоюз засвідчив свою підтримку Україні та засудив російську агресію. «Цей саміт – чергове свідчення високого рівня політичного діалогу, який продовжують і підтримують Україна і Європейський Союз. Очікуємо, що отримаємо запевнення у подальшому визнанні повноцінної територіальної цілісності України, що продовжиться політика невизнання анексії Криму Російською Федерацією, що почуємо сигнали майбутнього рішення Європейської ради, яке має бути прийняте у грудні, щодо продовження санкцій проти РФ», – заявила Климпуш-Цинцадзе.

В свою чергу голова підкомітету з питань безпеки державних інформаційних систем Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони І. Фріз наголосила, що Європарламент визнав, що Росія застосовує широкий спектр інструментів: аналітичні центри, багатомовні телевізійні канали, псевдоінформаційні агенції, соціальні медіа та інтернет-тролів. Європарламент визнав факт повномасштабної російської пропаганди в ЄС та фінансування європейських партій і організацій Кремлем.

За її словами, саме про це говориться у доповіді про протидію ворожій ЄС зовнішній пропаганді з боку Росії та ісламістських угруповань, що була прийнята на саміті. «Документом визнається, що ворожа пропаганда проти ЄС і країн-членів спрямована на викривлення правди, внесення розколу між ЄС та його північноамериканськими партнерами, погіршення процесу прийняття рішень, дискредитацію інститутів влади, покликана викликати страх і невпевненість серед громадян блоку», – зазначила І. Фріз

(<http://glavcom.ua/news/jevroparlament-viznav-fakt-povnomasshtabnoji-rosiyskoji-propagandi-v-jes-friz-384429.html> - 2016. - 24.11).

Звичайно з суто прагматичної точки зору сьогодні головне – це підтримка України з боку ЄС. Можливо у поточний час і на найближчу перспективу практична допомога Україні в боротьбі із зовнішньою агресією важливіша для більшості українців ніж безвізовий режим, з яким можна трохи і почекати. Адже, як засвідчують соціологічні дослідження, безвізовий режим з Європейським союзом вважають важливим лише 39% українців (<https://www.rbc.ua/ukr/news/bezvizovyuy-rezhim-es-schitayut-vazhnym-39-1480342507.html>).

Згідно з результатами опитування, 13% українців вважають введення безвізового режиму з ЄС «дуже важливим», 26% – просто «важливим». Водночас 37% опитаних вважають скасування віз «зовсім не важливим», 20% – «не важливим» при тому, що 4% не визначилися з відповіддю. Варто відзначити, що в регіональному розрізі важливим запровадження безвізового режиму вважають на заході країни і в центральних областях, у той час як на півдні такої думки дотримується чверть опитаних, а на сході – менше п'ятої частини. Отже, наявні затримки з наданням безвізового режиму, з огляду на наведену статистику настроїв населення, не матимуть вирішального значення. Тим більше, що навіть за визнанням чиновників Євросоюзу Україна виконала свою частину зобов'язань і на ділі підтвердила свою здатність виконувати взяті на себе зобов'язання. Справа тепер полягає у суто внутрішньоєвропейських проблемах. Набагато важливішим для поточної ситуації є підтвердження неухильної підтримки позиції України щодо питань інформаційної безпеки і територіальної цілісності, що була висловлена і на Парламентській Асамблеї НАТО, і на саміті Україна – ЄС.

М. Дем'яненко, мол. наук. спів роб. інформаційно-аналітичний відділ ФПУ

Безвізовий режим з ЄС у контексті проблеми біженців

Питання візової лібералізації для України має тривалу і складну історію. У ході саміту Україна – ЄС, що проходив 9 вересня 2008 року у Парижі, сторони вирішили започаткувати візовий діалог з метою розробки відповідних умов запровадження безвізового режиму між ЄС та Україною у довгостроковій перспективі. Досягнуті домовленості були конкретизовані в ухваленому 22 листопада 2010 року на саміті Україна – ЄС «Плану дій щодо лібералізації візового режиму». Проте практична реалізація зазначеного плану активізувалася лише останніми роками, оскільки саме запровадження Європейським Союзом безвізового режиму для України, разом з імплементацією Угоди про асоціацію і створенням зони вільної торгівлі, є ключовим завданням у контексті євроінтеграції нашої країни. Проте, і без того доволі непростий процес підготовки, до певної міри ускладнився через

міграційну кризу, що спіткала Євросоюз протягом 2015-16 років. Унаслідок цього до звичного механізму лібералізації, що у різні часи застосовувався до інших країн, додалася проблема спрощення механізму призупинення безвізового режиму, розробка якого триває останнім часом. Політичне керівництво ЄС, що має реагувати на міграційну кризу та спричинені нею настрої у країнах-членах ЄС, намагається зменшити можливі претензії виборців. Ця обставина здійснила вирішальний вплив на те, що анонсований Президентом П. Порошенком на кінець листопада 2016 року та такий довгоочікуваний українським суспільством безвізовий режим з ЄС, знову відклався. Незважаючи на запевнення української сторони у виконанні всіх вимог для запровадження безвізу, підтримку з боку окремих посадових осіб ЄС та керівництва окремих країн-членів, питання все ще залишається відкритим.

До певної міри саме сподіваннями на вирішення зазначеної проблеми пояснюється те, що саміт Україна – ЄС, який відбувся 24 листопада у Брюсселі, кілька разів переносився. Невипадково серед причин відтермінування заходу у дипломатичних колах називають інтерес української сторони. А саме бажання П. Порошенка, який запевняв українське суспільство у позитивному результаті, привезти із Брюсселя рішення про надання безвізового режиму. Але в силу різних обставин це питання постійно відкладалося: то через референдум у Нідерландах, то через Брекзит, то через рішення не надавати безвіз до запровадження так званого механізму призупинення.

Після чергового переносу розгляду цього питання виникає логічний інтерес, чи дочекаються українці безвізового режиму взагалі, які насправді причини гальмування цього процесу та хто є їх ініціатором.

Попри запевнення голови Єврокомісії Ж.-К. Юнкера та президента Ради ЄС Д. Туска в тому, що є всі шанси вирішити проблеми, які заважають запровадити безвіз, до кінця 2016 року, окремі країни блокують це рішення.

Відзначимо, що Ж.-К. Юнкер послідовно відстоює позиції України і постійно сприяє процесу надання безвізового режиму. Хоча, як зазначає експерт з питань інтеграції, директор Інституту євроатлантичного співробітництва О. Сушко, позиція Ж.-К. Юнкера по Україні була піддана критиці деякими членами ЄС, які вважають, що він занадто оптимістичний щодо безвізового режиму і дає занадто обнадійливі обіцянки. Тоді ж був розкритикований деякими країнами-членами звіт, який ще в грудні 2015 року видала Єврокомісія, про те, що Україна виконала критерії безвізового режиму (<http://ru.slovoidilo.ua/2016/04/20/mnenie/politika/ekspert-obyasnil-pochemu-problema-bezhencev-ne-povliyaet-na-bezvizovyy-rezhim-dlya-ukrainy>).

Своєю чергою, Президент Європарламенту М. Шульц заявляв, що причина відтермінування – неузгодженість членів ЄС щодо запровадження механізму призупинення безвізового режиму (8 грудня 2016 року стало відомо, що Комітет постійних представників країн ЄС (Coreper) затвердив від імені Ради ЄС текст угоди, узгоджений з Європейським парламентом, і механізму призупинення безвізового режиму (<http://ua.censor.net.ua/n418423>). Серед таких країн згадувалися Франція, Бельгія, Італія, Німеччина та інші країни. Разом з

цим Ж.-К. Юнкер спростував чутки, що введення безвізу блокують Франція та Німеччина. «Я сьогодні спілкувався з канцлером Німеччини А. Меркель та президентом Франції Ф. Олландом і ми домовились, що цю проблему буде вирішено до кінця року», – наголосив Ж.-К. Юнкер(http://espreso.tv/article/2016/11/24/samit_ukrayina_yes_plyus_groshi_minus_bezviz).

Хоча, присутність Франції та Німеччини у цьому списку окремі експерти вважають не безпідставною. Так, заступник міністра закордонних справ України О. Зеркаль заявила, що рішення про надання українцям безвізового режиму з ЄС відкладається через вибори у Франції та Німеччині. А «каменем спотикання» є механізм призупинення безвізу для третіх країн. Утім обидві країни через власні вибори не можуть сформувати чітку позицію. Мовляв, бояться втратити частину електорату. «Питання біженців, воно було дуже важливим, дуже чутливим і на ньому дуже багато спекулювали і у Олланда, у якого зараз дуже низькі рейтинги, і необхідність прийняття рішення і механізму припинення режиму і рішення по Україні і по Грузії, воно ставить ще додаткові ризики для нього. Ми фактично стали внутрішньополітичними заручниками Німеччини і Франції», – заявила заступник глави МЗС (<http://www.5.ua/polityka/ukraina-stala-zaruchnykom-vnutrishnykh-problem-frantsii-ta-nimechchynu-u-pytanni-bezvizu-zerkal-132529.html>).

Заручником ситуації з рішенням про скасування візового режиму з Євросоюзом, Україну бачить і депутат Європарламенту від Польщі Я. Саріуш-Вольський. Проте, на його думку, основною причиною є суперечки у питанні візової лібералізації для Туреччини. «Незрозумілою є затримка процесу візової лібералізації, де ви стали заручниками візового питання між ЄС і Туреччиною. Так не повинно бути. Тому вибачте нам за це», – зазначив польський політик (http://ua.censor.net.ua/news/414154/ukrayina_stala_zaruchnykom_vizovogo_pytannya_mij_yes_i_turechchynoyu_yevrodeputat_sariushvolskyi).

Аналіз політичних заяв керівництва підтверджує припущення польського парламентаря. Нестійкий, а іноді і суперечливий характер взаємовідносини ЄС і Туреччини міг стати додатковим аргументом, що в підсумку вплинув і на українське питання. Мова, перш за все, йде про різку реакцію президента Туреччини Р. Т. Ердогана на резолюцію Європарламенту, що закликає Єврокомісію заморозити переговори з Туреччиною, а також затвердити положення про автоматичне припинення переговорів про вступ Туреччини в ЄС, якщо Анкара введе смертну кару. Документ, який має рекомендаційний характер, був прийнятий у відповідь на хвилю арештів опозиціонерів і журналістів у Туреччині після провалу путчу. Р. Т. Ердоган пригрозив відкрити кордони з ЄС для біженців. «Якщо ви підете і далі, кордони будуть відкриті, ви це відчуєте», – звернувся він до Євросоюзу, виступаючи 25 листопада, в Стамбулі(http://ua.censor.net.ua/news/416616/erdogan_pogrojuje_yevrosoyuzu_vid_kryty_kordony_dlya_bijentsiv).

Слова турецького президента, без сумніву, сильно турбують ЄС, які вже зіштовхнулися з проблемою біженців, що стала першопричиною останніх

подій, пов'язаних з терактами в Європі та і взагалі з погіршенням безпекової ситуації в окремих країнах.

Станом на літо 2016 р. Середземним морем до Європи вже прибуло близько 1,5-2 мільйонів нелегальних мігрантів. На території Туреччини перебуває ще понад 2,7 мільйона біженців зі Сирії і у зв'язку з постійними бойовими діями на території країни, кількість біженців продовжує зростати. У свою чергу, Брюссель, який не справляється з великим потоком мігрантів, побоюється, що ще більше тих, хто хоче втекти до ЄС, потраплятиме туди через нові безвізові країни, громадяни яких зможуть без перешкод в'їхати до чужої країни й подати заяву про надання притулку. Ніхто таких мігрантів, принаймні на етапі розгляду їхньої заяви (а це може бути півроку й рік), не чіпатиме. За цей час, навіть якщо не буде позитивного результату розгляду заяви, мігранти можуть знайти інші варіанти легалізуватися. В ЄС чудово розуміють, що, як наслідок, міграційна криза посилиться (<http://www.expres.ua/main/2016/05/31/188100-dadut-nam-bezvizovyy-rezhym-tyagnutymut>).

Проводячи паралелі з Україною, окремі країни ЄС побоюються, що можливий подібний сценарій і з українськими біженцями, особливо враховуючи військові дії, політичну нестабільність та складну економічну ситуацію, що вже стали причиною міграції значної кількості наших співвітчизників. Саме тому, в ЄС не виключають імовірність того, що із запровадженням безвізового режиму громадяни України будуть масово переїжджати до європейських країн. Або ж Україна стане транзитною територією для біженців з інших країн (Афганістан, Пакистан, Сирія та ін.) Цим і пояснюється намір ввести положення щодо обмеження безвізового режиму для нових країн.

Проте, хотілося б зауважити, що такі ризики щодо України дещо перебільшені. По-перше, у 2014-2015 рр., найбільш кризовому періоді, зростання кількості прохачів притулку хоча і було зафіксовано, та в абсолютних цифрах Україна посіла тільки десяте місце за цим показником. По-друге, намагання українців отримати притулок в ЄС нині є практично безперспективним. Країни ЄС вживають серйозних заходів для протидії економічній міграції під прикриттям статусу біженця.

За Женевською конвенцією, біженець – це той, хто залишив країну «внаслідок достатньо обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідування через свою расу, релігію, національність, належність до певної соціальної групи або політичні погляди і не може або не бажає скористатися захистом своєї країни». При цьому ключовий фактор – не військовий конфлікт на території держави, а нездатність держави надати своїм громадянам захист. Європа в цілому вважає безпечними неокуповані регіони України. Російська окупація і збройний конфлікт охоплюють близько 7% території України. А це означає, що переселенці можуть отримати захист і в своїй державі. Про це опосередковано свідчить високий відсоток відмов нашим прохачам у притулку. «Загалом, у 2015 р. було розглянуто вдвічі менше заяв (9 295), ніж було подано... Лише

1,8% (390 рішень) українців отримали статус біженця», – йдеться у дослідженні CEDOS. А деякі країни, як-от Німеччина, взагалі призупинили розгляд подань про притулок від громадян України.

І хоча України наразі немає в запропонованому Єврокомісією загальноєвропейському списку «безпечних» країн походження, та вона вже є у відповідних національних списках Болгарії, Люксембургу та Великої Британії (<http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/05/13/7049088/>).

Крім того, як пояснив згаданий вище експерт О. Сушко, існує шенгенська зона, в рамках якої є чіткі процедури того, як встановлюється і знімається безвізовий режим. «Жодна країна, яка входить в шенгенську зону, не може самостійно щодо третіх країн встановлювати безвізовий або візовий режим. Це неможливо, коли є єдиний простір для пересування. Візовий режим встановлюється або всіма країнами одночасно, або не встановлюється взагалі», – роз'яснив фахівець. За його словами, ми повинні розуміти, що є чіткі шенгенські правила і поки ніхто не збирається відмовлятися від них. Єдине, про що йде мова, – країни хотіли б більш вільної можливості тимчасового поновлення контролю на своїх власних кордонах в разі міграційної загрози. «Питання не в візах. Люди, які породили хвилю міграції, не мають відношення до візового або безвізового режиму. Ці питання регулюються іншим законодавством, не візовим. Йдеться лише про фізичний контроль за кордоном», – наголошує О. Сушко. Звичайно, як зазначив експерт, міграційна криза створює певний негатив для введення безвізового режиму, але прямого зв'язку законодавства, що регулює прийняття біженців та видачу віз, немає. «Питання біженців з Близького Сходу і безвізового режиму для України не розглядаються в одному пакеті», – проаналізував ситуацію О. Сушко (<http://ru.slovoidilo.ua/2016/04/20/mnenie/politika/ekspert-obyasnil-pochemu-problema-bezhencev-ne-povliyaet-na-bezvizovyj-rezhim-dlya-ukrainy>).

Проте, враховуючи той факт, що для ЄС питання біженців, є вагомим аргументом проти отримання Україною безвізового режиму, окремі вітчизняні високопосадовці запропонували своє бачення виходу із ситуації, що склалася. Так, заступник міністра юстиції України з питань європейської інтеграції С. Петухов вважає, що можна домогтися отримання безвізового режиму з Євросоюзом в обмін на розміщення частини сирійських біженців, що прямують до країн ЄС, на території України. «Я б запропонував ЄС взяти на себе добровільно квоту на розселення мігрантів. Думаю наша країна могла б повністю взяти на себе квоту, наприклад, Нідерландів... Це могло б стати важливим проявом солідарності з Європою в рішенні загальної проблеми. Звичайно, ми вимагали б додаткового фінансування від ЄС або окремої країни, але це були б значно менші кошти, ніж було б витрачено на їх утримання в ЄС», – написав заступник міністра на своїй сторінці в Facebook.

За словами С. Петухова, саме загальноєвропейська міграційна криза стала однією з причин затягування з наданням ЄС безвізового режиму для громадян України. «Зараз багато хто ображений на ЄС через те, що вони відкладають своє рішення по безвізу для України через внутрішні обговорення процедури...

Не секрет, що на прийняття рішення по Україні багато в чому вплинула сирійська міграційна криза. Саме побоюючись негативної реакції виборців на мігрантів, європейські лідери не поспішають давати безвіз Україні... Звісно, ми маємо повне право почуватися ошуканими, адже стали заручниками міграційної кризи і фактору виборів, які насуваються наступного року у основних країнах ЄС (Німеччина, Франція, Нідерланди). Однак, як на мене, замість того, щоб ображатися, треба шукати, яким чином стати їм необхідними і корисними», – написав заступник міністра (<https://www.facebook.com/sergiy.petukhov/posts/1814962525446045>).

Проте, позиція С. Петухова дещо спірна та навряд чи буде сприйнята українським суспільством. Достатньо згадати скандальну подію в м. Яготин Київської області, де місцеві жителі протестували проти заселення 250 біженців з Сирії. Місцевій громаді не сподобалось таке сусідство, а особливо враховуючи внутрішньо-переміщених осіб з Донбасу, з розміщенням яких також виникли труднощі. І взагалі, хіба Україна прагне стати територіально-сировинним придатком? У пам'яті залишився ще неприємний осад від вимоги ЄС скасувати мораторій на експорт лісу-кругляку в обмін на кредит у 600 мільйонів євро. Хоча таке рішення суперечить інтересам України в питанні захисту екологічної ситуації та українського виробника.

Та і в мін'юсті «відхрестилися» від заяви заступника міністра, акцентуючи увагу на тому, що Україна вже повністю виконала свою частку домовленостей. «Перед Україною в рамках переговорного процесу щодо отримання безвізового режиму з ЄС було поставлено безпрецедентну кількість вимог Європейської комісії – понад 50. Зі свого боку наша країна виконала абсолютно всі зобов'язання, взяті на себе в рамках даного процесу. Тож нині ми очікуємо на відповідне рішення з боку європейської сторони», – говорить у повідомленні міністерства. Також в мін'юсті зазначили, що «будь-які заяви, які стосуються можливості з боку нашої країни взяти на себе додаткові зобов'язання в рамках отримання безвізу, є лише особистою думкою їхніх авторів». Зокрема, в міністерстві заявили: «Публікації у Facebook заступника міністра юстиції С. Петухова та його роздуми на тему можливого отримання Україною квоти на розселення мігрантів є його особистою позицією як громадянина та людини, яка брала участь у відповідному переговорному процесі. Дана позиція жодним чином не відображає офіційну позицію міністерства юстиції чи очільника мін'юсту П. Петренка» (<http://www.depo.ua/ukr/politics/min-yust-vidhrestivsya-vid-migrantskoyi-ideyi-petuhova-29112016181600>).

У свою чергу очільник МЗС П. Клімкін також наголошує на повному виконанні Україною своїх зобов'язань по безвізу. «З безвізовим режимом дійсно ситуація така, що Європейська комісія чітко сказала, що наші зобов'язання виконані. Європейський парламент шляхом розгляду в комітеті внутрішніх справ це чітко підтвердив. Зараз питання полягає тільки в тому, що Європейський парламент, країни-члени Європейського союзу і Європейської комісії не можуть домовитися щодо механізму реагування на міграційні ризики.

В чому насправді питання? Та хвиля біженців, яка прийшла до Європейського союзу минулого року, змінила для багатьох європейців сам спосіб життя. Зараз усі чудово розуміють, що має бути механізм реагування на міграційні ризики – не тільки стосовно України – стосовно будь-якої країни. Він полягає в тому, що на першій стадії безвізовий режим може бути затриманий на рік. Потім – умовно на шість місяців, а потім взагалі може бути скасований. І є технічні критерії: умовна кількість нелегальних мігрантів, невиконання угоди про реадмісію або подання заяв на притулок. Є політичні критерії. Наразі немає рішення, хто і на якому етапі буде мати більше впливу – або Європарламент, або країни-члени, або Єврокомісія. І кожен бореться за те, щоб показати виборцям, що він кращий у боротьбі з міграційною кризою. Крім того, маємо бути чесні, що є ті, хто намагаються користуватися цим у політичних розкладах, у політичній боротьбі, і навпаки – завести це в глухий кут. Але те, що я чую від своїх партнерів, від своїх європейських друзів, вони намагаються знайти рішення, і як тільки буде рішення знайдено щодо України і щодо Грузії, жодних внутрішніх політичних проблем в Європейському союзі немає. Звичайно, є інший вимір – це безвізовий режим для Туреччини, але це питання подальших консультацій для всього Євросоюзу... У принципі, це питання важливе і для Євросоюзу. Тягнути просто так і не мати механізму реагування на міграційні ризики – це реально і внутрішня проблема, якщо хочете – внутрішній виклик для Європейського союзу», – зазначив П. Клімкін (<http://tsn.ua/interview/bezviz-dlya-ukrayini-ce-vnutrishnya-problema-yevrosoyuzu-805055.html>).

Депутат Європейського парламенту і член Парламентського комітету асоціації Україна – ЄС Р. Хармс, вважає, що 24 листопада на саміті представники ЄС продемонстрували недостатню серйозне ставлення до процесу надання Україні безвізового режиму. «Вони заздалегідь знали, що там є певні внутрішні проблеми між членами-країнами ЄС з цих питань. І вони могли якось цьому запобігти або не замовчувати це питання, не виносити його на останній день. Йде зростання націоналістичних настроїв в країнах-членах ЄС. Зараз громадяни Євросоюзу якимось чином хотіли б повернутися до закритих національних кордонів. Це виглядає так, що вони змушували Україну виконати абсолютно всі умови, а потім, незалежно ні від чого, просто сказали, що «вибачте, але ми не можемо вам дати»... Але коли давалися обіцянки, треба було оцінювати всі ризики, врегулювати процес, впроваджувати його. Треба було виконати обіцянку і дати той результат, який пообіцяли. Тут не було серйозної ретельної підготовки до управління цим процесом... І все ж українцям треба розуміти, що ці рішення не приймаються одноосібно, а приймаються усіма представниками країн-членів ЄС, і вони повинні узгодити все між собою», – говорить Р. Хармс (<http://politica-ua.com/deputat-evroparlamenta-rebekka-harms-rasskazyvaet-pochemu-ukraina-do-six-por-ne-poluchila-bezviz/>).

Знайти рішення для надання Україні та Грузії безвізового режиму закликає і Європейський комісар з питань розширення та політики сусідства

Й. Ган. «Якщо ми зараз не можемо виконувати наші обов'язки і обіцянки, в майбутньому ми втратимо не тільки довіру, але й політичні важелі. Ось чому я закликаю всіх, в тому числі членів Європарламенту, знайти рішення з Європейською радою», – заявив він. Й. Ган також уточнив, що має на увазі деякі країни-члени ЄС, «які ховаються за механізмом призупинення дії безвізового режиму, а насправді думають про інші речі, щоб не вводити безвізову лібералізацію» (http://news.liga.net/news/politics/13981959-evrokomissar_khan_prizval_es_uskorit_bezvizovuyu_rezhim_dlya_ukrainy.htm).

Президент Європейської ради Д. Туск також вважає, що керівні інститути Євросоюзу та країни-члени несуть велику політичну відповідальність і не повинні втратити довіру з боку України та Грузії щодо якнайшвидшого надання цим країнам безвізового режиму. Про це він написав у листі президенту Європарламенту М. Шульцу (http://news.liga.net/news/politics/13961338tusk_o_bezvizovom_rezhime_ukraine_my_eshche_mozhem_vyigrat_eti_gonki.htm).

«Ми висунули вимоги до наших партнерів, які заплатили високу ціну в проведенні болючих реформ і навіть піддавалися великому політичному ризику. Вони сприйняли ці виклики, маючи тверду віру, що ЄС буде здатний виконати власні обіцянки. Отже, хочу повторити, що ми можемо втратити не тільки соціальні, політичні та економічні інтереси, і не тільки майбутнє наших відносин з сусідами, але також і особливо – нашу довіру», – зазначив Д. Туск.

У листі президент Європейської ради відзначає, що головна причина гальмування безвізових режимів для цих двох країн (України і Грузії – *прим. ред.*) полягає у відсутності домовленостей між Європарламентом і Радою ЄС, тобто країнами-членами, у введенні нового так званого механізму припинення безвізових режимів з усіма третіми країнами. «На кону зараз справедливі надії і прагнення сусідніх націй, а також і репутація Європейського Союзу», – підкреслив Д. Туск. У зв'язку з цим глава ЄС висловив надію, що Європарламент і Рада ЄС якомога швидше досягнуть компромісу в питанні нового механізму припинення.

Про наявність доброї волі і розуміння нашими західними партнерами важливості вирішення цього питання говорить домовленість між Радою ЄС та Європейським парламентом щодо «механізму тимчасового призупинення» безвізового режиму між ЄС та третіми країнами. Як повідомили в Раді ЄС, рішення було прийнято за підсумками засідання Комітету постійних представників країн-членів ЄС (COREPER) в Брюсселі. «Комітет постійних представників 7 грудня підтвердив від імені Ради компромісний текст, узгоджений з Європейським парламентом, щодо перегляду механізму тимчасового призупинення, який може бути застосований для всіх існуючих угод щодо лібералізації візового режиму», – поінформували в Раді ЄС. (<http://ukr.segodaya.ua/ukraine/sovet-es-i-evroparlament-dogovorilis-o-mehanizme-kotoryu-blokiroval-bezviz-dlya-ukrainy-777487.html>) Проте, після цього, рішення має бути проголосовано Європарламентом і Радою ЄС. Враховуючи складність процедур, поки що ніхто не береться точно назвати місяць, у якому «безвіз»

запрацює. Більшість експертів сходяться на думці, що це станеться наступного року, дехто називає квітень, дехто – травень. Проте і євродепутати, і українські дипломати, за повідомленням DW, переконані, що жодних прихованих перешкод для довгоочікуваного безвізового режиму не залишилося. Це лише питання найближчих місяців (<http://www.dw.com/uk/безвіз-для-україни-фінішна-пряма-покроково/a-36708202>).

Отже, ситуація із запровадженням безвізового режиму виглядає наступним чином. З одного боку, маємо бажання української сторони, яка незважаючи на складну соціально-політичну ситуацію, виконала всі взяті на себе зобов'язання, і це визнають в ЄС. З іншого боку, немає єдності серед країн-членів ЄС, частина з яких, побоюючись нової хвилі біженців, прагне впровадити певні механізми впливу на міграцію. Керівники ж інших країн на порозі виборів просто бояться робити «різкі» кроки, щоб не втратити підтримку електорату. У будь-якому випадку Україна стала заручником ситуації. Але це питання є принциповим не лише для нашої країни, а й для всього Європейського Союзу. Це, свого роду, тест на міцність, який продемонструє здатність спільно вирішувати внутрішні проблеми, які існують в ЄС, і протистояти викликам часу. Заяви єврослужбовців та останні новини про те, що Рада Євросоюзу затвердила механізм призупинення безвізу, дозволяють сподіватися на позитивний кінцевий результат уже в найближчому майбутньому.

Р. Жангожа, головний наук. співробітник ДЗ Інститут всесвітньої історії НАН України

Попытка военного переворота в Турции и его возможные последствия для Украины

Со времени обретения Украиной государственного суверенитета Турция стала выступать для нашей страны чрезвычайно важным политическим и торгово-экономическим партнером. Важнейшим фактором этого партнерства для Украины стало то обстоятельство, что Турция заявила свою позицию категорического неприятия российской аннексии Крыма и всемерной поддержки граждан Украины – крымских татар в их противостоянии агрессии России.

Все эти факторы дают основание для более пристального внимания экспертного сообщества к событиям, происходящим с нашим южным соседом, с которым Украину связывают множество общих интересов, как геополитического свойства, в частности в рамках содружества стран Черноморского бассейна, так и двухсторонних торгово-экономических связей. В этом контексте события, связанные с попыткой военного переворота 15-го августа текущего года, представляет для Украины отнюдь не сторонний интерес.

Начало драматическим событиям августа 2016 года в Турции положило заявление группы офицеров, которые от имени Генерального штаба заявили о захвате власти и задержании руководства страны. Однако, как потом оказалось, они выдавали желаемое за действительное. Сообщалось о военных вертолетах и самолетах, облетающих на низкой высоте столицу страны Анкару. Один из вертолетов открыл огонь в районе здания национальной разведслужбы Турции. Спустя некоторое время, ведущий государственного телеканала зачитал обращение Генерального штаба Турции о переходе власти под контроль армии и о введении военного положения и комендантского часа на всей территории страны. Причиной отстранения от власти руководства страны в заявлении названо формирование автократического режима, что привело к росту угрозы терроризма в Турции.

Однако последующие решительные действия руководства Турции позволили быстро взять ситуацию под контроль. Сотрудники сил безопасности Турции частично перекрыли движение по мостам через Босфор в Стамбуле, где наблюдалось большое скопление военных. На улицах Стамбула и Анкары полицейские вступили в открытое противостояние с военнослужащими, поддерживающими попытку государственного переворота.

В противоположность информации, прозвучавшей по ведущему государственному каналу, проправительственные СМИ сообщили, что президент Эрдоган находится в безопасности, а правительство Турции продолжает работать. В своем выступлении премьер-министр Турции Бинали Йылдырым признал факт попытки военного переворота, предпринятой группой военных. Премьер-министр предупредил, что участники этой попытки «заплатят высокую цену» за свои действия.

Тем временем, сам президент Турции Реджеп Тайип Эрдоган в эфире одного из международных телеканалов Турции обратился к согражданам с просьбой дать отпор вооруженным путчистам.

Уже к 4 часам утра по местному времени переворот в Турции был подавлен силами населения, выступившим на защиту демократически избранного президента страны. Об этом в эфире правительственного телеканала заявил сам президент Р.Т. Эрдоган.

По официальной информации, переворот был организован военным прокурором и 46 офицерами во главе с отставным полковником Мухаммедом Косе. Также в мятеже участвовали полковник Мехмет Огуз Аккус, майор Эركان Агин и подполковник Доган Уйсал. Кроме того, путчистов поддержал лидер Народно-республиканской партии Турции Кемаль Кылычдароглу. Он, впрочем, не был вместе с заговорщиками изначально, а лишь призвал своих сторонников присоединиться к мятежу уже по факту его начала.

Отметим, что попытка государственного переворота в новейшей истории Турции не является исключительным событием. Ему предшествовали государственный переворот 1980 года, проведенный главой генерального штаба генералом Кенаном Эвренем и военные перевороты 1960 и 1971 годов.

Кроме того, 1970-е годы были отмечены вооружёнными конфликтами между правыми и левыми политическими силами Турции, обусловленными противостоянием между СССР и США, которое разделяло турецкое общество на противников и сторонников той или иной стороны противоборства двух ядерных держав.

Для того, чтобы создать повод для решающего вмешательства, турецкие военные позволили данным конфликтам разгореться, по некоторым экспертным оценкам, военные использовали стратегию формирования общественного мнения. Впоследствии волна насилия была остановлена главой генерального штаба генералом Кенаном Эвренем, и был наведен конституционный порядок. А следующие три года, до восстановления демократии, турецкие военные управляли страной посредством Национального совета по безопасности.

В результате переворота 1980 года было арестовано от 250 до 650 тысяч человек, 517 человек были приговорены к смертной казни. Всего в «чёрные списки» был внесен 1 миллион 683 тысячи человек, 30 тысяч стали политическими беженцами. Были запрещены 23 677 общественных объединений. В первую очередь, коммунистические, левоцентристские и курдские организации, а также все партии и профсоюзы. Перед судом предстали 400 журналистов, приговорённых в общей сложности к 3315 с половиной годам тюремного заключения.

Среди предпосылок попытки военного переворота следует выделить несколько ключевых. Несомненно, что сложные переговоры турецких властей с руководством стран Евросоюза, связанные с юридическим статусом сирийских беженцев и материальные издержки по их содержанию, негативно повлияли на внутривнутриполитическую атмосферу страны. Другим фактором политической дестабилизации стал инцидент с Россией по поводу сбитого российского «мирного бомбардировщика», нарушившего воздушное пространство Турции рядом с турецко-сирийской границей и последовавшая за этим жесткая реакция России, выразившаяся торгово-экономическими санкциями и блокадой турецкого туристического бизнеса. В сумме эти факторы привели к серьезным проблемам для турецкого бизнеса, что в свою очередь стало благоприятной почвой для нарастания критической протестной массы. Нужна была лишь небольшая искра, чтобы внутривнутриполитическая ситуация вспыхнула. На этом и строились расчеты путчистов, которые вознамерились использовать кризис для военного переворота.

Однако всякий переворот представляет собой всего лишь технологию, которая, без опоры на идеологию, не имеет перспектив. Именно на идеологический контент указали власти Турции, когда они обвинили исламского проповедника Фетхуллу Гюлена в идеологической подготовке военного путча.

В этой части работы автору пришлось анализировать информацию из различных источников – от официальных до инсайдерских, а также материалов социальных сетей. При такой методике анализа информации категоричные

оценки и утверждения исключались, сколь привлекательными бы они не казались – основополагающий демократический принцип уголовного судопроизводства – «презумпции невиновности» и для экспертной оценки остается безусловным.

По утверждению турецких властей, одним из организаторов путча выступил Ф. Гюлен – некогда ближайший соратник Эрдогана, а ныне его главный противник, более семнадцати лет проживающий в США. Благодаря своему исламскому просветительскому движению «Хизмет» («Откровение», «Мудрость»), Ф. Гюлен имеет влияние во всем исламском мире, Усилиями Гюлена было открыто более тысячи исламских школ и университетов в 160 странах мира.

В 2008 году Гюлен был назван самым влиятельным интеллектуалом мира по версии журналов Prospect и Foreign Policy, а журнал Time включил его в список «100 самых влиятельных людей мира». В 80-е годы минувшего столетия Гюлен был ближайшим соратником Эрдогана. Однако в 1999 году их пути разошлись – Гюлен уехал в США и более в Турцию не вернулся.

В течении последующих лет Гюлен оставался для Эрдогана главным политическим оппонентом. А в 2000-м против Гюлена даже был начат заочный судебный процесс. Однако в 2008-м году следствие было приостановлено из-за недостатка доказательств.

Еще сильнее отношения Эрдогана и Гюлена обострились в 2013 году, когда Гюлен раскритиковал турецкие власти за их репрессивные действия против противников застройки стамбульского парка Гези.

В декабре 2014-го в Турции произошел коррупционный скандал, когда были арестованы 47 человек. В том числе, высокопоставленные чиновники. Эрдоган заявил, что «под прикрытием борьбы с коррупцией создается незаконная, отвратительная и темная ловушка», обвинил в арестах «Хизмет». В то время много прокуроров и следователей лишились своих постов.

В 2016 году борьба турецкого правительства с «Хизмет» приобретает еще большие масштабы. В марте 2016 года Эрдоган обвинил Гюлена в создании напряженности в юго-восточной части Турции, где проживают курды, находящиеся в оппозиции к Анкаре. Только в апреле 2016 года турецкая полиция задержала порядка 90 человек, подозреваемых в связях с Гюленом. В мае 2016-го в Измире были задержаны еще 29 человек. В обоих случаях власти заявляли о «параллельном государстве», организованном «Хизмет».

По утверждению президента Турции, попытка переворота 15 августа 2016 года также является инициативой немногочисленной группы в составе вооруженных сил Турции. Идеология этой группы связана с известной структурой, именуемой «параллельным государством». В то же время об истинных властных амбициях Гюлена говорить сложно, поскольку от возможного прихода к власти 75-летний политик неоднократно отказывался.

На сайте «Хизмет» указано, что «Гюлен последовательно выступает против религиозного экстремизма и различных форм политизации ислама и

проповедует ислам, как религию сострадания, милосердия и социального служения» и категорически отрицает свою поддержку путчистов.

Однако власти Турции настаивают на причастности членов «Хизмета» к попытке военного переворота. В качестве аргумента были озвучены данные контрразведки, в соответствии с которыми приверженцы Гюлена имеют в стране законспирированную и разветвленную антиправительственную сеть. По ее данным, усилия группы Гюлена были направлены на то, чтобы взять под контроль государственный аппарат посредством внедрения в судебную систему и полицию своих агентов влияния. С этой целью использовались незаконное прослушивание, шантаж и иные незаконные акции.

С организационной точки зрения группа приверженцев Гюлена имела структуру секционного типа, в особенности в таких государственных институтах как судебная власть и оборонное ведомство, и сформировала сеть, которую можно оперативно использовать в необходимый момент. Члены этих конспиративных групп не знакомы друг с другом, но готовы по первому сигналу из единого координационного штаба к оперативным действиям.

Полевых командиров называли Абы (старший брат-наставник). Более высокую позицию занимали Имамы (церковные чины), которые координировали позиции в различных местах. Самого Гюлена именовали Имамом Вселенной.

Движение «Хизмет» организовано по принципу концентрических кругов, в которых Абы и Имамы формировали внутренние очаги. Финансовое обеспечение деятельности членов движения осуществлялось через неофициально зарегистрированные фонды, деятельность которых строго контролировалась Имамами высших ступеней. По некоторым данным, бюджет гюленитских групп составлял от 20 до 50 миллиардов долларов США.

На протяжении десятилетий медийный компонент гюленитских структур приобрел достаточно значительное влияние на общественное мнение в самой Турции и на внешнее информационное поле. Информационные агентства, газеты, телевидение проводили единую политику, определенную самим Гюленом, позиционировали свою информацию как оппозиционную. На самом же деле оппозиционный блок Турции представляют взгляды левоцентристов, крайне левых, либералов, националистов, «зеленых», радикальных курдских меньшинств, и иных социально-политических групп.

Автор обращает внимание, что, несмотря на утверждения турецких спецслужб про незначительное распространение влияния гюленитов в других странах, тем не менее, оно присутствует, в том числе и в Украине. В первую очередь, под эгидой турецко-украинского центра «Сяйво», дислоцирующегося в Киеве. Основатели этого центра известные и авторитетные личности в интеллектуальной среде страны. Участвуя в программах по изучению языка и культуры Турции, они, наверняка, не подозревают о подлинной сущности структуры, с которой они сотрудничают вполне искренне.

Еще один центр «OTGIAD» находится в Одессе. Кроме того, сторонники Гюлена создали информационный интернет-ресурс в Украине –

www.UkrainaHaber.com, в котором публикуют материалы, пропагандирующие их идеи. Следует заметить, что деятельность центров «Сяйво» и «OTGIAD» позиционируют себя как легитимные представители турецкого негосударственного сообщества. Однако, автор подчеркивает, что это не вполне соответствует действительности, учитывая тот факт, что турецкие власти обвиняют гюленистов в участии в попытке переворота. Кроме того, по инсайдерской информации, финансовая деятельность «Сяйво» не совсем транспарентна, что должно настораживать контрольные органы Украины, поскольку подобная финансовая политика уводит денежные выплаты в «тень».

Разумеется, иметь контакты с группами гюленистов, само по себе, не является предосудительным. Но учитывая латентную сторону их деятельности в других странах, где они создали ресурсную базу для продвижения своих агентов влияния в государственные институты и непростые взаимоотношения Гюлена с официальной Анкарой, это может стать источником излишней напряженности.

Таким образом, наша попытка анализа постпутчевых событий в Турции выводит за локальные границы происшедшего. Современный мир представляется некоей целостной системой с транспарентными границами. Кроме того, с момента обретения государственного суверенитета и войдя в открытое мировое пространство, Украина начинает сталкиваться с доселе неведомыми, новыми вызовами. Именно поэтому, события, происходящие по другую сторону границ нашей страны, теперь уже не могут быть для нас безразличны. Отец китайского «открытого мира» Дэн Сяопин сказал: «Когда открываешь окна, в комнату врывается свежий ветер. Но, вместе с ним, в комнату залетают мухи». Именно поэтому, то, что происходит за горизонтами привычного мира, имеют прямое отношение и к нашей жизни.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Акції протесту в Україні: причини і перспективи в оцінках експертів

Інформація про підготовку масових акцій протесту в Україні поширювалася в медіапросторі вже давно, створюючи певні очікування та напругу у суспільстві, тим більше, що приводів для незадоволення владою більш, ніж достатньо. Це, насамперед, високі тарифи на комунальні послуги, оприлюднення вражаючих уяву пересічного громадянина декларацій про доходи чиновників, ситуація на валютному ринку тощо. Більш конкретними ці очікування стали після того, як заявки на проведення багатотисячних акцій протесту на вулицях Києва в середині листопада подали близько десяти політичних партій і громадських організацій. Акції протесту з вимогами повернути банківські вклади, знизити тарифи та підвищити зарплати, які розпочалися 15 листопада і тривали кілька днів у центрі столиці, отримали

активний інформаційний та аналітичний супровід у ЗМІ, політичному й експертному середовищі.

У цілому, за даними поліції, 15 листопада в центрі столиці України протестували більше шести тисяч осіб. Громадський порядок забезпечувало стільки ж поліцейських і бійців Національної гвардії.

Найчисленнішими стали мітинги і пікети, організовані партіями «За життя» і «Батьківщина». Прихильники першої протестували проти штучного, як вони вважають, банкрутства українських банків і відмови цих установ виплачувати гроші вкладникам. Активісти «Батьківщини» критикували соціально-економічну політику уряду і вимагали скасування істотного підвищення комунальних тарифів.

Ошукані вкладники під прапорами партії «За життя», лідерами якої є колишні члени Опозиційного блоку В. Рабинович та Є. Мураєв, зосередили свій протест під стінами Національного банку України. Вони вимагали ухвалення парламентом закону про гарантії збереження вкладів громадян, повернення грошей вкладникам банку «Михайлівський», відставки голови Нацбанку В. Гонtareвої і «долар по вісім гривень».

Варто зауважити, що напередодні акцій протесту тему захисту ошуканих вкладників активно просувала партія «Батьківщина». Її кампанія з цього приводу стартувала ще 27 жовтня, коли Ю. Тимошенко зібрала представників спілок вкладників, які постраждали. До них долучилися і так звані позичальники з організації «Фінансовий майдан», які виступають за повернення споживчих кредитів за курсом 5,05 грн за дол. За результатами зустрічі з вкладниками і позичальниками Ю. Тимошенко заявила, що тут може бути лише один вихід: відставка голови НБУ та директора-розпорядника ФГВФО К. Ворущиліна. Термін – до 15 листопада. У разі невиконання ультиматуму лідер «Батьківщини» пообіцяла виводити людей на вулиці.

31 жовтня на погоджувальній раді голів фракцій і парламентських комітетів парламенту Ю. Тимошенко анонсувала мітинги на підтримку ошуканих вкладників. При цьому наголошувала, що ініціатором масових народних протестів виступає особисто вона і очолювана нею партія.

Утім, незважаючи на початкові заяви Ю. Тимошенко, спікером на акціях протесту чомусь виявився лідер партії «За життя» В. Рабинович, а соратники лідера «Батьківщини» на офіційному рівні стали заперечувати свою безпосередню участь в організації даних мітингів. У «Батьківщині» наголосили, що не збираються брати участь у дестабілізації і хочуть тільки підтримати акції протесту. «"Батьківщина" підтримує акцію вкладників, ми вважаємо, що вони мають право на таку акцію, але ми не є ні ініціаторами, ні організаторами. Там абсолютно нормальні і адекватні люди, і я не думаю, що це організувала Росія. Жодних інших акцій протесту ми підтримувати не будемо, причому і тут наша підтримка мінімальна», – заявив нардеп від фракції «Батьківщина» І. Луценко (<http://apostrophe.ua/ua/article/politics/2016-11-12/nesladkiy-noyabr-kto-v-ukraine-pomojet-kremlyu-rasshatat-obstanovku--/8302>). Ю. Тимошенко також заявила про свою підтримку мітингу під НБУ, який, за її словами, організував В. Рабинович.

Враховуючи, що політичні статуси й електоральні ресурси «Батьківщини» і партії «За життя» не співмірні, політичні оглядачі висловлюють припущення про можливе використання Ю. Тимошенко В. Рабиновича, за його згоди, для «розвідки боєм», яка виявила б масштабність теми захисту вкладників і можливість зібрати під її гаслами достатньо велику масу людей (<http://politconsultant.org/themes/arhivnie-materiali/aktsii-protesta-pod-nbu-falstart-ili-gazvedka-boem.html>).

На акції «обманутих вкладників» з'явилася і Н. Савченко, яка належить до фракції ВО «Батьківщина». Це стало приводом для звинувачень «Батьківщини» з боку фракції БПП у співпраці з представниками «проросійської опозиції» з метою дестабілізації ситуації в Україні.

«Неприродним є поєднання апологетів режиму Януковича з тими, хто поруч з нами брав участь у Революції гідності. Неприпустимим є імітація масових протестів за допомогою найнятої і оплачуваної масовки», – йдеться у заяві фракції. У Блоці Петра Порошенка заявили, що «такими є спільні акції «протесту» біля Нацбанку народного депутата Євгена Мураєва і Надії Савченко» (<http://www.radiosvoboda.org/a/news/28116394.html>).

Акції протесту під стінами Національного банку України політичні сили від опозиції використовують для підняття власного політичного рейтингу, а велика кількість мітингувальників прийшли туди за гроші, переконаний народний депутат, член фракції Блоку Петра Порошенка І. Артюшенко.

Депутат наголосив, що в акціях протесту брали участь як справжні активісти, так і найняті за гроші. «Цілі, заради яких виводили людей на протести, є дуже різними. Деякі партії хочуть нагадати про себе. Деякі – щоб засвітитись вперше – так як партія члена Опозиційного блоку Мураєва. А ще деякі – через те, що в них дико виріс рейтинг, через те, що в країні економічна криза та війна, і вони хочуть реалізувати це зростання і поставити якісь вимоги у Верховній Раді», – відзначив народний депутат.

За словами представника БПП, «поряд зі справжніми вкладниками, які постраждали від дій керівництва банків, зокрема, банку «Михайлівський», там були особи, які виглядали так, ніби вони щойно від Київського вокзалу. Це означає, що вони були там за гроші. Тобто, хтось вливає в це великі гроші. Або це внутрішня опозиція, яка не розуміє, що розвалює країну таким чином, або ж це справді Кремль, який виконує свої завдання».

Також народний депутат наголосив, що за його інформацією, організацією акцій протесту вкладників банків займалися депутати місцевих рад від «Батьківщини». «Як депутат від Запоріжжя, я чітко знаю, що місцеві депутати від «Батьківщини» в Запоріжжі керували розвішуванням символіки цієї акції. Це виглядає так, що хтось намагається сховатись під бренд якоїсь акції протесту, щоб потім використати це для політичних цілей», – відзначив депутат (http://zik.ua/news/2016/11/15/htos_vlyvaie_tudy_velyki_groshi__nardep_pro_aktsii_protestu_v_kyievi_991827).

Звинувачення на адресу «Батьківщини» прозвучали і з боку глави НБУ В. Гонтаревої, яка відреагувала на акції протесту вкладників заявою на сайті

Національного банку України. Вона, зокрема, вважає, що стала об'єктом цілеспрямованої кампанії з боку «Батьківщини» та інших опозиційних сил. За словами В. Гонтаревої, до Ю. Тимошенко «приєдналися декілька народних депутатів, які намагаються дестабілізувати економічну ситуацію, аби використати це у власних політичних цілях».

«Популістські гасла вигідні і для власників збанкрутілих банків. Їм Національний банк України завадив проводити схемні операції, виводити кошти з банків, продовжувати кредитувати депозитами вкладників виключно свій бізнес. І при цьому вони не хочуть повертати борги», – додала голова Нацбанку. Коментуючи плановану акцію протесту вкладників банків, вона додала: «Якщо виконати політичні обіцянки організаторів цієї акції, то Україна повернеться у 90-і роки. Запуститься друкарський станок – так робили всі попередні представники влади. Тільки за прем'єрства Тимошенко Національний банк надав банкам 84 мільярдів гривень рефінансування та на рекапіталізацію банків ще близько 12 мільярдів гривень. Більша частина цих коштів виведена з банків їхніми власниками та вже не буде повернута державі». «Негативні наслідки емісії, яка пропонується політиками, відчують на собі десятки мільйонів українців. За сьогоднішніх умов це спровокує стрімке зростання цін на продукти та послуги, знецінення гривні, здорожчання імпортованих товарів (у першу чергу медикаментів та палива). І вже ніхто з міжнародної спільноти не підтримає Україну та не допоможе нам», – попередила Гонтарева (<http://www.radiosvoboda.org/a/news/28116858.html>).

Отже, незважаючи на самовідсторонення «Батьківщини» від протестної акції біля НБУ, політична партія та її лідер Ю. Тимошенко отримали низку критики на свою адресу, чого не сталося з партією «За життя», яка у результаті оголосила себе переможцем у боротьбі за інтереси ошуканих вкладників.

Варто відзначити, що протести обманутих вкладників в Україні – не новина. Нацбанк за неповний рік ліквідував більше 80 банків, в яких, щоправда, більшість вкладів не перевищували 200 тис. грн і підлягають гарантованому поверненню через Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). За даними НБУ, загальна кількість вкладників, вклади яких перевищували гарантовані ФГВФО 200 тис. грн і які, відповідно, втратили кошти, – близько 120 тис. осіб. Утім, зазвичай вулична активність вкладників «200+» досить низька. За останні роки чисельних мітингів за їх участю не було.

Найбільша проблема з вкладами виникла у банку «Михайлівський», який відверто обдурих своїх клієнтів. Керівництво через фактично підставну фірму – афільоване з банком товариство з обмеженою відповідальністю запропонувало вкласти гроші в фінансову піраміду під дуже великі відсотки. Піраміда, зрозуміло, тріснула, власник банку В. Поліщук втік за кордон. Загальна кількість вкладників цього банку, точніше, фінансових компаній ІРЦ та КІЦ, які залучали кошти під вивіскою «Михайлівського», становить близько 15 тис. осіб. Згідно закону, ці вкладники, хоча й, здебільшого, мали вклади, які не перевищували 200 тис. грн, не можуть претендувати на відшкодування від

ФГВФО, оскільки кошти залучали фінансові компанії, які не є учасниками Фонду.

Аби нейтралізувати схильних до вуличних протестів вкладників «Михайлівського», влада заздалегідь почала грати на випередження. Ще у серпні П. Порошенко пообіцяв вкладникам банку «Михайлівський», що допоможе. Він розпорядився створити міжвідомчу робочу групу для вирішення цього питання та пообіцяв, що кошти будуть знайдені, а винні покарані. Робочу групу створили лише наприкінці жовтня, а на початку листопада вона провела перші збори. На Банковій, однак, вирішили не чекати на напрацювання групи і 14 листопада П. Порошенко вніс до Верховної Ради проект закону про захист ошуканих вкладників банків, який стосується повернення коштів вкладникам «Михайлівського». 15 листопада, у день початку акцій протесту, цей закон був прийнятий Верховною Радою.

За словами політичного експерта Т. Чорновола, ініціатива Президента була мотивована тим, що серед владників опинилося багато ветеранів АТО. По-друге, за його словами, в тому, що сталося, є вина й держави. Зокрема, Нацбанку, який повинен був вчасно помітити цю аферу і зупинити її. Ціна питання – 1 млрд грн, який, до речі, ляже на плечі платників податків, але водночас продемонструє великодушність влади і народних депутатів та, вочевидь, позбавить вкладників підстав для протестів.

І хоча закон, так би мовити, одноразовий – його не можна буде застосувати вдруге для інших вкладників, прецедент може мати негативні наслідки, вважає Т. Чорновіл. «Ухвалення такого закону – поганий прецедент. Фактично кожен, хто порушив закон, або взяв участь у сумнівній афері, тепер може розраховувати, що почне мітингувати і отримає свої гроші назад. Ці люди насправді не мають права отримати такі компенсації», – зауважив політичний експерт (<http://www.epravda.com.ua/publications/2016/11/14/611126/>).

Так політичний експерт, директор Київського інституту мирних досліджень, А. Мішин заявив, що «завдяки позиції суспільства щодо банку "Михайлівський", вкладники інших, а їх в Україні близько 60-ти банків, що лопнули, мають шанс на виплати» (<https://www.rbc.ua/ukr/news/vkladchikam-mihaylovskogo-vernut-dengi-blagodarya-1479135765.html>).

Водночас прийняття згаданого закону було висвітлено партією «За життя» як їх перемога. «Мітингувальникам під НБУ Вадиму Рабиновичу і його партії "За життя", а також тисячам киян вдалося домогтися від влади виконання однієї зі своїх вимог: вкладникам банку "Михайлівський" повернуть гроші», – відзначив А. Мішин (http://gazeta.ua/articles/life/_mitingi-pid-nacbankom-ne-projshli-darma-vkladnikom-mihajlivskogo-povernut-groshi-ekspert/734912?mobile=true).

Зважаючи на заяви лідерів партії «За життя», що однією з цілей протестів є проведення дострокових виборів в Україні, прорекламована ними «заслуга» у вирішенні проблеми повернення вкладів може додати їм електоральної ваги, яка, до речі, згідно дослідження КМІС з 4 по 13 жовтня вже становить 8,1% (<http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=660&page=1>).

Ю. Тимошенко, тим часом зосередилася на більш глобальній проблемі – скасуванні несправедливих комунальних тарифів. Акція протесту під прапорами партії «Батьківщина» відбувалася біля Верховної Ради України і будівлі уряду. Ю. Тимошенко відкрито закликала людей виходити на вулиці і висловлювати свій протест проти несправедливого, як вона вважає, підвищення вартості комунальних послуг, цін на газ і електрику.

Ці протести, однак, виявилися нетривалими. У «Батьківщині» очікували підкріплення у вигляді ініційованих Федерацією профспілок України (ФПУ) масових акцій проти високих комунальних тарифів і з вимогами підвищення зарплат і пенсій, проте воно не надійшло. Профспілкові лідери раптово скасували заплановані протести. «Ми вважали, що 17 листопада відбудеться розгляд держбюджету, але потім влада почала маневрувати і перенесла його на початок грудня», – пояснив рішення ФПУ її лідер Г. Осовий.

Помітну активізацію партії «Батьківщина» та деяких інших політичних сил експерти пояснюють їх намаганням спровокувати дострокові парламентські і президентські вибори. За підсумками низки соціологічних опитувань, нині «Батьківщина» не просто випереджає Блок Петра Порошенка за рівнем підтримки виборців, – вона впевнено утримує позицію лідера електоральних симпатій. Так, всеукраїнське опитування громадської думки, яке провів Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) з 4 по 13 листопада 2016 р. засвідчило підтримку респондентами партії «Батьківщина» на рівні 19,1%, натомість Блок Петра Порошенка отримав 13,2% (<http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=660&page=1>).

Зміцнення рейтингів опозиції цілком очевидне на тлі невдач діючої влади. Наприклад, як показали дані опитування КМІС, 82% українців оцінюють поточну соціально-економічну ситуацію як «погану». Основною причиною, на думку українців, є корупція у вищих ешелонах влади – так вважають 66% опитаних. 84% українців загалом негативно оцінюють «все, що зараз відбувається в країні». З тих, хто дав таку оцінку 56% вважають, що в такій ситуації «краще виходити на вулицю з протестом», 16% вважають, що «краще терпіти все заради збереження спокою». При цьому 40% українців говорять, що готові особисто взяти участь в акціях протесту проти чинної влади. 69% українців вважають, що Президент П. Порошенко веде країну у неправильному напрямку. Вважають, що веде у правильному напрямку – 14%. 70% опитаних вважають, що Президент Петро Порошенко не здатен вивести країну з кризи. Протилежної думки дотримуються 14%. Водночас, 68% українців не вірять, що Президент П. Порошенко здатен припинити війну. 16% вважають, що він може це зробити. На запитання «Ви погоджуєтеся чи не погоджуєтеся з думкою окремих політиків про необхідність повного перезавантаження української влади, включаючи Президента, Уряд, Верховну Раду, суддів та силових органів?» 63% відповіли, що «погоджуються». Не погоджуються з такою думкою 17,9%. Водночас 38,3% українців підтримують проведення дострокових парламентських виборів, не підтримують – 41%.

Якби вибори Президента України відбувалися в середині листопада, то з усіх громадян України віком від 18 років 21,3% проголосували б за Юлію Тимошенко, 18,5% – за П. Порошенка. Також респондентам ставилося запитання «Якби у другий тур виборів Президента України вийшли П. Порошенко і Ю. Тимошенко, за кого б з цих кандидатів Ви проголосували б?». Відповіді розподілилися таким чином: 17% проголосували б за П. Порошенка, 23,8% – за Ю. Тимошенко (<http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=660&page=1>).

Українська опозиція не пропонує рецептів виходу з кризи, а хоче зіграти на її поглибленні, вважає політолог В. Цибулько. І це вікно можливостей для опозиції зменшується, визнає він. «Така активність Тимошенко пов'язана з першими ознаками оздоровлення економіки. Якщо вона нині не «втрутиться у владу», то певні економічні успіхи чинної влади надовго заблокують політичну перспективу опозиції», – визнає аналітик.

За спостереженнями В. Цибулька, активність «Батьківщини», випадково чи навмисно, синхронізується з приходом до влади прокремлівських сил у Молдові і Болгарії. «Але Україна – не Молдова. Адже в Україні – гаряча фаза українсько-російського збройного конфлікту, і це не дає пропутінському реваншу в державі жодних шансів», – переконаний В. Цибулько.

На думку політолога В. Фесенка, ініціатори протестів розраховують створити штучну політичну кризу. Недовіра до влади в Україні – є, але це перманентний стан українського суспільства, і сама лише така недовіра не означає, що уряд та парламент є недієздатними та їх треба замінювати негайно, пояснює експерт.

Влада поки скептично ставиться до спроб опозиції розхитати ситуацію в країні з метою переобрання парламенту. Один із засновників Українського інституту майбутнього Т. Березовець, якого вважають близьким до Адміністрації Президента, переконує, що в українському суспільстві зараз переважає апатія, і ескалацію протестів можуть викликати лише абсолютно екстраординарні події. На його думку, протестний потенціал через зниження рівня життя населення може бути реалізований не раніше ніж через півроку, тим більше, що на даний момент влада переграла своїх супротивників, задовольнивши основні вимоги ошуканих вкладників і оголосивши про підвищення з початку 2017 р. мінімальної зарплатні вдвічі (<http://www.dw.com/uk/експерти-вуличні-протести-в-україні-можуть-відновитися-навесні/a-36466007>).

Звісно, українська влада, розуміючи, що передумови для масових протестів справді існують, не залишила поза увагою анонсовані заздалегідь акції. Окрім прийняття закону про повернення вкладів клієнтам банку «Михайлівський», для попередження дій опозиції та дискредитації самих акцій був використаний уже знайомий меседж: внутрішнім протестам сприяє зовнішній ворог. Так, Служба безпеки України виступила із заявою про те, що масові акції протесту насправді інспіровані Москвою з метою зриву надання Євросоюзом безвізового режиму для українців, дестабілізації внутрішньої ситуації і зміни влади на

більш лояльну до Росії. Всеукраїнську акцію протесту банківських вкладників СБУ назвала «першим етапом» реалізації плану Кремля з дестабілізації ситуації в Україні з метою оголошення дострокових парламентських виборів.

11 листопада начальник департаменту захисту національної державності СБУ А. Дублик на брифінгу повідомив, що у Служби безпеки та Служби зовнішньої розвідки України є інформація про підготовку Росією масштабного плану з дестабілізації ситуації в Україні шляхом проведення протестних акцій, втілення якого має розпочатися 15 листопада. За його словами, ці дані збігаються з змістом так званого плану «Шатун» – масиву інформації, вилученої з поштової скриньки радника президента РФ В. Суркова.

Згідно з даними СБУ, 15 листопада мала б розпочатися всеукраїнська акція протесту банківських вкладників, яка 17 листопада продовжиться темою підвищення тарифів. Серед основних цілей, яких будуть намагатися досягти провокатори – організація дострокових парламентських виборів з метою приведення до влади проросійських сил і перегляду зовнішньополітичного курсу України.

«Першою проміжною датою, згідно з отриманими нами даними, визначено 24 листопада – це день, на який заплановано проведення саміту Україна – ЄС», – зазначив А. Дублик. За його словами, дестабілізація ситуації повинна стати додатковим важелем для проросійськи налаштованих сил Європарламенту, щоб відкласти питання про надання Україні безвізового режиму. На тлі протестів, за інформацією СБУ, готується загострення і в зоні АТО.

Крім того, за інформацією Служби безпеки України, у рамках планів щодо дестабілізації ситуації в Україні Кремль має намір використати стратегію «повзучої ерозії центральної влади» (<http://www.radiosvoboda.org/a/news/28110188.html>).

«Протягом другої половини листопада і початку грудня заплановано проведення, згідно з їхнім задумом, кількох сесій обласних рад, які під гаслами децентралізації вимагатимуть практики договірних відносин між Кабінетом міністрів і місцевими радами», – повідомив А. Дублик. Він зазначив, що раніше кілька облрад вже ухвалили такі рішення, у зв'язку з чим відкрито кримінальне провадження.

«У регіонах також заплановано проведення зборів і форумів громад з подальшим проведенням підсумкового всеукраїнського форуму місцевих рад. Прямих вимог федералізації не передбачається. Натомість обрана стратегія повзучої ерозії центральної влади. Тобто, за задумом, основне – створити умови, щоб паралізувати органи центральної влади. Знаючи, що внесення змін до Конституції потребує часу», – пояснив А. Дублик. Водночас планується загострення ситуації у зоні бойових дій на Донбасі й доведення інтенсивності обстрілів до найвищого за рік рівня.

Після заяви Служби безпеки України в українській столиці були вжиті неабиякі заходи безпеки, зокрема, обмеження руху у центрі Києва, перевірка всіх протестувальників на металодетекторах, стягнення у місця акцій великої кількості силовиків. Це стало підставою для стверджень з боку опозиційних

сил, що план «Шатун» був фейком, використаним аби дати формальний привід для «закручування гайок» в країні.

Так, київський політолог С. Толстов, якого вважають близьким до опозиції, не виключив, що ці тексти могли бути написані в Києві з метою дискредитації організаторів протестів. Він зазначив, що в них відмінюються українські прізвища і міститься вираз «в Україні», що характерно саме для українського варіанту російської мови (<http://www.dw.com/uk/експерти-вуличні-протести-в-україні-можуть-відновитися-навесні/a-36466007>).

Подібні припущення висловив і політолог А. Октисюк. «Виглядає на те, що «Шатун» справді може бути реальністю, однак не як плани Кремля, а як концепція, написана українськими гравцями, які хотіли б отримати фінансування з Москви. Такий собі бізнес-план. Можна припустити, що є такий собі експерт чи група експертів. Вони розписали план дій, надіслали його в Кремль. Якби в Москві це когось зацікавило, вони отримали б гроші, і тоді б під це фінансування залучали людей. За часів Партії Януковича було прийнято писати такі політичні проекти. Оце такий стиль. Можливо, це навіть не політсила, а якась окрема група людей. Швидше за все це була така особиста ініціатива»(http://zik.ua/news/2016/11/15/plan_shatun_pysavsya_yak_biznesproekt_dlya_kremlya__politolog_991653).

Водночас частина експертів не виключає, що акції протестів дійсно намагатимуться використати спецслужби Росії. Співдиректор програм з міжнародної безпеки Центру Разумкова О. Мельник наголосив, що ризик російського втручання у нинішні протести в Україні є високим, але це не скасовує того, що для протестних настроїв є реальні причини. О. Мельник не виключає, що Кремль не обов'язково організовуватиме з нуля ті чи інші протести, а може скористатися тими з них, які готують українські політичні сили.

«Звичайно, підозри щодо російського втручання мають певні підстави. Але Україна суттєво ускладнила би роботу російських спецслужб, якби українська влада не давала приводів для протестів», – визнає О. Мельник.

Обурення громадян важким соціально-економічним становищем може бути використане і так званими патріотичними опозиційними силами, і проросійською опозицією та Російською Федерацією, стверджує колишній заступник голови СБУ, а нині голова підкомітету з державної безпеки в парламентському комітеті з національної безпеки і оборони А. Левус. За його словами, на користь «кремлівського сліду» свідчить і міжнародна ситуація, зокрема і те, що в сусідніх з Україною державах приходять до влади сили, які не мають «чіткої антикремлівської позиції». А. Левус називає й інші ознаки російського втручання в українські протести.

«Для російського президента Володимира Путіна важливо дестабілізувати ситуацію, оскільки Мінський процес зайшов у глухий кут, санкції ніхто не знімає, і Кремлю треба поламати «вертикаль» української влади. Ми бачимо активність у соціальних мережах, яка контролюється Російською Федерацією. Щодо оперативної інформації, якою володіє Служба зовнішньої розвідки – в

режимі онлайн зростає активність людей, які виступають за всілякі спеціальні статуси регіонів, за посилення протестної активності», – сказав депутат.

На думку політичного експерта Є. Магди, особливість політики РФ полягає в тому, що вона створює широку платформу для підтримки деструктивних дій проти української держави.

«Я розумію скепсис багатьох з приводу заяви СБУ. Зараз будуть говорити про те, що наші спецслужби когось переслідують, пресують. Але я думаю, що російські спецслужби не діють без влади – це очевидно. Вони пропонують різним українським силам варіанти співпраці. Ясна річ, що ніхто кров'ю ні за що не розписується, просто якщо вони просувають вигідні для Росії тези, то вони отримують інформаційну підтримку. Вони дають українським політикам можливість трошки підскочити за рахунок власних ресурсів», – відзначає Є. Магда. «Позиція СБУ щодо розвитку цих подій в даному випадку є правильною, тому що краще спробувати застерегти від деструктивних дій, ніж потім вирішувати їх наслідки», – резюмує політолог (<http://apostrophe.ua/ua/article/politics/2016-11-12/nesladkiy-noyabr-kto-v-ukraine-pomojet-kremlyu-rasshatat-obstanovku--/8302>).

Всі ці акції мали початися ще в жовтні, щодо цього був злив інформації від окремих депутатів, зазначив політтехнолог Т. Березовець. «Ці акції носять явно проплачений характер. Справжні акції виглядають зовсім по-іншому, – наголошує він. – Якщо з'являються особи відверто кримінальної зовнішності, студенти і «бабушки» – це 100% ознаки так званих «майдан-арбайтерів». Це – люди, які заробляють на організації таких мітингів. Соціальні мережі, особливо «Вконтакте» і Facebook рясніли оголошеннями останній тиждень щодо найму людей. І навіть виставляли розцінки, які складали, в середньому, близько 130-150 гривень за добу».

Як зауважив директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства В. Кулик, судячи з досить нечітких відповідей учасників акцій протесту щодо вимог, які вони висувають, було більш, ніж очевидним, що ці так звані акції протесту проплачені їхніми організаторами. І це не приховували самі учасники, а в соцмережах пропонувалося за 120–140 гривень прийти за вказаною адресою (<http://ibilingua.com/nedomajdan-chomu-provalylasya-operatsiya-masovyh-protestiv-ukrayintsiv/>).

За словами політичного експерта Т. Чорновола характерною ознакою була сумнівна зовнішність учасників, які явно вкладів ніколи в жодному банку не мали. Ті ж, хто стояв під партійними прапорами, не могли назвати ім'я лідера політсили.

Характерною ознакою стала поява так званих «тітушок» – молодиків спортивної зовнішності. Причому, вони без особливих перешкод, незважаючи на встановлені правоохоронцями металодетектори, організованою групою прийшли на мітинги. Поява цих людей зазвичай є ознакою, що готуються провокації, які можна використати для звинувачень влади в репресіях, диктатурі тощо.

«Проплаченість» акцій протесту під іншим кутом розглядає політичний аналітик і керівник проекту Digests and Analytics Ukraine В. Хомаха. За його словами, поширення в ЗМІ відразу після закінчення першого масового зібрання повідомлень з соцмереж про те, що учасники мітингу були «проплачені» більше нагадує не протест, а навмисне саботування будь-якого прояву громадянської позиції.

«Зараз процеси, які відбуваються в суспільстві, не можна називати революційно спрямованими. Більшість людей не задоволені підвищенням тарифів, це дійсно є. Те, що зараз відбувається – навпаки випускає пар, знижуючи градус загальної напруги. Крім того, це ще й реклама політиків, яку вони влаштовують для самих себе - каже В. Хомаха і уточнює, – Теперішні мітинги – це, скоріше, моделювання ситуації з боку влади, а не опозиції» (<http://znaj.ua/news/politics/76830/radikalizaciya-suspilstva-vigadka-chi-fakt.html>).

У питанні про те, кому може бути вигідна подібна практика «девальвації» значимості соціальних протестів, зі своїм колегою солідарний і директор громадської організації «Центр розвитку суспільства» І. Харченко. За його словами, в нинішній економічній ситуації суспільство стало більш чутливим. І те, що зараз відбувається на мові спецслужб звучить, як «перевірка на вошивість». Образно кажучи, вони кидають камінчики і дивляться на реакцію.

Проте, повністю спростувати того, що практично в усіх верствах населення зріють протестні настрої, не зможе ніхто. Саме тому, за словами В. Хомахи, настільки непривабливо виглядають нинішні походи з прапорами під Раду і НБУ. «Ми бачимо, що люди скучили за справедливістю. Однак цей запит на справедливість – знецінюють ось такими ось "акціями протесту", які ми бачимо сьогодні» – зазначає експерт.

Про потребу суспільства в справедливості говорить і І. Харченко, відзначаючи, що саме ця тема, швидше за все, стане найближчим часом основною «струною», на якій будуть грати політики.

«Суспільство вимагає справедливості. І воно сприйме будь-кого, хто виступить за справедливість, будь-яку справедливість, яку потім піднесуть суспільству, як ту саму. Історія пам'ятає багато прикладів, коли еліти поділяли тяжкість ситуації, в якій опинилося суспільство, з самим суспільством. Судячи з декларацій, наші еліти - цього не роблять. І ось той, хто покарає чиновників, той і стане героєм для суспільства. Спекулювати на темі "адвокат суспільства в питанні соціальної справедливості" будуть багато» – прогнозує І. Харченко.

Мітинги можуть вилитися у постійні локальні протести, вважає соціолог, директор фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» І. Бекешкіна. «З одного боку, є певний потенціал, який пов'язаний з отриманням нових платіжок, що сполучається з електронним декларуванням: тобто, з одного боку – жирують, з іншого боку – бідують, – пояснює експерт. – І є політичні сили, які зацікавлені в цих протестах, перш за все, через те, що вони можуть призвести до відставки уряду, влади і дострокових виборів. Ну, це, насамперед, «Батьківщина», це «Опозиційний блок», партія «За життя», яка теж має перспективу подолати 5% бар'єр, та інші».

Окрім того, за словами І. Бекешкіної, однією із форм «гібридної війни» може бути спроба дестабілізувати ситуацію в Україні зсередини. «Але це зовсім не означає, що всі ці протести ініційовані Москвою, – зауважує соціолог. – Хоча це теж буде. Але я думаю, всі ці протести не призведуть до «Майдану-3» – такого пориву немає» (<http://www.radiosvoboda.org/a/28119301.html>).

Колишній заступник СБУ та віце-президент Центру стратегічних досліджень та аналізу О. Скіпальський в нинішній хвилі протестів бачить спробу політичних сил з обох боків зіграти на випередження на тлі стабільного наростання невдоволення ситуацією.

«Загроза з боку Росії залишається, там шукатимуть найменші підстави для підтримки протистояння влади з народом. Є очевидна тенденція з боку влади прикрити свої недоробки, казнокрадів і злодюг, «російськими планами» щодо розхитування ситуації. Простий приклад: протести планувалися значно раніше, ніж з'явився сумнівний «Шатун», але влада вважає, що його публікація когось зупинить», – вважає О. Скіпальський (<https://politeka.net/ua/363825-spetsoperatsiya-chy-pochatok-maydanu-khto-stoyit-za-protestaymy-ta-chym-vony-mozhut-zakinchytysya/>).

Водночас соціологи стверджують, що прагнення опозиційних політичних сил підняти людей на протести зараз приречене на провал. За словами заступника директора Інституту соціології НАН України Є. Головахи, «протестні настрої в українському суспільстві є – це факт, але чи віддзеркалюють їх ці акції – ще питання». Соціолог констатує, що протестні настрої вочевидь не сягнули критичного рівня, тому за всіма оцінками, «нинішні акції більше нагадують технічні заходи».

Акції протесту є, швидше, виявом спроб опозиційних сил «застовпити» електорат, вважає заступник директора Агентства моделювання ситуацій О. Голобуцький. Він не бачить у них «руку Москви», так само, як і початку справжнього Майдану.

«Рушійна сила Майданів – це молодь, а зараз виходять люди передпенсійного та пенсійного віку. Майдани так не відбуваються. На них спочатку виходять самі люди, а потім туди приходять політики. А нині ошуканих вкладників скоріше найняли ті, у кого гроші якраз є», – вважає О. Голобуцький.

Не дивлячись на різношерсту публіку, що вийшла на протести в Києві, були серед них і ті, хто вийшов з чистими намірами, вважає політолог Р. Бортник. Хоча люди, що вийшли висловити свій протест, були в меншості.

«Відбулося близько десяти різних акцій протесту і пікетів, і не можна говорити, що всі вони були проплачені. Хоча, основна частина, як мені здалося, це були організовані і мотивовані люди», – відзначив Р. Бортник. Зараз не час піку протестних настроїв, вважає політолог, за його прогнозами, він настане у січні-квітні наступного року. Пов'язано це буде з отриманням повноцінних комунальних платежів. Поки ж проводиться тестування з боку опозиційних груп з метою перевірки того, наскільки готові люди повестися на протести. Крім того, акції протести є елементом шантажу влади.

«У протестах, які пройшли на вулиці, була зацікавлена влада. Вона таким чином організовує ті чи інші маргінальні групи, дискредитує ідею протесту. Соціальна база для протесту є, але в спробі дискредитувати ідею сьогодні зійшлися політтехнологи», – вважає Р. Бортник.

Люди усвідомлюють, що будь-яка форма дестабілізації політичної обстановки може вплинути на контроль над територією країни, особливо коли частина територій «втрачена», зазначає Є. Головаха. «Влада зацікавлена в тому, щоб не було протестів, але фейкові протести їй на користь. Ці протести для влади зручні, тому що вони контрольовані. Зневірених зараз 25 відсотків людей, але критична межа – 33. Якщо буде третина людей, яким уже втрачати нічого, то вони можуть піти на що завгодно», - переконаний соціолог.

Якщо влада буде дискредитувати протести, то серед тих, що зневірилися, можуть зародитися радикальні настрої, прогнозує Р. Бортник. «Частина цього руху буде радикалізуватися і виходити зі зброєю, влаштовувати акти індивідуального терору, які спостерігалися свого часу під Верховною Радою, з метанням гранати», – вважає політолог. Щоб уникнути такого сценарію, владі необхідно дати суспільству інфраструктуру демократичного протесту і вести діалог з протестуючими, зазначає Р. Бортник. Якщо влада буде закриватися і не йти на компроміси з народом, то суспільство буде радикалізуватися, а це несе небезпеку.

Експерти сходяться на думці, що знизити напругу можуть дострокові парламентські вибори. Директор Інституту глобальних стратегій В. Карасьов нагадує, що будувати владну конструкцію на політичній силі з 1% підтримки – апріорі дестабілізаційний фактор. Навіть поступки населенню, на кшталт підвищення мінімальних заробітних плат чи поширення субсидій, не зможуть нівелювати невдоволення суспільства і соціальні стандарти, закладені у проекті державного бюджету на 2017 р. Експерт з питань енергетики В. Землянський вважає, що вони лише погіршать протестні настрої, тому що, наприклад, через збільшення мінімальної заробітної плати, частина отримувачів субсидій можуть їх втратити. Таким чином, рішення уряду позитивним чином не відіб'ються на статках громадян і не пом'якшать ефект від підняття тарифів.

На думку експерта, єдиним реальним кроком уряду було б коригування тарифів паралельно з коригуванням доходів. У такому випадку вдалося б мінімізувати витрати бюджету на субсидії. У свою чергу, це дозволило б стабілізувати фінансову ситуацію кожного громадянина України. Інакше ніякого позитивного ефекту, на який очікує уряд, не буде (<https://politeka.net/ua/361145-minimalka-proty-taryfiv-chy-zmozhut-strymaty-protestni-nastroyi-ukrayintsiv/>).

«Якщо влада не зверне увагу на нинішні протести, вони можуть перетворитися на початок протестного циклу. Згадайте, як наростали акції проти Януковича: податковий Майдан, Врадіївка, мовний майдан. Помаранчева революція так само починалася з «України без Кучми», – пригадує В. Карасьов. – Якщо влада і надалі стоятиме в обороні, це завершиться кінцем нинішніх

політичних еліт. Українська історія показує, що середній час тримання такої оборони – два-три роки, з яких щонайменше рік уже минув».

А от очевидність перспективи дострокових виборів навесні чи восени наступного року якраз і змушує гравців опозиційного фронту активізувати свої дії. Окрім звичних Ю. Тимошенко, О. Ляшка та Опозиційного блоку, там з'явився ще один потужний гравець – відставний одеський губернатор М. Саакашвілі.

В. Карасьов звертає увагу на те, що якщо на початку політичної кар'єри в Україні П. Порошенко використовував М. Саакашвілі для відставки та послаблення позицій А. Яценюка, то тепер Президенту вигідно мати його в ролі головного опонента Ю. Тимошенко.

«Союзу між ними не буде, бо електорат у них спільний, а сусідські чи схожі партії спільно на вибори не ідуть. Це закон політичного поля. Тому похід Саакашвілі на вибори гратиме на руку саме Банковій. На цих виборах він може поламати плани Юлії Володимирівні й обмежити її роль головного опозиціонера. Це не означає, що хтось у змові, але є об'єктивні речі, які політиків зближують, а іноді – розводять якнайдалі», – каже В. Карасьов.

Резюмуючи, варто зауважити, що наразі організатори протестів жодної мети не досягли. «Мета „максимум” організаторів акцій протесту – перевибори. Це вигідно Опозиційному Блоку, партії Ляшка та Батьківщині. Мета „мінімум” – відставка глави Нацбанку Гондарової. Жодна з поставлених цілей не досягнута. Тому ті, хто це почав, і далі будуть шукати шляхів розхитування ситуації», – вважає експерт з національної безпеки В. Польовий (http://zik.ua/news/2016/11/15/organizatory_prottestnyh_aktsiy_u_dali_rozhytuvatyut_sytuatsiyu_politolog_991675).

Тим часом активізація опозиційних політичних сил і пов'язана з нею соціологія свідчать, що масові акції протесту – не порожній звук. Рейтинг «народного повстання» прогресує. Політолог О. Радчук, зокрема, звертає увагу, що найсвіжіші дані соціологічного опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» наприкінці жовтня, засвідчили динаміку в бік збільшення прихильників проведення дострокових парламентських виборів серед респондентів. Так, 42% українців підтримують, а 40% – не підтримують позачергові вибори до Верховної Ради, 18% – вагалися з відповіддю. У порівнянні, за даними березневого соціопитування КМІС, безумовно підтримували ідею із проведенням дочасних виборів трохи більше 25%, 17,7% – скоріше підтримували, а 22,5% – не визначилися (https://www.slovoidilo.ua/2016/11/14/kolonka/aleksandr_radchuk/polityka/osinnij-recydyv-nyzkyj-start-v-ochikuvanni-dostrokovykh-parlamentskykh-vyboriv).

А за результатами всеукраїнського опитування громадської думки, проведеного КМІС з 4 по 13 листопада 2016 р., на запитання «Що, на Вашу думку, краще – терпіти все, що зараз відбувається в країні заради збереження спокою, чи вийти на вулицю з протестом?» серед тих, хто негативно оцінює все, що відбувається в країні, 16% вважають, що «краще терпіти все заради збереження спокою», а натомість 56% вважають, що «краще виходити на

(<http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=660&page=1>).

Наведені цифри свідчать про те, що в Україні є критична маса громадян, які не довіряють нинішній владі. Судячи з усього, ця маса буде рости, враховуючи тему тарифів, скандали з е-деклараціями вищих чиновників і труднощі, пов'язані з євроінтеграцією України. А тому недооцінка межі народного терпіння рано чи пізно може відгукнутися неприємним сюрпризом. Експерти не виключають навіть можливість дострокових виборів, результати яких, до речі, також можуть бути доволі неочікуваними.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Про ймовірні економічні наслідки встановлення мінімальної зарплати в Україні у 3200 гривень з початку 2017 року

(Початок, продовження у № 24)

Однією з найбільш резонансних подій цьогорічної осені в Україні була заява уряду про підвищення мінімальної заробітної плати з 1 січня 2017 р. до 3200 грн. на місяць. І це при тому, що спочатку в проекті державного бюджету на 2017 р., поданого до Верховної Ради передбачалася мінімальна заробітна плата в Україні: з 1 січня – на рівні 1600 грн./місяць, з 1 травня – 1684 грн., з 1 грудня – 1762 грн. А нинішнього року мінімальна зарплата сягнула лише 1450 грн. Зазначена пропозиція Кабінету Міністрів України наразилась на шквал критики з боку політичних опонентів і викликала появу багатьох вельми різноманітних експертних оцінок. Щоб об'єктивно оцінити ймовірні економічні наслідки урядової новації з кардинального підвищення рівня мінімальної заробітної плати в Україні, розглянемо її суть, мету, механізми та джерела реалізації, задекларовані Кабінетом Міністрів, а також зауваження політичних опонентів і незалежних експертів. І хоча по другій і третій групах цей поділ іноді дещо умовний, однак його все-таки варто дотримуватись. Адже заяви політичних опонентів, як свідчить досвід (причому не лише вітчизняний) доволі часто підпорядковані, насамперед, їх політичним цілям, а вже потім – розгляду суті проблеми. Що ж стосується незалежних експертів, то вони (звичайно, в міру своєї реальної незалежності) оцінюють відповідну соціальну проблему на підставі свого бачення її суті та механізмів її розв'язання.

Урядова пропозиція

Безпосереднім поштовхом для розгортання широкої дискусії у ЗМІ стала заява прем'єр-міністра України В. Гройсмана, яка була виголошена на засіданні Кабінету Міністрів 26 жовтня, про наміри уряду збільшити мінімальну місячну зарплату в Україні до 3200 грн з 1 січня 2017 р., тобто збільшити її удвічі проти рівня зовсім нещодавно зафіксованої у проекті державного бюджету на 2017 р. А, напередодні, 25 жовтня Президент України П. Порошенко в ході засідання Національної ради реформ закликав бізнес підвищити зарплати українців. За його словами, підставою для цього є зниження єдиного соціального внеску з початку 2016 р. до 22 %, а це в свою чергу повинно вплинути на зростання зарплат на 20-30 %. Пізніше П. Порошенко заявив, що після ретельного обговорення із прем'єр-міністром В. Гройсманом ухвалене політичне рішення про збільшення мінімальної заробітної плати до 3200 грн на місяць. Власне ці заяви і дали поштовх відповідній подальшій дискусії в ЗМІ.

Задекларована новація мала на меті, насамперед, покращення умов життя широких верств населення. Адже, за словами міністра соціальної політики України А. Реви, за два останні роки співвідношення фактичного і законодавчо визначеного розміру прожиткового мінімуму в Україні зменшилося з 88 % до майже 45%. Поза всяким сумнівом це вкрай негативно позначається на розвитку і національної економіки, і на соціально-політичній ситуації у нашій державі. З іншого боку, практично миттєва реакція опонентів й експертів на згадану вище новацію з підвищення рівня мінімальної зарплати в Україні змусила членів уряду виступати із заявами та роз'ясненнями щодо механізмів та джерел практичної реалізації намірів значного підвищення заробітної плати. Зокрема, як зазначив прем'єр-міністр В. Гройсман, підвищення зарплатні відбудеться за рахунок детінізації заробітної плати. При цьому, за його словами, необхідно відв'язати зарплати суддів і державних чиновників від мінімальної зарплати. Повідомлялось також, що зарплати чиновників, депутатів і суддів та обраховуватимуться від рівня прожиткового мінімуму. Крім того передбачено суттєві зміни єдиної тарифної сітки.

В подальшому цю тезу доповнили та уточнили інші урядовці. Зокрема, міністр соціальної політики України А. Рева зазначив, що зростання мінімальної зарплатні до обіцяних керівництвом країни 3,2 тис. грн з наступного року стане можливим після того, як парламентарії схвалять відповідні профільні закони. Також він повідомив, що на сьогодні в Україні на мінімальну зарплату живуть приблизно 3,7 млн осіб, з них 1,1 млн осіб працюють бюджетній сфері, а 2,6 млн – у приватному секторі вітчизняної економіки. Зі свого боку міністр фінансів О. Данилюк сказав: «Рішення щодо збільшення мінімальних зарплат є збалансованим. Тобто додаткових витрат з бюджету не передбачається. Це фінансується за рахунок того, що частина зарплат виходить з тіні, і на ці зарплати будуть оплачені додаткові податки, за рахунок яких буде збільшення мінімальної зарплати. Ми все прорахували, ми

підійшли досить консервативно, розуміючи, що заходи детінізації не завжди на 100% ефективні». За його словами, підвищення мінімальної зарплати не передбачає урізування статей українського бюджету.

Трохи згодом в оновленому проекті державного бюджету на 2017 р., опублікованому на парламентському порталі, повідомлялось, що у зв'язку зі встановленням з 1 січня 2017 р. місячної мінімальної заробітної плати в розмірі 3200 грн, на ці цілі передбачені додаткові видатки в обсязі близько 28,3 млрд грн, що дозволить забезпечити виплату підвищеної заробітної плати працівникам бюджетної сфери. Додаткові доходи уряд очікує отримати за рахунок підвищення відрахувань прибутку Національного банку України на 4 млрд грн, дивідендів – на 1,6 млрд грн та надходжень податків у результаті детінізації зарплати - на 9,4 млрд грн по державному бюджету і на 10,9 млрд грн – по місцевим бюджетам.

Також пізніше урядовці виступили із заявами про підвищення зарплат працівників бюджетної сфери, в тому числі вчителів та працівників охорони здоров'я. За словами міністра соціальної політики А. Реви, оклади працівників бюджетної сфери в 2017 р. зростуть в середньому на 50%. При цьому рівень оплати праці буде різним залежно від кваліфікації працівників та складності виконуваних робіт. Так, заробітна плата дільничного лікаря - терапевта вищої категорії, віднесеної до 13 розряду єдиної тарифної сітки, складе від 4940 до 8475 грн. з урахуванням розміру встановлених законодавством надбавок. Фельдшера вищої категорії - від 3960 до 4230 грн. А, зі слів А. Реви, з 1 січня 2017 р. мінімальна зарплата вчителя в Україні складе 5266 гривень. При цьому він додав, що тарифні розряди вчителів підвищено на дві одиниці і це буде додатково враховуватися при підвищенні рівня окладу з 1 січня 2017 року.

Зі свого боку на початку листопада Національний банк України повідомив, що поки не оцінював вплив на інфляцію ініціативи Кабінету міністрів щодо підвищення вдвічі мінімальної заробітної плати в 2017 р. Це обґрунтовувалось тим, «ініціатива була оголошена напередодні затвердження макроекономічного прогнозу, а її докладні параметри ще не оприлюднені, ефекти введення цього заходу будуть враховані в наступному інфляційному звіті». Однак, 26 листопада 2016 р. Голова НБУ В. Гонтарева в інтерв'ю 5 телеканалу заявила, якщо рішення про підвищення мінімальної заробітної плати в Україні у 2017 р. до 3200 грн. у пакеті з рядом інших урядових законопроектів, що «відв'язують» ряд фінансово-економічних нормативів від рівня мінімальної зарплати, то якихось сильних інфляційних процесів в Україні у 2017 р. не відбудеться. Голова НБУ зробила цю заяву на тій підставі, що Міністерство фінансів збалансувало проект державного бюджету ні 2017 р. таким чином, що його прогнозований дефіцит не змінився.

Також у Кабінеті Міністрів повідомили, що підвищення мінімальної заробітної плати не вплине на розрахунок субсидії, оскільки в наступному опалювальному сезоні при розрахунку розміру субсидії ще будуть враховуватися доходи за 2016 р. Тобто нова мінімальна зарплата впливатиме на розрахунок субсидії аж в сезоні 2018 – 2019 рр.

Таким чином, розглянуті вище заяви представників державної виконавчої влади свідчать, що ухваливши рішення про підвищення мінімальної місячної зарплати в Україні з 1 січня 2017 р. до 3200 грн., Кабінет Міністрів розраховує принаймні на часткове розв'язання кількох наступних нагальних соціально-економічних проблем українського суспільства. Насамперед, очікується поліпшення добробуту певної частини населення завдяки підвищенню заробітної плати працівників бюджетної сфери, а, можливо, і якоїсь частини працівників приватного сектору, які реально отримували менше, ніж 3200 грн. на місяць. По-друге, очікуються додаткові фінансові надходження до бюджету завдяки виведенню з «тіні» частини зарплат, що виплачуються у конвертах. По-третє, передбачається поповнення фінансових ресурсів Пенсійного фонду України та зменшення обсягів його дотацій з державного бюджету. І нарешті, уряд, мабуть, очікує, що згадане вище підвищення зарплат збільшить попит населення на товари і послуги, а отже – стимулюватиме економічне зростання в Україні.

Зауваження політичних опонентів

Реакція політичних опонентів на урядову ініціативу з кардинального підвищення мінімальної заробітної плати в Україні з 1 січня 2017 р. була миттєвою. Це стосується не лише Опозиційного блоку, який з самого початку роботи парламенту нинішнього скликання заявив про свою опозицію до правлячої більшості, а й колишніх соратників по владній коаліції, зокрема «Батьківщини». Причому спочатку аргументація опонентів мала переважно емоційний характер. Так, вже на наступний день після заяви прем'єр-міністра В. Гройсмана на сайті «Новое время» В. Скаршевський, який від Опозиційного блоку позиціонується як міністр фінансів Опозиційного уряду, стверджував, що «за нинішньої економічної політики і поточної економічної ситуації, підвищення мінімальної зарплати вдвічі збільшить безробіття некваліфікованої робочої сили, збільшить податковий тиск на малий бізнес і зменшить субсидії малозабезпеченим громадянам. При цьому збільшиться розмір тіньової економіки... Для некваліфікованої робочої сили, яка не одержує зарплати в «конверті», варіанти гірше – або неповний робочий день, або звільнення. Крім цього, до мінімальної зарплати прив'язаний розмір єдиного соціального внеску (ЄСВ) для тих, хто працює на єдиному податку. Зараз для фізосіб-підприємців розмір ЄСВ становить 352 грн. в місяць, а після підвищення мінімальної зарплати вдвічі – становитиме близько 704 грн. в місяць. Для багатьох мікро бізнесів це може означати або закриття або перехід в тінь... А ось витрати бюджету на житлово-комунальні субсидії зменшаться. Адже за сьогоднішньою формулою, якщо людина не працює і не має офіційного доходу, для розрахунку субсидії приймається, що її дохід дорівнює двом мінімальним зарплатам – тобто 6400 грн., не 3200 грн. як до підвищення. Іншими словами, безробітні, на папері, стануть вдвічі багатше і субсидій (за фактом) отримають менше»

<http://biz.nv.ua/ukr/experts/skarshevskiy/prichini-i-naslidki-pidvishchennja-minimalnoji-zarplati-254323.html>

Кілька коротких зауважень з приводу висловлювань В. Скаршевського. Багато учасників ринку (і підприємців, і найманих працівників) неофіційно визнає, що за мінімальну зарплату реально працює значно менше працівників, ніж офіційно декларується. Також практика свідчить, що для фізичних осіб-підприємців додаткові витрати в сумі 352 грн на місяць не є настільки критичними, щоб взагалі згортати свій бізнес. Тому навряд чи варто очікувати якогось значного зростання безробіття, а тим більш згортання бізнесу саме через підвищення мінімальної зарплати до 3200 грн. Стосовно ж житлово-комунальних субсидій В. Скаршевський продемонстрував відверте невігластво, оскільки, як зазначалось вище у нагадуванні уряду, на 2017 р. ці субсидії визначатимуться за результатами 2016 р. А в подальшому порядок нарахування цих субсидій ще може бути змінений залежно від фінансово-економічної ситуації в Україні.

Не знати всього цього фахівець, а тим більше «міністр фінансів Опозиційного уряду», не може не знати (інакше – який він міністр?). Доречі, в цей же день зазначена публікація В. Скаршевського була опублікована іншим інтернет-виданням (<http://minprom.ua/news/220175.html>). Тому наведені висловлювання можна оцінити як прийом політичної боротьби, а не експертну оцінку суті проблеми підвищення мінімальної зарплати.

В цілому контент-аналіз офіційного сайту Опозиційного блоку за період 01 – 24 листопада цього року (<http://opposition.org.ua>) з приводу ініціативи Кабінету Міністрів щодо підвищення мінімальної зарплати в Україні засвідчив, що критика цієї ініціативи не має належного економічного обґрунтування й значною мірою має популістський характер.

На підтвердження цього можна послатись на наступне. Так, 5 листопада 2016 р. лідер Опозиційного блоку Ю. Бойко в ефірі телеканалу «112 Україна» заявив, що анонсоване урядом підвищення мінімальних заробітних плат пройде за рахунок додаткового навантаження на підприємців. «Саме за рахунок бізнесу уряд планує збільшити мінімальні зарплати, однак і малий, і середній бізнес і так знаходяться в украй складному становищі. І коли доведеться виплатити вищу зарплату, вони зрозуміють, що краще її роздати людям в конвертах, ніж платити більші податки. Тому ми категорично проти такого підходу», – сказав він. І далі продовжив: «У цій ситуації ми пропонуємо наряду з підвищенням мінімальної зарплати одночасно знизити податки для малого та середнього бізнесу. Тоді підприємці зможуть потягнути збільшення мінімальних зарплат.

8 листопада народний депутат від Опозиційного блоку Ю. Павленко в ефірі телеканалу «ICTV» заявив, що в Державному бюджеті існують ресурси для підвищення як мінімальної зарплати, так і мінімальної пенсії. За його словами, підвищення мінімальної зарплати без належних підрахунків призведе до збільшення інфляції і відповідного підвищення цін на всі основні продукти харчування. «Заробітна плата є в собівартості будь-якого товару. То ж якщо підприємець збільшить мінімальну заробітну плату своїм працівникам,

відповідно зростуть ціни на продукти», – заявив він. Перед цим інший народний депутат від Опозиційного блоку М. Папієв стверджував, що намічене урядом підвищення мінімальної зарплати призведе до зростання інфляції. За його словами, про це свідчить приклад 2008 р. з масовою виплатою 1000 грн. за радянськими вкладками (що здійснювався за рішенням уряду Ю. Тимошенко). Папієв вважає, що уряд повинен переглянути проект бюджету на 2017 р. та закласти в нього реальний рівень інфляції, відповідно піднявши всі соціальні виплати.

17 листопада Н. Королевська вимагала скасувати норму про обмеження розміру і невиконання пенсій працюючим пенсіонерам, а також провести пропорційну зростання мінімальних заробітних плат індексацію пенсій і соцвиплат. 23 листопада на сайті Опозиційного блоку подана наступна заява Н. Королевської: «Ще одне «геніальне» бажання Кабміну – відв'язати 1-й тарифний розряд від мінімальної зарплати. Тобто, тепер прибиральниця і, наприклад, вчитель або лікар першої категорії будуть отримувати однакову зарплату в 3200 гривень. Я не хочу сказати, що погано, що прибиральник буде отримувати більш-менш гідну зарплату, але очевидно, що лікар і вчитель заслуговують більш високої оплати за свою працю. Така «зрівнялівка» призведе до серйозного соціального розриву і викличе напругу в суспільстві» (<http://opposition.org.ua/uk/news/nataliya-korolevska-poobicyavshi-lyudyam-minimalnu-zarplatu-3200-griven-uryad-pristupiv-do-realizaci-planu-brekhun.html>). І це при тому, що у ЗМІ, як зазначалось вище, ще на початку листопада наводились слова міністра соціальної політики А. Реви про майбутнє підвищення зарплати освітян і медиків, з якої випливає, що диференціація зарплат залежно від кваліфікації працівників зберігатиметься і після підвищення мінімальної зарплати.

З наведеного вище випливає, що реалізація пропозицій депутатів від Опозиційного блоку збільшить витрати Державного бюджету в 2017 р. і сприятиме зростанню інфляції. Зі свого боку фракція Опозиційного блоку внесла свої пропозиції до проекту Державного бюджету на 2017 р., згідно з якими можна збільшити ресурси бюджету на 79,3 млрд грн, в тому числі за рахунок скорочення витрат на «силовиків», суди, прокуратуру, утримання чиновників тощо на 33,82 млрд грн та корегування урядового макропрогнозу на 2017 р. на 42,45 млрд грн. (<http://opposition.org.ua/uk/zmini-v-proekt-byudzhetu-2017.html>). Утім, пропонуючи скорочення витрат на «силовиків», суди, прокуратуру, утримання чиновників Опозиційний блок на ділі пропонує зрівнялівку в оплаті праці (фактично, з її негативними наслідками), проти якої його представники на словах виступають.

Що ж стосується корегування урядового макропрогнозу на 2017 р. за рецептом Опозиційного блоку, то він передбачає підвищення рівня річної інфляції до 12 % та зниження курсу національної валюти на кінець 2017 р. до 30 грн дол. США. Як пояснив М. Папієв, «ми внесли проект змін до бюджету-2017, де запропонували записати реальну інфляцію, а не взятую зі стелі. У наступному році це буде 12 %, а не 8 %, про які говорить Кабмін. Внісши в

бюджет ці показники, потрібно перерахувати доходи, виходячи з 12 % інфляції, і тоді знайдуться гроші і на підвищення мінімальної зарплати навіть не до 3200 грн, а до 4500 грн, і мінімальної пенсії, про яку уряд чомусь забув» (<http://opposition.org.ua/uk/news/mikhajlo-papiev-zbilshennya-minimalno-zarplati-do-3200-griven-obovyazkovo-prizvede-do-inflyaci.html>).

Тобто, критикуючи плани уряду з підвищення мінімальної зарплати у зв'язку з тим, що це може призвести до зростання інфляції в Україні, Опозиційний блок сам пропонує економічну політику, зорієнтовану на більш високий рівень інфляції. А реалізація такої ініціативи Опозиційного блоку своєю чергою зменшить рівень реальних (а не номінальних) заробітних плат в Україні, порівняно з тими, що ймовірні у випадку реалізації урядового проекту Державного бюджету на 2017 р.

Доречі сприятиме зростанню інфляції й зниження курсу гривні та зростання курсу долара США, передбачені пропозиціями Опозиційного блоку до проекту Державного бюджету на 2017 р., оскільки більше дорожчатиме імпорт товарів і послуг в Україні. При цьому зростуть також витрати України на обслуговування державного боргу. Правда, від більшого знецінення гривні виграють українські експортери. Хоча про все це народні депутати від Опозиційного блоку на широкий загаль не говорять. Таким чином, аналіз висловлювань і пропозицій представників Опозиційного блоку засвідчив, що вони радше не обговорювали суть урядової пропозиції з підвищення мінімальної зарплати в Україні, а намагались представити себе загально, як захисників інтересів певних електоральних груп, а саме: експортерів товарів і послуг, підприємців, насамперед – дрібних і середніх, та пенсіонерів.

З активною критикою намірів Кабінету Міністрів кардинально підвищити заробітну плату в 2017 р. виступили народні депутати від «Батьківщини». Зокрема, 1 листопада лідер «Батьківщини» Ю. Тимошенко в ефірі програми «Лівий берег» із Сонею Кошкіною» заявила, що оголосивши про підвищення мінімальної зарплати з 1 січня до 3200 гривень, уряд іде на обман і знищення системи формування зарплат для всіх українців. А перед цим аналогічну думку Ю. Тимошенко висловила на засіданні Погоджувальної ради парламенту. Аналіз повідомлень на офіційному сайті ВО «Батьківщина» дає підстави припускати, що у подальшому саме ця теза стала лейтмотивом критики урядової ініціативи з підвищення мінімальної зарплати в Україні з боку народних депутатів цієї фракції Верховної Ради та їх політичних союзників.

Так, перший заступник керівника фракції «Батьківщина» С. Соколов в інтерв'ю журналістам у парламенті, коментуючи проект державного бюджету на наступний рік, заявив, що в уряді немає жодного ресурсу на підвищення мінімальних заробітних плат, можливе лише створення інфляції та падіння курсу гривні (<http://ba.org.ua/sergij-sobolyev-uryad-ne-maye-resursiv-dlya-pidvishhennya-minimalnix-zarplat/>). Наприклад, 4 листопада 2016 р. у Facebook А. Шкрум, народний депутат від «Батьківщини», назвала згадану вище урядову ініціативу «профанацією у «великому підвищенні» в бюджеті та ще й кроком

назад у державній службі». Хоча ніяких статистичних розрахунків на підтвердження своєї правоти вона не навела.

Вельми емоційно з приводу урядової ініціативи підвищення мінімальної зарплати висловився член Політради партії «Батьківщина» А. Сенченко. Він критикував уряд і Президента України за високі комунальні тарифи і за те, що номінальна зарплата в Україні дуже мало підвищувалась у 2014 – 2016 рр. В решті решт, А. Сенченко визнав, що «мінімальну заробітну зарплату, і мінімальну пенсію треба підвищувати. Люди просто не можуть жити за межею біологічної виживання. Також очевидно, що зарплату в економіці потрібно виводити з тіні. Однак, не менш очевидно й інше: реальне підвищення соціальних стандартів можливе лише в поєднанні з комплексом заходів щодо демонополізації та підйому економіки, а не за рахунок включення друкарського верстата». Правда, конкретний алгоритм вирішення цих проблем, підкріплений відповідними розрахунками, не наводився (<http://ba.org.ua/andrij-senchenko-3200-fejerverk-ye-a-svyata-nema/>).

Мабуть, найбільш обґрунтованими з боку представників «Батьківщини» щодо ініціативи уряду підвищити мінімальну зарплату до 3200 грн. були зауваження члена партії «Батьківщина» А. Павловського, який позиціонує себе як експерта з питань соціальної політики. Зокрема, він оперативно (29 жовтня) відреагував на зазначену вище ініціативу уряду, вказавши на ряд проблем, пов'язаних з необхідністю регулювання єдиної тарифної сітки (ЄТС) в Україні. Зазначимо, що на той момент урядовці ще не оприлюднили ряду аргументів на користь своєї пропозиції, пов'язаних з підвищенням мінімальної зарплати, які вони зробили пізніше. А згодом на сайті ВО «Батьківщина» А. Павловський заявив, що підвищення мінімальної зарплати до 3200 грн. не призведе до соціально-економічного зростання в Україні. При цьому він чітко не пояснив чому так станеться. До аргументів А. Павловського, які можна розглядати як пояснення причин відсутності перспектив соціально-економічного зростання в Україні, можна віднести, хіба що, знищення урядом існуючої системи взаємозв'язків між прожитковим мінімумом, розміром мінімальної зарплати, та розміром оплати праці за 1-м розрядом ЄТС, що збільшить хаос у бюджетному процесі. А це, своєю чергою, негативно позначиться на економіці України. Ще одна причина – нестача в українському бюджеті, на думку А. Павловського, 9 млрд грн, необхідних для покриття видатків, передбачених у проекті Держбюджету-2017.

При цьому він заявляє, що «Батьківщина» завжди відстоювала підвищення мінімальної зарплати до прожиткового мінімуму та індексування доходів громадян на рівень інфляції. І «Батьківщина» знає, де на все це взяти гроші». Однак, назвавши ряд джерел додаткових надходжень коштів до Держбюджету-2017, А. Павловський не розкриває конкретні механізми їх реалізації. Наприклад, пропонується додатково залучити до державного бюджету 88,6 млрд грн за рахунок дооцінки прогнозу доходів на основі затвердженого урядом прогнозу макропоказників на 2017 р. і 77,5 млрд грн за

рахунок врахування додаткових доходів від деофшоризації економіки (<http://ba.org.ua/andrij-pavlovskij-axillesova-pyata-byudzhetu-2017/>).

Безпосереднє відношення до збільшення мінімальної заробітної плати та подальших змін у номінальній та реальній зарплаті в Україні може мати залучення до державного бюджету 88,6 млрд грн за рахунок дооцінки прогнозу доходів на основі затвердженого урядом прогнозу макропоказників на 2017 р. Однак на сайті ВО «Батьківщина» джерела такої дооцінки не розкриті, як це, було зроблено хоча б на сайті Опозиційного блоку, про що згадувалось вище. У такому вигляді зазначена пропозиція має вигляд політичного гасла і не може бути предметом економічного аналізу.

Стосовно згаданої А. Павловським деофшоризації, то, визнаючи нагальну необхідність цього процесу для української економіки, зазначимо наступне. Насамперед, процес деофшоризації функціонально не пов'язаний з пропонованими урядом змінами в заробітній платі. Водночас з аналізу змісту законопроектів з деофшоризації (№ 4380 і № 4381 від 12.04.2016 р.), запропонованих фракцією «Батьківщини», впливає, що в кращому випадку повний ефект від їх впровадження може бути отриманий не раніше 2018 р.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна визнати, що критика урядової ініціативи з підвищення мінімальної заробітної плати до 3200 грн і пов'язаних змін в оплаті праці з боку ВО «Батьківщина» була дуже політизована й водночас по суті містила мало зауважень щодо її реалізації та ймовірних соціально-економічних наслідків.

А. Рябоконт, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Планы правительства по корпоратизации и улучшению госфинансирования предприятий авиационной отрасли

Затянувшийся кризис в украинской авиационной промышленности, в целом, и госкомпании «Антонов», в частности, пока сильно далек от своего разрешения, однако некоторые позитивные тенденции все же видны на горизонте. В 2015 году компания собрала только два воздушных судна – Ан-148 и Ан-158, которые были проданы на Кубу и в КНДР. В целом же за период с 2011 по конец 2016 года ГП «Антонов» выпустило и продало в общей сложности 16 самолетов (шесть Ан-32, четыре Ан-148 и шесть Ан-158). Самым прибыльным для предприятия стал 2012 год, когда завод произвел шесть воздушных судов, а смог реализовать восемь.

Ныне в цехах ГП «Антонов» простаивают несколько недостроенных самолетов Ан-148/158. С 2016 года ведущее украинское предприятие авиаотрасли работает над проектом Ан-178, заказы на которые разместили азербайджанская Silk Way Airlines (10 самолетов) и китайская А-star (12 самолетов). Эти договоры предусматривают последующую организацию производства в указанных странах. Кроме того, недавно компания Hong Kong

Leyuan Communication Technology Investments Group Limited выразила намерение приобретения для Китая 25 самолетов Ан-178. Интересным является и меморандум с индийской компанией Reliance Defence на участие в тендере корпорации HAL по поставке самолетов Ан-148, Ан-158 и Ан-178 в Индию с последующей локализацией производства в Индии.

Также стоит отметить, что в августе ГП «Антонов» договорился с китайской компанией Airspace Industry Corporation of China (AICC) о достройке второго Ан-225 и финансировании строительства партии самолетов Ан-178. Кроме того, ГП «Антонов» готовится к выпуску нового транспортника Ан-132 по контракту с саудовской компанией Taqnia Aeronautics, выкатка демонстратора которого запланирована на 20 декабря 2016 года. Отдельным пунктом стоит договор о создании на территории Саудовской Аравии авиакомплекса по совместному производству и обслуживанию самолетов Ан-132

С собственным государством предприятие подписало контракт на поставку трех модификаций Ан-148 и производство беспилотного комплекса для Минобороны Украины. Также военное ведомство готово купить три самолета Ан-178, а после проведения импортозамещения российских комплектующих – шесть Ан-70. В общей сложности, на данный момент украинское предприятие имеет твердые заказы на 56 самолетов.

Недавно премьер-министр В. Гройсман проинспектировал предприятие, где провел рабочее совещание со специалистами отрасли. Премьер заявил о новой задаче украинского правительства – развитии самолетостроения в Украине и запуске серийного производства пассажирских самолетов.

«К большому сожалению, по тем или иным причинам развитие «Антонова» сдерживалось, а другие авиастроительные компании развивались в этом сегменте. В том числе и российские компании. Наша задача сегодня – найти возможности и развить. Важно, чтобы мы нашли финансовую поддержку. Сегодня я буду проводить совещание, в ходе которого мы должны определить, какие механизмы финансирования могут быть задействованы для того, чтобы мы подняли в воздух украинские самолеты», – цитирует В. Гройсмана газета «Сегодня».

По словам премьера, пассажиропоток в Украине вырос приблизительно на 30 %. «Но мы видим, что единицы самолетов в Украине нашего производства», – считает В. Гройсман.

Глава правительства подчеркнул, что задача правительства – помочь ГП «Антонов» выйти из неопределенного состояния. «Идея в следующем: найти ресурсы, дать возможность производить самолеты. Эти самолеты мы должны поставить на авиалинии Украины. У нас есть ГП «Украина», есть частные компании. Но я считаю, что мы сможем продавать самолеты только тогда, когда сами будем на них летать. Сегодня наша задача в том, чтобы наладить серийное производство», – заявил премьер-министр.

На совещании премьер поручил подготовить программу развития авиапрома: «Это должна быть среднесрочная программа. С четкими задачами:

кто, что и в какие сроки должен сделать. И каждый должен взять на себя ответственность. Речь идет о программе развития авиации в военном и гражданском секторах. Это должен быть комплекс мер, направленный на запуск серийного производства».

По словам В. Гройсмана, уже в январе правительство готово принимать отдельные постановления, направленные на поддержку авиапрома. «Деньги мы найдем», – уверяет премьер.

Руководство ГП «Антонов» попросило у правительства более 700 млн долларов для перевода производства своих самолетов на полномасштабную серию. Компании требуются деньги в том числе для замены российских комплектующих – на это ГП «Антонов» просит примерно 77,5 млн долл.

Также необходимо провести модернизацию мощностей, которые не обновлялись на протяжении долгого времени – эти потребности в компании оценили в 625,7 млн долл. Речь идет о перезапуске трех программ: Ан-148/158 (требуется 244,8 млн долл. для выпуска 24 самолетов в год), Ан-178 (225,5 млн долл. для ежегодного выпуска шести самолетов) и Ан-132 (155,4 млн долл. – на шесть самолетов в год).

Кроме того, предприятию необходимо создать сеть сервисных центров. Если получится привлечь финансирование, в 2018–2021 гг. ГП «Антонов» готово выпустить почти 100 самолетов: 60 Ан-148/158, 18 Ан-178 и 18 Ан-132. Сейчас мощности завода позволяют производить не более 12 самолетов в год.

Руководитель Украинской авиастроительной компании, куда входит ГП «Антонов», М. Гвоздев подчеркивает, что за последние 10 лет ни один самолет «Антонова» не построен с прибылью. Он отметил: «У нас есть облик нового самолета без российских комплектующих и есть рынки для него. Мы знаем, как рентабельно произвести этот самолет. Но ни один покупатель не купит самолет, если в этом не будет заинтересовано собственное государство. Нам нужны не столько деньги, сколько помощь в организации лизинговой компании, чтобы эти самолеты полетели» – цитирует его слова портал «Крылья».

Напомним, что УАК создана в мае 2016 года. В УАК вошли ГП «Антонов», УкрНИИАТ (Украинский научно-исследовательский институт авиационной технологии), ГП «Новатор», харьковский машзавод ФЕД, Харьковское агрегатное конструкторское бюро, завод «Маяк». Рассматривается вопрос включения в ее состав компании «Мотор Сич».

В интервью порталу Лига.net, ряд украинских чиновников и экспертов отрасли дали свои оценки последним тенденциями событиям вокруг авиапромышленности.

Министр финансов А. Данилюк, в частности, заявил: «Мы можем давать какие угодно преференции, но заказчик ориентируется на стоимость цикла владения самолетом: обслуживание, ремонт, затраты на топливо и т.д. Поэтому надо идти от спроса и развивать самолеты, которые будут востребованы рынком».

Создание лизинговой компании – это самый правильный рыночный механизм. Я бы предлагал использовать такие рыночные инструменты и поддерживать очень ограниченное количество моделей, которые реально вывести на рынок, а не идти широким фронтом».

Совладелец авиакомпании МАУ А. Майберг озвучил проблемный вопрос: «В чем заключается ключевое расхождение с ГП «Антонов» в последние 10 лет? Наше понимание, что такое серийный самолет и серийное производство, к сожалению не совпадает. Если мы это разногласие пройдем – это будет большой шаг вперед. Тогда можно будет точно посчитать ресурсы необходимые для того, чтобы такой серийный самолет произвести.

Второй основной момент – экономические показатели конкретного самолета. Для нас как для эксплуатанта определяющей является стоимость кресла на один час полета. Если нам гарантируют, что стоимость часа полета будет стоить \$50, мы будем бороться за этот самолет и постараемся его купить.

Еще один момент – чем больше самолет, тем дешевле его кресло. Очень интересная задача для ГП Антонов – выпуск 100-местного самолета по конкурентной с большими самолетами цене. С этой задачей до конца так никто и не справился».

Президент «Мотор Сичи» В. Богуслаев уверен в том, что: «Нужно возрождать работу по поддержанию летной годности существующей техники. Что имеется в виду? Есть самолет Ан-140 в нише 7-10-тонников. Сделайте рампу – и он становится рамповым транспортным самолетом. Надо скопировать с Ан-26, подогнать по размеру – и будет новый, дешевый в производстве, отличный самолет для военных. На это потребуется один год. Если сделать боковые отверстия – это будет транспортный самолет для гражданских нужд.

Ан-74 – страшно востребованный самолет. ОАЭ, Казахстан хотят их купить. Но им нужна новая стеклянная кабина. Для этого надо потратить год. На нем стоит российская вспомогательная установка, стоит \$1,3 млн. Мы делаем такую установку. Нам нужна программа, чтобы поставить ее на наш украинский самолет Ан-74 и провести шесть тестовых полетов в воздухе – и вот вам новый самолет.

И таких примеров много. Должна быть программа, которая будет включать вот такие доработки существующей техники. Это короткие деньги. Потратил полгода-год – и мы выходим на рынок с новой техникой. Нужен какой-то институт, возможно, куратор, кто-то из вице-премьеров. Государство должно задать направление. Чтобы кто-то сказал: делаем вот так и завтра! А дальше мы сами знаем, сколько стоит и как это сделать».

Министр транспорта и инфраструктуры В. Омелян заявил: «Антонов может строить самолеты, а дальше ступор. Нет команды, которая будет продавать, обслуживать. Нужны две базовые вещи: «Антонов-лизинг» и «Антонов-финанс». Без этих двух инструментов ничего не будет работать. Потенциальные ниши тоже понятны. Изначально «Антонов» создавался под грузоперевозки. Эта ниша очень востребована и позволит ГП «Антонов» очень

комфортно себя чувствовать. Если говорить о пассажирских перевозках – только региональные. В регионах Украины спрос высокий, аэродромы в плохом состоянии. Самолеты ГП Антонов идеально для этого подходят».

Ряд экспертов также отмечают, что желание чиновников передать в ГП «Украина» новые самолеты, которые в будущем построят на «Антонове» вызывают двойные чувства. Они высказывают большие сомнения в том, что давно признанную банкротом госкомпанию, которая стала основой для нынешних «Аэросвита» и «Международных авиалиний Украины» удастся возродить в реальности.

Однако, кроме озвученных выше вопросов и проблем, стоящих перед украинскими авиастроителями, существуют и другие неоднозначные тенденции в отрасли. Накануне посещения премьер-министром В. Гройсманом ГП «Антонов» концерн «Укроборонпром» сообщил о согласовании с Минэкономразвития планов по корпоратизации ряда госпредприятий: ГП «Антонов», «Завода 410 ГА», «Чугуевский авиационный ремонтный завод», Госпредприятие авиации общего назначения и производственного объединения «Карпаты».

«Корпоратизация предприятий концерна позволит создать прозрачные структуры управления, Наблюдательные советы, установить единые общепринятые правила, в том числе, для международных инвесторов», – отмечено в сообщении пресс-службы концерна.

По словам авиаэксперта Ю. Киселева, сегодня «Антонов» – это унитарное предприятие, которое не распоряжается активами, а просто управляет ими, все имущество принадлежит государству: «Такая форма собственности не располагает привлекать заемные средства и вливать деньги в развитие компании», – заявил он в интервью изданию «Новое Время».

Замглавы «Укроборонпрома» по развитию А. Херувимов считает, что корпоратизация является определенным шагом на встречу к цивилизованному ведению бизнеса.

«К акционерным обществам есть повышенные требования раскрытия информации, которые позволят «Антонов» сделать более прозрачным предприятием. Такие изменения помогут авиапроизводителю быть более свободным в своих хозяйственных вопросах и легче выходить на внешние рынки», – резюмирует старший партнер юридической фирмы Ильяшев и Партнеры (представляет интересы Антонова) Р. Марченко. «Риски такой компании будут ниже, а значит, предприятие сможет привлекать средства под более низкие проценты и на более длинный срок», – считает старший аналитик инвестгруппы АРТ Капитал А. Андрейченко.

Выигрывает от этого сама компания, которая получает возможность финансировать свои проекты, а также основной акционер – государство. Специфика производства самолетов такова, что на начальном этапе необходимы значительные капитальные затраты, чтобы запустить производственный процесс, а оплата готового изделия производится спустя несколько месяцев. «Этот временной разрыв можно закрывать предоплатой со

стороны заказчика или кредитом. Сейчас часто возникает ситуация, когда есть заказы, но нет денег, чтобы запустить их в работу», – отмечает Андрейченко.

Сегодня, считает Ю. Киселев, нужно от \$100 до \$500 млн, чтобы привести «Антонов» к современным требованиям, технологиям, стандартам. И это не говоря уже непосредственно о производстве самолетов, для выпуска которых часто нужно 30 % предоплаты или начального капитала. «То есть, чтобы запустить 12 самолетов в производство (то количество в год, которое хотел бы выпускать завод), необходимо привлечь свыше \$100 млн сразу. Сделать это будет легче для прозрачной компании», – утверждает аналитик.

Эксперт в сфере транспорта и инфраструктуры А. Кава считает, что корпоратизация никаких изменений в эффективности работы не даст. «Проблемы предприятий находятся в другой плоскости, а не в форме организационного управления предприятиями», – сказал А. Кава в интервью изданию РИА Новости Украина. По его словам, иностранные инвесторы не заинтересованы в украинском авиапроме. «Заинтересованы только девелоперы в освоении площадок в довольно выгодных местах, а у инвесторов интереса к таким объектам нет», – подчеркнул он.

В свою очередь экс-министр экономики Украины В. Суслев отметил, что корпоратизацию авиапрома можно рассматривать как первый шаг к возможной приватизации. «Сама по себе корпоратизация ничего не даст, ни капиталов, ни заказов. Но появляется возможность продажи пакетов акций и привлечения инвесторов. Однако, нужно ли вообще двигаться в эту сторону? Я не уверен. Как государственные предприятия они могли работать достаточно эффективно, и длительное время именно так они и работали», – отметил В. Суслев в комментарии РИА Новости Украина. «С другой стороны, интересны ли эти предприятия для иностранных инвесторов? Наверняка нет. В чем опасность движения по пути к приватизации этих заводов? Предприятия находятся в черте города, они располагают большими земельными участками, комплексами зданий и т. д. Движение по пути к приватизации может просто привести к прекращению работы данных предприятий с целью использования помещений и земельных участков совсем в других целях. То есть для Украины это чревато угрозой окончательной утраты авиационной промышленности», – добавил эксперт.

Он также отметил, что ухудшение ситуации на этих предприятиях связано с разрывом отношений с российскими поставщиками, поскольку авиационная промышленность Украины очень зависима от поставок комплектующих из России. «Но я думаю, что в существующей политической ситуации никто не допустит участия в приватизации этих заводов российских предприятий, да они, скорее всего, уже и не будут в этом участвовать. А это – единственный, технический, шанс возобновить работу украинских предприятий на какой-то стабильной основе. Но по политическим мотивам такая интеграция невозможна», – констатировал В. Суслев.

Довольно сложная ситуация остается и с кадровым наполнением предприятий отрасли. Мало замеченным в украинских СМИ остался факт,

озвученный главным редактором «Зеркала недели» Ю. Мостовой. Очень эмоционально она сообщила, что скоро в Украине не останется ничего кроме «мафостроительных университетов» «Мы должны спасти хотя бы что-то для того, чтобы через несколько лет, я не преувеличиваю, у нас не остались «мафостроительные университеты» или «джондирзаправляющие». А что еще нам доверят, когда наши главные конструкторы, атомщики уезжают в Казахстан, в Россию, в Индию, а сейчас поедут в Турцию? Когда люди с Турбоатома едут в Ирак. Лучшие. И не возвращаются. Сюда!?!...

Когда «Мотор Сич» ведет переговоры, чтобы перевести производство в Китай. С чем мы здесь останемся? С наукой, которая финансируется на 0,71%? Это не будущее. Это – не будущее...» – цитирует ее слова «Новое время».

Формальным поводом для такого эмоционального заявления Ю. Мостовой также могла послужить информация о том, что бывший генеральный конструктор авиаконцерна «Антонов» Д. Кива переехал из Киева в Баку, где займется созданием азербайджанской авиационной промышленности.

«Да, я принял такое решение. Оно совершенно обдуманно. Надеюсь, мне удастся реализовать авиационные проекты в интересах Азербайджана», – приводит слова Д. Кивы российское агентство Rambler News Service.

«Мою должность в АНТК «Антонов» просто упразднили... По моим сведениям, сделано это было по указанию «высокого начальства». Так что другого выхода у меня просто не было», – добавил Д. Кива.

По мнению В. Суслова, информация о переносе производства в Китай, которую озвучила Ю. Мостовая, может быть связана с тем, что там предприятие может получать необходимую комплектацию от РФ, как это было раньше. По его словам: «...завод не возьмешь и не перенесешь целиком. Значит, нужно строить завод с участием китайского капитала, туда придется передавать научно-техническую документацию и технологии, а рабочих и инженеров туда всех не привезешь. Это значит, что Украине придется поделиться с Китаем своими технологиями двигателестроения. Конечно, для страны это плохо: уникальные технологии могут быть отданы Китаю за очень скромную плату, если там вообще какая-то плата будет», – подчеркнул В. Суслов в комментарии для РИА Новости Украина.

«Известно, что «Мотор Сич» прилагала большие усилия к организации производства вертолетов в белорусской Орше. Это показывает, что «Мотор Сич» мечется: крупное, высокотехнологичное предприятие, способное производить продукцию на миллионы долларов, ввиду чисто политических факторов вынуждено искать каких-то потребителей», – добавил он. В то же время, напомнил эксперт, передача технологий – это вопрос, который зависит не только от предприятия. «Многие технологии, связанные с военным производством, – это собственность не предприятия, а государства, и есть определенные ограничения, связанные с режимом секретности. Поэтому, с передачей военных технологий все не так просто. Нужно участие и готовность украинского государства поддерживать данный проект», – сказал В. Суслов.

Суммируя вышесказанное, отметим, что эксперты осторожны в оценках относительно обозримых перспектив украинской авиапромышленности. Они отмечают, что количество моделей военно-транспортных и транспортных самолетов на мировом рынке ограничено, а количество ключевых игроков также не велико. «Те ниши, в которых ГП «Антонов» предлагает самолеты Ан-132 и Ан-178, предполагают возможность продажи нескольких десятков бортов», – говорит руководитель аналитической службы агентства «Авиапорт» О. Пантелеев.

«Потенциал у украинского авиапрома есть, но его реализация наталкивается на отсутствие финансовых возможностей – как у «Антонова», так и в целом у украинского правительства. Скажем, и в лучшие годы украинский авиапром развивался не очень активно. Сейчас можно надеется только лишь на таких сторонних инвесторов как Индия в случае с проектом на базе Ан-178. Или – Саудовская Аравия с проектом Ан-132. Главный факт: денег на такие проекты потребуется много, и чем дальше – тем больше. Без внешних вливаний в «Антонов», сопоставимых по масштабу с теми, что получают конкуренты, трудно развиваться и с кем-либо конкурировать на рынке» – отметил он изданию РИА Новости Украина.

Таким образом авиационная промышленность Украины сохраняет значительный потенциал и при слаженной работе руководства страны, менеджмента предприятий и наличии инвестиций может стать одним из локомотивов экономического развития. Следует отметить, что эксперты отрасли далеко не едины в оценках ближайшего будущего украинского авиапрома, и у каждого из них есть аргументация относительно высказываемых точек зрения, правоту или ошибочность которых покажет время.

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

Із 3 по 12 листопада 2016 року в Тернополі проходив I Всеукраїнський форум «КіноХвиля», в організації та проведенні якого взяли участь науковці Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології (ІМФЕ) імені М.Т. Рильського НАН України.

Програма форуму передбачала перегляд вітчизняної кінокласики, нових фільмів, а також професійні дискусії та майстер-класи.

У межах цього масштабного зібрання творців і поціновувачів кінострічок низку заходів провели вчені ІМФЕ імені М.Т. Рильського НАН України. Так, кінокритик, кінознавець, кіносценарист, президент Асоціації кінокритиків України, старший науковий співробітник відділу екранно-сценічних мистецтв та культурології зазначеної академічної установи С. Тримбач прочитав гостям

форуму лекції про початки українського кіно й формування його історико-культурного профілю («Довженко: правда і міфи») та про стрічку режисера Ю. Ілленка «Криниця для спраглих».

Молодший науковий співробітник цього ж відділу інституту О. Волошенюк представила фільми «Хліб» (режисер – М. Шпиковський; 1929 р.; заборонений одразу по прем'єрі й заново представлений публіці в 2013 році – після реставрації), «Іванна» (режисер – В. Івченко; 1959 р.), «Повернення» (режисер – С. Цехмістренко; 2016 р.), а також провела майстер-клас «Як розпізнати пропаганду і маніпуляцію в кіно та медіа: абетка кіномови».

Разом із колегою – науковим співробітником відділу екранно-сценічних мистецтв та культурології ІМФЕ імені М.Т. Рильського НАН України кандидатом мистецтвознавства Л. Новіковою – О. Волошенюк виступила ініціатором обговорення з теми: «Забуті імена. Тернопільщина на кінокарті України», в межах якого прочитала лекцію, присвячену 120-річчю від дня народження актора С. Шагайди, який народився в с. Білоголови Тернопільської області. Потому відбувся показ стрічок О. Довженка «Аероград» та «Іван», де С. Шагайда зіграв свої найвідоміші ролі. Спеціально для гостей «КіноХвилі» Л. Новікова підготувала інформаційний буклет про актора.

Особливу зацікавленість глядачів викликала програма фільмів 1920–1930-х рр., укладена науковцями академічного інституту.

Загалом же гостями першої «КіноХвилі» стали понад 50 кіномитців і декілька тисяч тернополян, які переглянули більше 80-ти кінострічок (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2698>). – 2016. – 29.11).

22-23 листопада 2016 року в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова відбулася науково-практична конференція «Морські дослідження і технології в Україні: стан та перспективи розвитку», організована Міжвідомчою координаційною радою з питань морських досліджень МОН України та НАН України.

Захід проводився з метою формування пропозицій щодо розроблення проекту концепції державної цільової науково-технічної програми в галузі морських досліджень і технологій, яка є одним із важливих чинників реалізації національних інтересів нашої держави у сфері морської діяльності.

Участь у конференції взяли представники та провідні науковці установ і організацій Національної академії наук України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства інфраструктури України, Міністерства екології та природних ресурсів України, а також інші особи, залучені до морської наукової та морегосподарської діяльності...

Відкрив конференцію голова Міжвідомчої координаційної ради з питань морських досліджень МОН України та НАН України академік В. Єремєєв.

З вітальними словами до присутніх звернулися голова Південного наукового центру НАН України та МОН України академік С. Андронаті, ректор Одеського національного університету імені І.І. Мечникова доктор політичних наук, професор І. Коваль і директор Департаменту науково-технічного розвитку Міністерства освіти і науки України кандидат економічних наук Д. Чеберкус. Академік С. Андронаті у своєму виступі високо оцінив те, що вся еліта вітчизняної морської науки, попри складний період у житті нашої держави, змогла зібратися для вирішення надважливих питань, а також побажав присутнім успішної та плідної роботи. І. Коваль наголосив на важливості завдань, покладених на Міжвідомчу координаційну раду з питань морських досліджень МОН України та НАН України, й зауважив, що саме від ефективності діяльності цієї ради значно мірою залежить те, чи буде Україна повноцінною морською державою чи просто країною біля моря. Д. Чеберкус констатував необхідність перезавантаження та перебудови всієї системи вітчизняних морських наукових досліджень, зазначивши, що пріоритетом має стати формування стійких механізмів взаємозв'язку наукових досліджень із потребами національної економіки. На його думку, найбільш правильним варіантом має стати започаткування в нашій країні державної цільової науково-технічної програми в галузі морських досліджень і технологій, яка, враховуючи сучасний науково-технічний потенціал України та геополітичні умови, поставить перед ученими нові завдання та цілі й запропонує нові заходи та підходи до морської наукової діяльності.

Виконувач обов'язків ученого секретаря Наукового гідрофізичного центру НАН України Г. Стефанов презентував вітальне слово Голови Проектного офісу та координатора програми Міжнародного обміну океанографічними даними та інформацією Міжурядової океанографічної комісії ЮНЕСКО П. Піссієрсенса, який від імені держав – членів Міжурядової океанографічної комісії ЮНЕСКО запевнив учасників конференції у цілковитій підтримці намірів України щодо проектування й розбудови нової національної системи океанографічних даних.

На початку пленарного засідання заступник голови міжвідомчої ради доктор географічних наук, професор О. Щипцов представив для публічного обговорення проект концепції державної цільової науково-технічної програми в галузі морських досліджень і технологій.

Із доповідями, що стосувалися аналізу стану й оцінювання проблем у галузі морських досліджень в Україні, представлення результатів наукових і практичних досліджень Азово-Чорноморського басейну та інших районів Світового океану і їх (результатів) практичного впровадження, виступили голова Міжвідомчої координаційної ради з питань морських досліджень МОН України та НАН України академік В. Єремєєв, керівник Відділення морської геології та осадочного рудоутворення НАН України академік Є. Шнюков, перший заступник головного ученого секретаря НАН України член-кореспондент НАН України В. Ємельянов, директор Інституту морської біології НАН України член-кореспондент НАН України Б. Александров, ректор

Одеського державного екологічного університету доктор фізико-математичних наук, професор С. Степаненко, заступник директора з наукової роботи Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України доктор економічних наук, професор О. Котлубай, завідувач відділу морських досліджень Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України і НАН України кандидат фізико-математичних наук Ю. Ільїн, директор Українського наукового центру екології моря Міністерства екології та природних ресурсів України кандидат географічних наук В. Коморін, головний інженер «Національного антарктичного наукового центру Міністерства науки і освіти України» І. Мороз та інші відомі фахівці в галузі морських наукових досліджень.

Особливої уваги заслуговує окреме засідання секції судноводіння, що відбулося в рамках цієї ж конференції – під головуванням проректора з наукової роботи Національної морської академії доктора технічних наук, професора В. Голікова. Учасники засідання секції розглянули науково-технічний напрям «Навігаційно-гідрографічне і океанографічне забезпечення безпеки мореплавання». З науковими доповідями виступили генеральний директор ПрАТ «Інститут передових технологій» кандидат технічних наук О. Барладін, заступник начальника Державного підприємства водних шляхів «Укрводшлях» Міністерства інфраструктури України кандидат технічних наук, капітан I рангу запасу В. Доронін, головний науковий співробітник Інституту геофізики імені С. Субботіна НАН України доктор геологічних наук, професор В. Коболев, провідний науковий співробітник Науково-дослідного центру Збройних Сил України «Державний океанаріум» кандидат геолого-мінералогічних наук Б. Капочкін, начальник Центру навігаційно-гідрографічної інформації Державної установи «Держгідрографія» Міністерства інфраструктури України капітан I рангу запасу В. Шепель та інші вчені-теоретики і практики. Засідання цієї секції послугувало унікальним майданчиком, де представники вітчизняних університетів, наукових установ НАН України та Штабу командування Військово-Морських Сил Збройних Сил України змогли обмінятися цінним досвідом і встановити наукові контакти.

Під час завершення третього пленарного засідання конференції відбулося публічне обговорення доповідей та пропозицій до проекту концепції державної цільової науково-технічної програми в галузі морських досліджень і технологій. Учасники заходу, зокрема, схвалили пропозиції щодо започаткування в Україні державної цільової науково-технічної програми в галузі морських досліджень і технологій, а також вирішили підготувати для подання до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо розроблення проекту Концепції державної цільової науково-технічної програми в галузі морських досліджень і технологій (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2699>).* – 2016. – 29.11).

24 листопада 2016 року в Національному музеї літератури України в Києві відбувся круглий стіл «Мовотворчість П.О. Куліша в утвердженні нової української літературної мови», у рамках якого було також презентовано книгу професора кафедри сучасних мов і культур Університету Пейс (м. Нью-Йорк, США) А. Даниленка «From the Bible to Shakespeare. Pantelejmon Kuliš (1819 – 1897) and the Formation of Literary Ukrainian».

Модератором круглого столу став директор Інституту української мови НАН України доктор філологічних наук, професор П. Гриценко. У своєму слові він звернув увагу присутніх на те, що Українська держава, на жаль, досі не має чіткої програми заходів, присвячених 200-річчю від дня народження письменника, яке припадає на липень 2019 року. Зважаючи на це, вчений запропонував вважати цей круглий стіл першим із майбутніх заходів зі вшанування пам'яті П.О. Куліша. П. Гриценко також наголосив на важливому нюансі роботи А.І. Даниленка – опрацюванні автентичних рукописних матеріалів письменника, що є основною вимогою до досліджень такого типу.

Професор кафедри історії та стилістики української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка доктор філологічних наук Л. Гнатюк підкреслила важливість вивчення не лише мови, але й постаті П.О. Куліша як одного з основоположників сучасної української літературної мови.

На думку доцента кафедри історії та стилістики української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка доктора філологічних наук Г. Наєнко, дослідження мови П.О. Куліша є надзвичайно актуальним, адже заповнює лакуну, пов'язану як із конкретним автором, так і з українською мовою в цілому.

Доцент кафедри української мови Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка кандидат філологічних наук О. Кумедна розглянула мовотворчість П.О. Куліша крізь призму його діалектного оточення. За її словами, попри те, що письменник значну частину свого життя провів поза Східним Поліссям, у своїх творах він ніколи не виходив за межі власного діалектного оточення.

Аспірантка Інституту української мови НАН України Л. Устинко розповіла про фразеологію П.О. Куліша як одну з першооснов творчості автора й підкреслила його непересічну роль у формуванні української літературної мови.

Як зазначив професор А. Даниленко, мотивацією для вивчення спадщини П.О. Куліша є величезний вплив останнього на формування нової української мови. Постійні мовні пошуки й експерименти письменника особливо яскраво помітні в його перекладах творів В. Шекспіра. До того ж, П.О. Куліш не лише збагачував українську мову новотворами, а й активно вживав церковнослов'янізми і діалектизми. Така різноманітність мовних засобів зробила творчість письменника унікальним явищем в українській мові й

29 листопада 2016 року у Великому конференц-залі Національної академії наук України відбувся міжнародний семінар «Інтеграція екологічних вимог в систему територіального планування України».

Захід проведено за підтримки Берлінського технічного університету, Бюро територіального та екологічного планування «JRU JACOBY RAUM-UNDUMWELTPLANUNG», Федерального міністерства навколишнього середовища, охорони природи та безпеки ядерних реакторів Німеччини, Федерального відомства з охорони природи Німеччини, а також Федерального відомства навколишнього середовища Німеччини.

Організаторами виступили Інститут географії НАН України та Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М.Білоконя.

Під час відкриття з вітальним словом до учасників звернулися академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України академік НАН України О.М. Пономаренко та координатор міжнародних програм Федеральної агенції з охорони природи Німеччини Г. Шмаудер.

Протягом семінару вчені обговорили низку важливих питань, зокрема реформування системи територіального/просторового планування України. Цим питанням були присвячені виступи директора Департаменту містобудування, архітектури та планування територій Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України С. Білоуса, директора департаменту з питань заповідної справи Міністерства екології та природних ресурсів І. Іваненка, а також виступи представників обласних та районних управлінь містобудування та архітектури (Дніпропетровської, Донецької, Київської, Полтавської, Одеської, Сумської, Хмельницької областей).

Науковці також приділили значну увагу проблемі децентралізації на регіональному та місцевому рівнях. Цій темі, зокрема, були присвячені доповіді директора Українського державного науково-дослідного інституту проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М. Білоконя І. Шпилевського та заступника директора з наукової роботи Українського науково-дослідного і проектного інституту цивільного будівництва «УКРНДПЦИВІЛЬБУД» Т. Криштопа.

В окремий тематичний блок було винесено обговорення щодо реалізації європейських підходів екологізації системи територіального планування. Про методичні підходи щодо врахування висновків екологічно-орієнтованих планів у документах територіального планування на прикладі німецького досвіду розповіли проф. Штефан Хайланд та представник Берлінського технічного університету – Аня Май. Досвід Німеччини у впровадженні стратегічної

екологічної оцінки в територіальне планування презентував проф. К. Якобі (Бюро територіального та екологічного планування «JRU JACOBY RAUM-UNDUMWELTPLANUNG»).

З української сторони результати роботи з інтеграції екологічних принципів в територіальне планування України, оновлення схем планування територій на регіональному рівні, а також впровадження стратегічної екологічної оцінки в планувальні процеси держави представили вчені Інституту географії НАН України: академік НАН України Л.Г. Руденко, доктор географічних наук С.А. Лісовський, кандидати географічних наук – Є.О. Маруняк, О.Г. Голубцовий, В.М. Чехній, Ю.М. Фаріон, а також представники Українського державного науково-дослідного інституту проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М. Білоконя доктор географічних наук Ю.М. Палеха та кандидат технічних наук Г.В. Айлікова.

На завершення заходу головний архітектор Черкаської області В.І. Дмитренко вручив почесні нагороди «За заслуги перед Черкащиною» німецьким вченим та керівнику робочої групи Інституту географії НАН України академіку НАН України Л.Г. Руденку за вагомий внесок у розробку сучасних планувальних документів для Черкаської області (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2712>). – 2016. – 05.12).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

2 грудня 2016 року на сторінках щотижневика «Дзеркало тижня» було опубліковано статтю провідного наукового співробітника Інституту економіки та прогнозування НАН України доктора економічних наук Я. Жаліла.

У статті вчений зазначає, що у популярній нині чорно-білій палітрі громадських оцінок національна економіка досі сприймається як така, що перебуває у глибокій кризі. На повідомлення про позитивні тренди реагують здебільшого з іронією або принаймні з недовірою, що й не дивно: їхній вплив на якість життя пересічного українця залишається практично невідчутним.

Однак наразі дійсно відбувається відновлення економічного зростання, хоча й досить повільно. За даними національних рахунків, у першому та другому кварталах поточного року приріст ВВП становив у постійних цінах 0,1 і 1,4% відповідно, а за півроку загалом – 0,8%. Приріст у третьому кварталі, за попередніми даними, дорівнюватиме вже 1,8%.

На думку вченого, найближчими роками довгострокові характеристики розвитку національної економіки та суспільства буде визначати саме державна політика. Я. Жаліло наголосив також на можливості «олігархічного ренесансу». Ця модель полягає у створенні преференційних умов для випереджаючого розвитку великого бізнесу, який створює підґрунтя для макроекономічної

(насамперед валютно-курсової) стабільності, тоді як втрати фіскального ресурсу компенсуються за рахунок посилення навантаження на дрібні та середні компанії. Ключова вада такої моделі полягає в її неінклюзивності, тобто у вилученні з числа суб'єктів, які отримують вигоду від зростання, досить численного прошарку економічно активного населення.

Докладніше читайте у статті Я. Жаліло «На порозі - олігархічний ренесанс?» за посиланням: <https://goo.gl/Wnxxpqf> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2713>)). – 2016. – 05.12).

Про особливості функціонування мозку й умови збереження його у здоровому стані, роль больової сигналізації в організмі та новітні тенденції в галузі фармакології, про досягнення української нейронауки та багато іншого в ефірі програми «Азбука реальності. Винаходи» розповіла завідувач лабораторії сенсорної сигналізації відділу загальної фізіології нервової системи Інституту фізіології імені О.О. Богомольця НАН України доктор біологічних наук, професор Н. В. Войтенко.

Як пояснила гостя передачі, нейрофізіологія – це наука, що вивчає фізіологічні й патофізіологічні процеси, які відбуваються в нервовій системі, в тому числі у головному та спинному мозку. За словами Н.В. Войтенко, мозок людини досить добре вивчено з анатомічної, морфологічної точки зору: відома його будова та функції всіх відділів, із яких він складається. Однак досі не з'ясовано, що уможливорює синхронність дії внутрішніх молекулярних механізмів на клітинному рівні – як підґрунтя для формування тих чи інших відчуттів та емоцій. Вчені лабораторії сенсорної сигналізації відділу загальної фізіології нервової системи Інституту фізіології імені О.О. Богомольця НАН України досліджують процеси передачі сигналів (у тому числі больових) із периферії нервової системи (тобто від рецепторів) до спинного й – далі – головного мозку, механізми опрацювання цих сигналів і перетворення їх на відчуття й емоції. Слід зазначити, що біль є головною системою сигналізації в живому організмі, яка повідомляє про виникнення певних відхилень від його нормального функціонування, та може мати різну природу, наприклад, нейропатичну (внаслідок пошкодження певних структур нервової тканини), психофізіологічну (як результат стресових станів, нервового перенапруження тощо) або зумовлену патологічними процесами в окремих органах і частинах тіла. Сучасна медицина обстоює позицію, згідно з якою пацієнт не повинен терпіти біль. Нині вважається, що спершу слід з'ясувати причину болю, усунути самі больові відчуття, а вже потім – і їх джерело. Як зауважила Н.В. Войтенко, цілковита відсутність больових відчуттів є, однак, надзвичайно рідкісною (людей з таким відхиленням на всій планеті налічується не більше 100 осіб) вродженою патологією, пов'язаною з відсутністю відповідного гена, причини якої на даний час не відомі. Наразі вчені знають, які гени відповідають

за передачу больових сигналів і виникнення больових відчуттів, але відновити цю функцію поки не можуть. Гостя радіостудії розповіла також про один із нових напрямів досліджень у сучасній фармакології – генетичну корекцію, суть якої полягає у застосуванні технологій блокування тих чи інших больових сигналів, яке здійснюється на рівні окремих генів і не передбачає впливу на геном людини.

За словами Н.В. Войтенко, свідченням бурхливого прогресу світової науки й медицини є просування в лікуванні розсіяного склерозу. Нині це захворювання не вважається невиліковним і може бути загальмованим на тій стадії, на якій його було діагностовано. Крім спеціальних препаратів, у терапії цієї патології застосовується підвищена доза вітаміну D, брак якого в організмі є однією з причин розвитку розсіяного склерозу, а також геліотерапія, тобто перебування в ясну погоду на ділянках, добре освітлених сонцем, під впливом проміння якого в шкірі виробляється згаданий вітамін. Цікаво, що на розсіяний склероз страждають переважно мешканці країн, розташованих північніше, а також люди, які постійно вбираються в одяг, що повністю закриває шкіру від сонячних променів.

Як відомо, не використовувані функції організму поступово деградують. Помічено, що в людей літнього віку, які, виходячи на пенсію, суттєво знижують свою інтелектуальну й фізичну активність, частіше діагностуються такі захворювання, як погіршення пам'яті та стареча деменція. Тому аби підтримати мозок у здоровому стані аж до глибокої старості, його потрібно постійно тренувати – вивчати іноземні мови, заучувати напам'ять поетичні твори, розв'язувати кросворди, головоломки, математичні задачі тощо. Збереженню тривалої працездатності мозку сприяють і регулярні помірні фізичні навантаження, інтенсивність яких має відповідати віковій людини. Про це свідчать, зокрема, результати досліджень, здійснених нещодавно американськими науковцями: група людей віком у середньому 80-90 років, у яких було зафіксовано проблеми з інтелектуальною активністю, тричі на тиждень виконувала найпростіші фізичні вправи (щоразу тривалістю до 40 хв.). За півроку, як доводять учені, здатність цих людей до виконання простих арифметичних дій достовірно поліпшилася вдвічі.

Загалом же, саме постійне використання інтелектуальної функції мозку вирішальним чином впливає на розумові здібності, оскільки останні залежать зовсім не від його маси (яка коливається в межах від 1200 до 2000 г) і не від кількості нейронів (у всіх немовлят вона приблизно однакова і становить, за різними підрахунками, від 60 до 100 млрд. клітин), а від кількості синапсів – зв'язків, що утворюються між нейронами під час розумової діяльності. У всіх немовлят такі зв'язки практично не активовані і починають встановлюватися при сприйнятті й обробленні вхідної інформації про зовнішній світ. З огляду на це, навіть якщо у дитини спостерігаються затримки в розвитку, надзвичайно важливо продовжувати з нею спілкуватися й намагатися її навчати спершу розмовляти, а далі – рахувати, читати, писати. Дитина, яка до 10-річного віку не чула людського мовлення, ніколи не заговорить сама, оскільки в її мозку не

відбулася своєчасна активація відділів, що відповідають за виконання цієї функції. Для того, щоб дитина, з одного боку, всебічно розвивалася (а завдяки цьому в її мозку утворювалося якомога більше синапсів, які підтримуватимуться протягом усього подальшого життя), а з іншого – не страждала від перенапруження й перевтоми, вона має чергувати різні види діяльності, а також чергувати інтелектуальні навантаження з фізичними.

Н.В. Войтенко також нагадала про найвизначніші відкриття, що належать науковцям Інституту фізіології імені О.О. Богомольця НАН України, розповіла про особливості процесу розміщення наукових публікацій у найпрестижніших рейтингових фахових виданнях світу та поділилася своїми міркуваннями щодо того, в якому стані перебуває вітчизняна наукова сфера і яких реформ вона потребує *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2721). – 2016. – 08.12).*

Наука України сьогодні

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

17-18 листопада 2016 року в м. Остенде (Королівство Бельгія) делегація Національної академії наук України на запрошення бельгійської сторони взяла участь у низці робочих зустрічей і перемовин із представниками Фламандського морського інституту та Проектного офісу програми Міжнародного обміну океанографічними даними та інформацією (МООД) Міжурядової океанографічної комісії (МОК) ЮНЕСКО – з метою обговорення проблем створення українського центру океанографічних даних відповідно до Керівництва Міжурядової океанографічної комісії зі створенню національних центрів океанографічних даних, а також відновлення участі України в міжнародному обміні океанографічними даними й інформацією.

До складу української делегації увійшли виконувач обов'язків директора Наукового гідрофізичного центру НАН України доктор географічних наук, професор О. Щипцов (голова делегації) та виконувач обов'язків ученого секретаря цієї ж установи Г. Стефанов. Також за дорученням Надзвичайного і Повноважного Посла України у Королівстві Бельгія та Великому Герцогстві Люксембург (за сумісництвом) М. Точицького безпосередню участь у переговорах делегації брав третій секретар Посольства М. Кувиклін.

На початку робочого візиту українська делегація зустрілася з директором Фламандського морського інституту Я. Меесом, керівником відділу обробки даних вказаного інституту Ф. Ернандесом і проектним менеджером відділу обробки даних цієї ж організації С. Клаусом. У ході зустрічі делегація НАН України представила Науковий гідрофізичний центр НАН України як

профільну організацію, що забезпечуватиме координацію функціонування національного банку океанографічних даних і участь України у програмі МООД МОК ЮНЕСКО. В межах заходу було обговорено перелік апаратурно-комп'ютерного обладнання, необхідного для забезпечення функціонування національного банку океанографічних даних та інформації України, а також визначено його параметри, специфікації, сумісність і особливості підключення та роботи з серверами. Українська делегація запропонувала бельгійській стороні розглянути можливість благодійної передачі нашій державі стандартизованого програмного забезпечення, що використовується в системі міжнародного обміну океанографічними даними та інформацією. Крім того, учасники перемовин досягли принципової згоди щодо початку підготовки двосторонньої угоди про співробітництво в галузі обміну океанографічними даними й інформацією між Фламандським морським інститутом і Науковим гідрофізичним центром НАН України.

Представники Фламандського інституту ознайомили українських колег із технічними засобами вивчення морського середовища, а також збору, аналізу, обробки та зберігання океанографічної інформації інституту. Зокрема, членам делегації НАН України були представлені сервери, що обслуговують національний центр океанографічних даних Бельгії та програму МООД МОК ЮНЕСКО, а також Морську станцію Остенде, де розташовані лабораторії, в яких здійснюється первинна обробка результатів морських наукових досліджень, одержаних ученими Фламандського морського інституту. Українська делегація особливо зацікавилася зразками сучасних технічних засобів дослідження морського середовища та підводна робототехніка Фламандського морського інституту, які зберігаються на Морській станції Остенде.

За результатами зустрічі сторони констатували своєчасність відновлення національного центру океанографічних даних в Україні та поновлення участі нашої держави у програмі МООД МОК ЮНЕСКО. При цьому бельгійська сторона запевнила делегацію НАН України у своїй готовності сприяти цьому процесові й висловила бажання надавати наукову, технічну і методологічну підтримку та допомогу.

В Остенде українську делегацію також прийняв Голова Проектного офісу та координатор програми МООД МОК ЮНЕСКО П. Піссіерссенс. Під час робочої зустрічі з ним делегація НАН України запропонувала представникам цього Проектного офісу ініціювати надання технічної допомоги Україні у формуванні її національного центру океанографічних даних – із урахуванням норм статей 225, 226 Конвенції ООН з морського права (ЮНКЛОС), ухваленої 1982 року.

П. Піссіерссенс схвально відреагував на наміри Національної академії наук України поновити участь України у програмі МООД МОК ЮНЕСКО та запропонував українській стороні перелік першочергових організаційних кроків, які необхідно зробити для вирішення цього питання. Зокрема, сторони узгодили наміри щодо формування в Україні групи випускників вищих

навчальних закладів і перспективних молодих спеціалістів у галузі інформаційних технологій та океанографії – для їх подальшого навчання на курсах Проектного офісу Програми МООД МОК ЮНЕСКО і стажування в національних центрах океанографічних даних інших країн.

Делегація НАН України також поінформувала координатора програми МООД МОК ЮНЕСКО П. Піссіерссенса про науково-практичну конференцію «Морські дослідження і технології в Україні: стан та перспективи розвитку», проведення якої було заплановано Міністерством освіти і науки України й Національною академією наук України на 22-23 листопада 2016 року (про підсумки цього заходу: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2699>). П. Піссіерссенс, у свою чергу, підготував і передав письмове вітальне слово від імені Проектного офісу програми МООД МОК ЮНЕСКО на адресу учасників конференції.

Підсумовуючи результати перемовин, П. Піссіерссенс, запевнив Україну в підтримці, особливо з урахуванням сучасної геополітичної ситуації, та висловив готовність сприяти в пошуках бельгійського судна рибпромислової розвідки для можливої передачі Національній академії наук України – з метою його (судна) подальшої модернізації і переоснащення для здійснення океанографічних досліджень.

У Брюсселі делегація НАН України мала честь бути запрошеною на зустріч із Надзвичайним і Повноважним Послом України у Королівстві Бельгія та Великому Герцогстві Люксембург (за сумісництвом) і Представником України при Європейському Союзі паном М. Точицьким. Пан Посол високо оцінив роботу делегації НАН України й запевнив у готовності українських дипломатичних представництв у Королівстві Бельгія й Великому Герцогстві Люксембург та при Європейському Союзі всіляко сприяти відновленню участі України у програмі МООД МОК ЮНЕСКО (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2710>)). – 2016. – 02.12).

6 грудня 2016 року відбулася зустріч першого віце-президента НАН України академіка НАН України А. Г. Наумовця з Надзвичайним та Повноважним Послом Кувейту в Україні доктором Рашид Хаммад Аль-Адвани.

Під час виступу академік А. Г. Наумовець коротко поінформував поважного гостя про історію, структуру, а також основні напрями діяльності Національної академії наук України. За його словами, наразі Академія переживає важкі часи. Це зумовлено, перш за все, складною економічною ситуацією в державі, що спричиняє суттєве недофінансування наукової галузі. Однак, незважаючи на це, наукові установи НАН України працюють інтенсивно і досягають значних результатів.

Академік А.Н. Наумовець також відмітив, що за два роки НАН України святкуватиме 100-річчя від дня свого заснування. З найперших років основними напрямками діяльності наукових установ НАН України були як фундаментальні, так і прикладні дослідження. Академія завжди з увагою ставилася до потреб держави, підтримувала науково-експертне супроводження вирішення найважливіших проблем її економічного, соціального та культурного розвитку.

Ця традиція зберігається й понині. Президент НАН України академік НАН України Б.Є. Патон – видатний вчений в галузі електрозварювання та матеріалознавства, відомий організатор науки – вважає, що наукові установи НАН України обов'язково повинні мати при собі конструкторські бюро і навіть малосерійні виробництва, які готуватимуть розробки до широкого впровадження.

«Академік Б.Є. Патон є автором такої думки, що вчені мають займатися «цілеспрямованими фундаментальними дослідженнями». Мається на увазі, що коли вони створюють певну наукову розробку, то, зазвичай, мають обмежене розуміння того, як цю розробку можна використовувати. Тоді їм на допомогу приходять інші вчені, які віднаходять усі можливі шляхи застосування цієї розробки. Це називається «цілеспрямованим фундаментальним дослідженням». Цим ми намагаємося займатися й сьогодні», – зазначив академік А.Г. Наумовець.

Вчений також наголосив, що Академія має значні досягнення у фундаментальних дослідженнях, що є запорукою для подальшого науково-технічного прогресу та розвитку інновацій. У цьому зацікавлені всі мешканці України, адже це дає змогу розвивати техніку, медицину, оборонно-промисловий комплекс, соціальну сферу тощо.

Надзвичайний та Повноважний Посол Кувейту Рашид Хаммад Аль-Адвани подякував академіку А.Г. Наумовцю за приділену увагу та надану інформацію. За його словами, Держава Кувейт зацікавлена у розвитку двосторонньої співпраці з науковими установами НАН України. Він також представив професора Анвар Аль-Яхйя, який більш докладно розказав про можливі шляхи здійснення такої взаємодії.

Професор Анвар Аль-Яхйя зазначив, що у Кувейті активно розвиваються альтернативні джерела енергетики, а також нанонауки та нанотехнології. Створено нові наукові центри. З метою обміну досвідом у зазначених напрямках поважні гості запропонували розробити й підписати відповідний Меморандум про взаєморозуміння, в якому були б враховані інтереси кожної з сторін.

На завершення зустрічі учасники домовилися про розвиток співпраці та подальші зустрічі, які стануть запорукою тісної взаємодії в галузі науки і техніки
(Національна академія наук України
(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2722>).
– 2016. – 08.12).

Героями спеціального випуску програми «Futuris» телеканалу «Euronews» стали вчені Інституту космічних досліджень (ІКД) НАН України та ДКА України, які розповіли про деякі результати своєї роботи в галузі агромоніторингу.

Черговий випуск («Глобальне спостереження за океанами, землею та небом», від 14 листопада 2016 року) програми «Futuris», яка висвітлює перспективні науково-технологічні розробки, було присвячено міжнародним проектам, пов'язаним із глобальним спостереженням Землі з космосу. Учасником одного з таких проектів – проекту «SIGMA» (Stimulating Innovation for Global Monitoring of Agriculture) Сьомої рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та технологічного розвитку – є ІКД НАН України та ДКА України. Проект «SIGMA» – це глобальне партнерство експертних інститутів із сільськогосподарського моніторингу, які беруть важливу участь в роботі комітету GEO (Group on Earth Observation) та Глобальній ініціативі сільськогосподарського моніторингу (GEO-GLAM, Group on Earth Observations Global Agricultural Monitoring Initiative). Вказаний проект спрямований на розвиток інноваційних методів, що базуються на інтеграції наземних і супутникових даних, – для подальшого прогнозування впливу вирощування сільськогосподарських культур на екосистеми та природні ресурси. З українського боку проектом керує заступник директора з наукової роботи ІКД НАН України та ДКА України доктор технічних наук, професор Н. Куссуль. До виконання проекту залучено вчених відділу космічних інформаційних технологій та систем цієї наукової установи.

У відеосюжеті телеканалу «Euronews» учені ІКД НАН України та ДКА України представили сучасні технології збору наземних даних, які використовуються інститутом для валідації супутникових продуктів, в тому числі і дослідження полів із використанням дронів, сучасної мобільної техніки та інформаційних технологій. Слід зауважити, що дослідження із застосуванням дронів виконуються науковцями установи у співробітництві з компанією DroneUA (<http://drone.ua/>).

Як розповіла журналістам Н. Куссуль, для автоматичного опрацювання великої кількості геопросторових даних учені використовують інтелектуальні методи, що моделюють властивості людського мозку з розпізнавання інформації. Розпізнаванням і класифікацією типів земної поверхні, а також виокремленням основних сільськогосподарських культур, які ростуть на полях, займається спеціальна комп'ютерна система, успішно випробувана не лише в Україні, а й у багатьох країнах на різних континентах світу. За допомогою дронів і вищезгаданої системи вже зібрано й оброблено інформацію з понад 5-ти тис. полів по всій території нашої держави. Одержані та проаналізовані дані використовуються для створення єдиної мапи українських земель сільськогосподарського призначення.

Докладно про це дізнавайтеся з матеріалів репортажу, які можна переглянути на сайті телеканалу

«Euronews»: <http://ua.euronews.com/2016/11/14/a-technological-eye-on-the-future-of-our-seas-and-our-agriculture> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2704>)). – 2016. – 30.11).

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

26-27 листопада 2016 року в Києві на Троїцькій площі відбулися широкомасштабні заходи, присвячені інноваціям.

Протягом двох днів усі охочі мали можливість відвідати науково-практичну конференцію, а також численні науково-пізнавальні вистави для всієї родини, що відбувалися в межах платформи «Дім інновацій».

Організатором заходу виступила громадська спілка «Форум українського партнерства». В урочистому відкритті взяли участь директор Інституту фізіології імені О.О. Богомольця академік НАН України О. Кришталь, бізнесмен та підприємець І. Янковський, представник приватної компанії «Singularity University» в Україні та керівник філії «Singularity Kyiv Chapter» І. Новіков, засновник громадської організації ІТ-волонтерів «SocialBoost», а також першого в Україні некомерційного інкубатора «1991 Open Data Incubator» Д. Гурський.

Академік НАН України О. Кришталь під час виступу зазначив, що інновації виникають тільки тоді, коли у суспільстві є певна «сума знань», яку забезпечує фундаментальна, а не прикладна наука. Традиційно фундаментальну науку фінансує держава, однак у результаті створення сприятливих умов для розвитку наукоємного бізнесу її також підтримуватимуть інноватори та стартап-проекти, які зацікавлені у продукуванні нових знань. Зокрема, так відбувається у тих країнах, де інвестори, що вкладають кошти в інноваційні проекти, мають податкові пільги, а держава працює над створенням інноваційної інфраструктури.

«Вчені – авангард, за ними йдуть інноватори. Інновації мають стати нашою національною ідеєю. У нас талановиті, освічені люди. Завдяки лише цьому країна може економічно зрости у рази», - підсумував І. Янковський (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2702>)). – 2016. – 30.11).

Перший віце-президент НАН України академік НАН України А.Г. Наумовець взяв участь у програмі парламентського телеканалу «Рада», присвяченій досягненням української науки.

Вчений розповів про останні досягнення нанонауки в Україні, вручення медалі ЮНЕСКО, а також інші розробки наукових установ НАН України, які

вже готові до впровадження у виробництво та можуть приносити значну користь державі.

Повний запис програми: <https://goo.gl/QuMKfC> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2708>), – 2016. – 02.12).

Перспективні напрями розвитку української науки

Вакцини, що цілеспрямовано синтезуються в рослинних організмах під впливом штучно прищеплених їм генів, є, на думку сучасних науковців, надзвичайно перспективним напрямом досліджень. Адже це дає змогу одержувати необхідні речовини, які можуть застосовуватися для потреб медицини та сфери охорони здоров'я як ліки від багатьох видів захворювань, у тому числі онкологічних. Власні досягнення в галузі створення рослин із заданими корисними властивостями мають і вчені Інституту клітинної біології та генетичної інженерії (ІКБГІ) НАН України.

Учені продемонстрували унікальні рослини, що вирощуються в експериментальних парниках установи. Зокрема, заступник директора з наукової роботи ІКБГІ НАН України кандидат біологічних наук Б. Моргун стисло пояснив суть можливих методів одержання бажаних речовин за допомогою таких рослин. Ці речовини у подальшому можуть використовуватися при виготовленні спеціальних медичних препаратів. Для цього спершу в пацієнта відбирається зразок крові для аналізу, в межах якого розшифровується генетична інформація про той чи інший різновид захворювання, на яке страждає хворий. Далі дослідники вбудовують клоновані гени обраній рослині, котра з часом починає виробляти необхідну речовину. Така речовина у вигляді вилученого з рослини екстракту стає субстанцією для виготовлення ліків. Незаперечна перевага такої технології полягає в тому, що одержана за результатами її застосування речовина є максимально адаптованою до індивідуальних особливостей конкретного людського організму, допомагаючи імунній системі розпізнавати й знищувати збудників захворювань і клітини, уражені незворотними патологічними змінами (наприклад, ракові).

Однак завдяки досягненням сучасної науки з рослин можна одержувати речовини не лише для лікування, а й для профілактики захворювань. Зокрема, створені рослини тютюну, яким вчені прищепили гени бактерії *Mycobacterium tuberculosis* (або ж палички Коха) – збудника туберкульозу, – здатні виробляти вакцини проти цієї хвороби, які на відміну від багатьох вакцин, виготовлених у традиційний спосіб, є цілком безпечними для організму. Якщо гени вказаної бактерії прищепити їстівним рослинам, то зміцнювати імунітет проти туберкульозу можна буде перорально, тобто безпосередньо вживаючи в їжу салат або, скажімо, моркву – в обсягах, еквівалентних визначеній фахівцями необхідній дозі речовини. Звичайно, застосування результатів впровадження

цієї технології потребує окремого регулювання та постійного контролю з боку відповідних державних органів і відомств.

Ще одним досягненням українських науковців є створені ними рослини, які здатні виробляти (синтезувати) інтерферон – імуностимулятор, що застосовується при вірусних захворюваннях. Він може споживатися разом із рослиною, яка його містить (однак лише в сирому вигляді, оскільки корисні білки втрачають свою активність після термообробки), або у вигляді препарату, виготовленого на основі рослинного екстракту. Крім того, результати подальших досліджень засвідчили, що ракові клітини, які зазнають впливу біоінкапсульованих вакцин, стають чутливішими до протипухлинних препаратів.

Вчені ІКБГІ НАН України також показали журналістам прилад, за допомогою якого здійснюється перенесення генів при застосуванні вищеописаної технології, – так звану «генетичну гармату». Аби вбудувати в рослинні клітини іншу генетичну інформацію, необхідно обробити листя обраної рослини, «вистрілюючи» в нього під тиском мікрочастинками золота або вольфраму, на які нанесено ті чи інші гени. Оброблене в такий спосіб листя рослин переноситься для подальшого культивування до спеціальної термальної кімнати – приміщення, в якому постійно підтримується особливий мікроклімат із суворо контрольованими вологістю, температурою й яскравістю освітлення. А далі в повністю стерильних умовах на спеціальних поживних середовищах учені отримують рослини з новими властивостями (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2719>). – 2016. – 08.12).

Діяльність науково-дослідних установ

Цьогоріч свій 80-річний ювілей відзначає Інститут історії України НАН України. Про деякі напрями та результати своєї роботи вчені цієї академічної установи розповіли журналістам телеканалу «Tonis».

Історія інституту дуже непроста: за радянських часів багатьох її фахівців було репресовано, а робота тривала в умовах, що перешкоджали здійсненню об'єктивних досліджень, позбавлених ідеологічних нашарувань. Крім того, значна частина джерельної бази була недоступною.

За словами директора інституту, академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права НАН України академіка В. Смоля, відчутна активізація вивчення історичного минулого нашої країни відбулася зі здобуттям Україною незалежності: тоді було відкрито архіви, з якими раніше науковці не мали змоги працювати. Особливо важливу роль відіграли архіви Служби безпеки України та документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

Проте бібліотека самого Інституту історії України НАН України теж налічує чимало унікальних видань, в тому числі й періодичних, зокрема, тих, що публікувалися до 1917 року, – зауважила завідувач науково-інформаційного відділу цієї академічної установи Л. Муха.

Науковий співробітник відділу історії України XIX – поч. XX ст. кандидат історичних наук В. Милько розповів про те, що нині структурний підрозділ, у якому він працює, займається підготовкою колективної монографії, присвяченої історії українських міст означеного періоду.

Слід зауважити, що історики не лише досліджують правду про минуле нашої країни, а й аргументовано спростовують політично мотивовані хибні твердження та поширені стереотипи, що не відповідають дійсності, а також публікують наукові праці з нещодавно актуалізованих проблем. Як зазначив старший науковий співробітник відділу історії України 20-30-х рр. XX ст. Інституту історії України НАН України кандидат історичних наук В. Головка, в найновіших наукових виданнях інституту окрему увагу приділено історії Криму й Донбасу. Крім того, понад сто томів побачило світ у межах циклу «Реабілітовані історією».

Великого значення в інституті надається поповненню його складу науковою молоддю. Завдяки цьому середній вік співробітників установи не перевищує 40 років.

Побували журналісти й на присвяченому ювілеєві урочистому засіданні Вченої ради Інституту історії України НАН України. Під час заходу було, зокрема, відзначено вчених установи, які мають значні наукові досягнення. Історикам було присвоєно звання «Заслужений діяч науки і техніки України» та «Заслужений діяч культури України», а також нагороджено почесними грамотами Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України й Національної академії наук України (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2715>). – 2016. – 06.12).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

29 листопада 2016 року відбулися офіційні заходи з нагоди завершення унікального інженерного проекту, а саме насування складної рухомої конструкції – захисного об'єкта «Арка» – на четвертий атомний енергоблок Чорнобильської атомної електростанції, зруйнований вибухом, що стався 26 квітня 1986 р. Про призначення «Арки» й особливості її спорудження, а також про подальші етапи процесу перетворення ЧАЕС на порівняно безпечний – для людства та навколишнього середовища – об'єкт в ефірі програми «Резонансна тема» радіостанції «Голос Києва» розповів директор Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАН України член-кореспондент НАН України А.В. Носовський.

Як зазначив гість студії, 1986 року в умовах надзвичайно складної радіаційної ситуації було вирішено на тривалий період законсервувати аварійний четвертий енергоблок ЧАЕС. За допомогою застосування переважно дистанційних технологій над ним упродовж шести місяців збудували саркофаг, який отримав назву об'єкта «Укриття». У спорудженні цієї захисної оболонки взяли участь 25 тис. фахівців. Проте «Укриття» має два суттєвих недоліки: воно, по-перше, виявилось негерметичним, а по-друге, зводилося на старих, досить нестійких, конструкціях. Крім того, перший саркофаг був розрахований на 30 років експлуатації.

Тому постала потреба у створенні нової захисної оболонки над енергоблоком. Рішення про це було ухвалено керівництвом держави на початку 1990-х рр.: Україна тоді виступила зі зверненою до міжнародної спільноти ініціативою щодо проведення конкурсу проектів із перетворення об'єкта «Укриття». І хоч переможця так і не визначили, проте найкращі ідеї з близько 400 пропозицій, що надійшли на адресу оргкомітету, згодом було втілено при конструюванні «Арки». Цей проект повністю профінансовано Європейським банком реконструкції та розвитку: кошти на будівництво – а це близько 1,5 млрд євро – надали 40 країн-донорів. У процесі були задіяні найкращі фахівці в галузі атомної енергетики – як зарубіжні, так і українські. «Арка» завдовжки 165 м, завширшки 260 м і заввишки 110 м має вагу 36 тис. т і просувалася в бік зруйнованого реактора зі швидкістю приблизно 6 м на добу. Спорудження цього конфайнмента починалося не безпосередньо над вкритим саркофагом енергоблоком, а дещо віддалік (за кількасот метрів), аби зменшити радіаційне навантаження на персонал, що працював на будівництві.

«Арка» має кілька важливих переваг порівняно з «Укриттям». По-перше, вона забезпечує значно кращу герметичність, а також проектувалася з максимальним урахуванням потенційних природних катаклізмів на зразок буревіїв, смерчів і навіть торнадо та призначена для запобігання поширенню радіоактивних речовин на великі відстані повітряними масами. Завдяки цьому суттєво знижуються екологічні ризики. По-друге, під її конструкцією розміщено спеціальні кранові системи, які застосовуватимуться для демонтування об'єкта «Укриття». «Арка» розрахована на 100 років експлуатації, впродовж яких слід принаймні вилучити з реактора відпрацьоване ядерне паливо й інші високоактивні радіоактивні відходи, які, як вважають науковці, мають згодом стати підконтрольними. Це означає, що їх перемістять до контейнерів і транспортують на спеціальний майданчик – у сховище тривалого зберігання, – доки не буде створено могильник у геологічних формаціях. Таким майданчиком може стати платформа, що звільнилася після завершення монтажу та насування «Арки» на аварійний енергоблок. Ця платформа є цілком придатною для зазначених потреб, адже, як і нова захисна оболонка, будувалася на основі спеціальних розрахунків, що пройшли міжнародну експертизу, має надзвичайно міцний фундамент і обладнана всіма належними системами, зокрема для стікання води. Гість радіостудії також привернув увагу аудиторії до невідкладності заходів, яких потрібно вжити для

знешкодження відходів: за спостереженнями вчених, ядерні матеріали, що нині перебувають під об'єктом «Укриття» у вигляді твердої речовини, починають руйнуватися, перетворюючись на радіоактивний пил, який може не тільки осідати на внутрішній частині конструкцій першого саркофагу, а й потрапляти назовні.

Крім того, процес перетворення ЧАЕС на відносно безпечний об'єкт не обмежується насуванням «Арки», – підкреслив А.В. Носовський, додавши, що остаточне завершення поточного етапу робіт заплановано лише на листопад 2017 року. До цього часу триватиме герметизація захисної оболонки та введення в експлуатацію захисного конфайнмента.

Науковець також розповів про подальші роботи, які доцільно виконати як на території ЧАЕС, так і загалом на території Зони відчуження навколо неї. На його думку, назавжди вилученою з повноцінного користування має залишитися десятикілометрова зона. На решті земель має функціонувати заповідник. Можливе і здійснення деяких видів діяльності, пов'язаних із потребами вітчизняної атомної енергетики, зокрема збереженням ядерних відходів і відпрацьованого ядерного палива та переробкою таких матеріалів. До того ж, у Зоні відчуження будується централізоване сховище відпрацьованого ядерного палива з усіх українських атомних електростанцій, крім Запорізької АЕС, облаштованої власним сховищем. Як один із майбутніх варіантів можна розглядати спорудження на майданчику ЧАЕС нових ядерних енергоблоків, а також дослідницького ядерного реактора (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2716>). – 2016. – 06.12*).

Наукові видання

Міжнародна академія астронавтики, заснована у 1960 році з ініціативи одного із піонерів ракетобудування Т. фон Кармана, відзначила своєю нагородою 2016 року в категорії «Найкраща книга в галузі фундаментальних наук» тритомне видання «Dark energy and dark matter in the Universe» авторського колективу науковців Львівського національного університету імені Івана Франка (Б. Новосядлий), Інституту прикладних проблем механіки і математики імені Я.С. Підстригача НАН України (В. Пелих), Інституту теоретичної фізики імені М.М. Боголюбова НАН України (Ю. Штанов, О. Боярський, Д. Якубовський) Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова (О. Жук), Радіоастрономічного інституту НАН України (В. Шульга, В. Цветкова), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (В. Жданов, О. Александров, Б. Гнатик, О. Павленко, С. Сергєєв), Національного

наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» (Ю. Болотін), Інституту ядерних досліджень НАН України (Ф. Даневич, В. Кобичев, В. Третяк) і Головної астрономічної обсерваторії НАН України (П. Берцик, Я. Павленко, Л. Пілюгін, І. Вавилова, Ю. Бабик). Монографія побачила світ у 2013-2015 рр. у серії «Українська наукова книга іноземною мовою» Видавничого дому «Академперіодика» НАН України.

Слід зазначити, що це вже друге видання, яке було підготовано українськими вченими й опубліковано Видавничим домом «Академперіодика» НАН України та згодом відзначено Міжнародною академією астронавтики: 2010 року нагороду отримала монографія «Polarimetric Remote Sensing of Solar System Objects» (M.I. Mishchenko, V.K. Rosenbush, N.N. Kiselev, D.F. Lupishko, V.P. Tishkovets, V.G. Kaydash, I.N. Belskaya, Y.S. Efimov, and N.M. Shakhovskoy). В попередні роки Міжнародна академія астронавтики відзначала наукові і технічні досягнення керівників НАСА У. Пікерінга, Е. Стоуна й іноземного члена НАН України М. Яримовича, одного із засновників рентгенівської астрономії М. Ода, астрофізика та керівника Європейського космічного агентства Р. Люста, творця інерційної навігації Ч.С. Драпера, академіка АН СРСР В. Котельнікова, космонавтів О. Леонова і О. Єлісеєва, письменника А. Кларка та інших.

Під час церемонії, що відбулася на засіданні Міжнародної академії астронавтики 25 вересня 2016 р. в рамках 67-го Міжнародного астронавтичного конгресу в м. Гвадалахара (Мексика), нагороду від імені авторського колективу отримала виконувач обов'язків завідувача відділу позагалактичної астрономії та астро-інформатики Головної астрономічної обсерваторії НАН України кандидат фізико-математичних наук І. Вавилова (Національна академія наук України

(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2720>). – 2016. – 08.12).

Наука і влада

Наукове товариство імені Шевченка (НТШ) позитивно оцінює введення в дію у 2016 році нового Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», який відкриває шлях до реформування та інтеграції академічної, університетської і відомчої науки і, відтак, зайняття нею в українській державі місця, притаманного державам з інноваційною основою розвитку економіки.

Водночас, глибоке занепокоєння викликають спроби фактичної ревізії Закону та продовження руйнації наукових колективів через недофінансування у бюджеті 2017 року навіть мінімальних їх потреб, не кажучи вже про гостро необхідне оновлення матеріальної бази досліджень. Надзвичайно загрозовими для збереження і розвитку інтелектуального рівня нації та, врешті, самого існування Держави стають необ'єктивні оцінки з боку високопоставлених

депутатів Верховної Ради та урядовців досягнень і ролі української науки, особливо академічної, зазіхання на її землі та майно, некваліфіковані чи спотворені зіставлення систем організації наукових досліджень в Україні та в державах усталеної демократії. Вражають регулярні неправдиві твердження про відсутність в інших країнах фінансованих державою та бізнесом академій наук чи рівноцінних їм дослідницьких установ, так немовби не існують Китайська, Польська чи Чеська академії наук, грандіозний ЦЕРН, фінансовані державою німецькі наукові товариства Гельмгольца (38 тис. працівників, 3 лавреати Нобелівських премій, річний бюджет понад 4 мільярди євро), Ляйбніца (18.5 тис. працівників, 17 лавреатів Нобелівських премій, річний бюджет понад 1,7 мільярди євро), Планка (83 інститути, 22.197 тис. працівників, 18 лавреатів Нобелівських премій, річний бюджет понад 1,8 мільярди євро), Національні інститути і лабораторії Італії, у США – лабораторії Дженерал Електрик, Вестінггаус, Белл, Лівермор, Аргонн і Фермілаб – інкубатори Нобелівських лавреатів, гігантські обсерваторії в Південній Америці, на Гавайях, в Антарктиді і в космосі, дві гравітаційно-хвильових обсерваторії вартості п'яти річних бюджетів НАН України, які викликали цього року сенсацію серед освіченої частини людства, ставши головними претендентами на Нобелівську премію наступного року.

Науковці та освітяни завжди були серед ініціаторів позитивних суспільних змін і поклали чимало жертв у новітній визвольній боротьбі українського народу. Формулюючи вимоги збереження та розвитку інтелектуального і науково-технічного потенціалу України шляхом забезпечення якісної освіти і ефективно працюючої наукової сфери вони вимагають лише прямування до тих пропорцій видатків бюджету держави, які притаманні передовим державам, а не вимагають їх порушення на свою користь.

Ми підтримуємо справедливі, вмотивовані державним інтересом вимоги науковців Національної академії наук України, Національних галузевих наук України та провідних національних університетів України щодо забезпечення фінансування у 2017 році досліджень у розмірі, який забезпечить повну зайнятість науковців та стане основою для виконання в наступних роках усіх положень Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» в повному обсязі.

Ухвалено на Загальних зборах НТШ 3 грудня 2016 року, місто Львів
(Національна академія наук України
(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2717>).
– 2016. – 06.12).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Т. Годецька, зав. сектору аналітичної інформації відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Моніторинг ЗМІ з питань освіти й науки: інформаційно-аналітичний огляд (жовтень 2016 р.)

Новини освітнього проекту «ніч науки».

В рамках освітнього проекту «Ніч науки» фахівцями Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» з метою заохочення школярів до наукової діяльності було представлено найкращі наукові розробки та передові технології, зокрема і військову техніку.

Нововведенням стали унікальні наукові експерименти вчених кафедри «Передачі електричної енергії». Зокрема, було продемонстровано в дії унікальний трансформатор Тесли, видовищні досліди у великій хімічній аудиторії ХПІ, які викликали особливий інтерес школярів. Харківський політехнічний інститут також відкрив музей де представлено 130-річну історію вишу.

Під час заходу відбулась презентація унікальних книжкових видань фонду наукової бібліотеки ХПІ, виставка картин українського художника С. Коморного, експозиція (макрозйомка) «Портрети квітів» українського архітектора Ю. Пісковського та багато іншого.

Після побаченого учні старших класів уже планують взяти участь у зимових і літніх школах університету *(За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 39 від 3 жовтня 2016 р., с. 3; веб-сайту Національного технічного університету «Харківський політехнічний інституту (<http://vstup.kpi.kharkov.ua/blog/2016/09/22/nich-nauki-v-politekhu/>). – 2016. – 15.11).*

Про школу майбутнього.

Декілька місяців тому, на форумі видавців у Львові до числа найкращих книг увійшла нещодавно видана українською мовою книга міжнародного експерта з питань розвитку творчого мислення, систем освіти та інновацій – Кена Робінсона «Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту».

У своїй книжці автором всебічно проаналізовано старий підхід до історії освіти, її сучасне становище, та покладено надію на освіту нового типу, здатну відповісти на виклики діючої сучасності і реалізовувати таланти кожного.

Він наголошує на необхідності відмови від стандартизації освіти, пріоритету окремих наук і на зростанні стандартів академічних програм та розвитку творчості в навчальному процесі.

Зауважує, що невисока зацікавленість учнів у навчанні пов'язана зі стандартизацією освіти. Способами покращення мотивації, на думку автора, є підвищення якості викладання, розробка насичених і збалансованих навчальних програм та впровадження ефективних систем оцінювання.

«Революція, яку я пропагую, базується на принципах, відмінних від тих, що проповідують рух за освітні стандарти. Вона заснована на повазі до інших і вірі в цінність особистості, у праві кожного на самовизначення ... Мета освіти – допомогти учням максимально зрозуміти навколишній світ та виявити свої внутрішні таланти з тим, щоб реалізувати себе як особистість і стати активними громадянами своєї країни», – наголошує К. Робінсон. Автор розповідає про досвід Фінляндії в шкільній освіті, яка регулярно посідає в рейтингу PISA перші позиції і є об'єктивно успішною моделлю для України в системі середньої освіти (*За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 39 від 3 жовтня 2016 р., с. 14-15; веб-сайту Sir Ken Robinson (<http://sirkenrobinson.com/>). – 2016. – 15.11).*

З перших уст.

З нагоди святкування 125-річчя перших українських поселень у Канаді та 150-річчя Незалежності Канади, Канадсько-українською громадською організацією O.W.L. Open World Learning було оголошено про початок конкурсу «Видатні українці Канади» для старшокласників (9-12 класів), студентів коледжів і студентів 1-3 курсів ВНЗ України та Канади.

В рамках цього конкурсу переможцям буде надано можливість безкоштовно поїхати влітку 2017 року до Канади задля вивчення англійської мови та знайомства з канадським суспільством й українською діаспорою, ознайомлення з діяльністю українських організацій та проведення тренінгів з лідерства.

Конкурсант має обрати видатну історичну або сучасну постать канадського українця, провести ґрунтовне дослідження щодо обраної особистості. На основі зібраного матеріалу відзняти невелике аматорське відео (максимум 3 хвилини). Завантажити відзняте відео на канал YouTube, заповнити анкету учасника, написати мотиваційного листа, надіслати даний пакет документів на office@owl-study.com з поміткою «Конкурс» до 01 січня 2017 року включно.

Результати конкурсу будуть оголошені не раніше 01 березня 2017 року (*За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 40 від 10 жовтня 2016 р., с. 5; веб-сайту Канадської громадської організації O.W.L. Open World Learning (<http://owl-study.com/uk/news-uk/uvaga-konkurs/>). – 2016. – 15.11).*

Мова освіти.

Результати робочої групи прокоментувала міністр освіти і науки України Лілія Гриневич зазначивши при цьому, що фахівці МОН і громадські активісти

узгодили поправки до законопроекту. Також було узгоджено практично всі позиції цього документу. Днями ці поправки було зареєстровано групою депутатів із 15 осіб, які вже підписав голова Верховної Ради Андрій Парубій.

Голова підкомітету з питань освіти профільного комітету Верховної Ради України Тарас Кремень вважає, що, ми знаходимося лише на початку шляху формування справжньої мовної політики в Україні. Він закликав до подальшого обговорення цього питання і експертів, і представників громадянського суспільства.

Член робочої групи із внесення змін до Закону України «Про освіту» Олександр Іванов упевнений, що узгоджені поправки не є компромісом, а прогресивною нормою. Прийняті рішення мають посилити роль української мови в освіті порівняно з нинішнім станом.

Порівняльна таблиця змін «до» і «після» узгодження й обговорення розміщена на сайті МОН України. Наприклад, у п.1 ст. 7 Законопроекту України «Про освіту» поняттю «Мова освіти» надано нове визначення, а саме: «Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова. ... Держава забезпечує кожному громадянину України право отримати освіту державною мовою у державних і комунальних закладах на всіх рівнях: дошкільної, загальної середньої, професійної, позашкільної та вищої освіти» *(За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 41-42 від 25 жовтня 2016 р., с. 4; офіційного сайту громадської спілки Всеукраїнського об'єднання «рух захисту української мови» (<http://zahystmovy.org.ua/>). – 2016. – 15.11).*

Відкриті до партнерства.

В Україні триває освітньо-культурний проект GoCamp, в літніх таборах якого взяло участь 6 тисяч дітей та 120 волонтерів із 40 країн світу.

В 2017 році очікується значне розширення цього проекту до участі ста тисяч дітей та тисячі волонтерів, а також підвищення кількості міст та сіл де проводитимуться літні табори з можливістю спілкування іноземними мовами.

Цей проект має велику користь для школярів. Крім цього він є чудовою практикою для вчителів, котрі мають можливість організувати заняття спільно з волонтерами – носіями мов.

Як обіцяють організатори, напрямки роботи проекту GoCamp щороку будуть розширюватися, наприклад, цього року в англomовних пришкільних таборах українських школярів навчатимуть критичного мислення й лідерства.

За думкою директора Global Office Оксани Нечипоренко, «фактично йдеться про методичні «бази» для вчителів: ми навчаємо, як правильно використовувати методологію, аби створити особливу програму під кожний табір, навіть кожну окрему дитину...».

Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич в своєму виступі зазначила, що «проект GoCamp це ініціатива, яку Міністерство освіти і науки

вітає. Особисто я переконана, що найцікавіші проекти можна створювати саме з громадськими ініціативами. Тому ми відкриті до такого партнерства».

Міністр освіти та науки України пообіцяла, що МОН України також надаватиме допомогу: візьме на себе деякі організаторські зусилля, зокрема, інформуватиме навчальні заклади про переваги проекту.

Також вона зазначила, що проект є цінним, адже він підкріплюється тренінгами для вчителів, де розглядаються інтерактивні й комунікативні методики, спрямовані на формування в дітей компетентностей. Ідеться не лише про знання, а й про вміння застосовувати їх для вирішення практичних проблем в особистому житті чи професійному досвіді.

Втіленням та поширенням проекту GoCamp пишаються його організатори – громадська ініціатива GoGlobal спільно з Міністерством освіти і науки України в рамках Року англійської мови в Україні.

10 жовтня стартувала реєстрація шкіл, які планують взяти участь у проекті *(За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 41-42 від 25 жовтня 2016 р., с. 6-7; офіційного веб-сайту МОН України (<http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/10/06/v-ukrayini-startue-proekt-iz-rekordnim-zaluchennyam-inozemnix/>)– 2016. – 15.11).*

Доброчесність та плагіат як дві сторони однієї медалі.

Днями відбувся круглий стіл на тему «Формування академічної доброчесності та механізмів запобігання та протидії плагіату у наукових текстах в Україні», який було організовано Науково-дослідним центром з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, Міністерством юстиції України, Міністерством освіти і науки України, Науково-дослідним інститутом інтелектуальної власності НАПрНУ, ДП «Інформаційні судові системи» Державної судової адміністрації України. Також захід було підтримано Проектом сприяння академічній доброчесності в Україні (SAIUP).

Метою заходу було обговорення науково-методологічних основ утвердження академічної доброчесності та ефективних механізмів запобігання та протидії плагіату в наукових і навчальних текстах із використанням потенціалу судового та позасудового захисту авторських прав, методів і засобів судової експертизи в Україні, а також програмних продуктів, які дозволяють виявляти плагіат у наукових роботах.

На круглому столі було запропоновано такі питання для обговорення:

Шляхи і методи формування академічної доброчесності у сфері науки і освіти в Україні.

Академічний плагіат: поняття, критерії, методи і суб'єкти виявлення.

Практика судового розгляду спорів щодо недобросовісного запозичення у академічних текстах;

Потенціал державних науково-дослідних установ судової експертизи Міністерства юстиції України і інших суб'єктів експертної діяльності щодо запобігання плагіату в наукових текстах;

Використання спеціальних знань при встановленні фактів запозичення фрагментів текстів під час написання наукових текстів;

Проблеми і перспективи розробки і акредитації програмних продуктів, які дозволяють виявляти плагіат у наукових текстах;

Участь у заході взяли фахівці у сфері інтелектуальної власності, судові експерти, судді, адвокати, юридичні компанії та агенції, представники ВНЗ і наукових установ, органів державної влади і органів місцевого самоврядування, установ, організацій і підприємств, незалежно від форм власності, представники інститутів громадянського суспільства, представники ЗМІ.

Свою думку на круглому столі висловив директор департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування МОН Андрій Гаррієвич Шевцов. Він зупинився на необхідності завершення роботи з побудови репозитарію академічних текстів, про організування електронної системи порівняння текстів і знаходження запозичень (оскільки програма має ряд дефектів, як наприклад, псевдо визначення запозичення як плагіату та пропуск наявних посилань на першоджерело – як результат програма потребує процесу зневадження) та про удосконалення правового поля щодо практичного визначення плагіату. Також він наголосив на тому, що з реформою вищої освіти академічна спільнота отримує не тільки автономію а й відповідальність.

Директором Докторської школи Києво-Могилянської академії Михайлом Винницьким було акцентовано увагу на таких моментах:

Законом України «Про вищу освіту» закріплено вимогу до ВНЗ з самостійного формування внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти. На цей час лише 2 виші НаУКМА й Український католицький університет – ухвалили положення про запобігання плагіату. Доповідач закликав інші виші скористатися цим положенням.

Доповідач спростував радикальні твердження про відсутність науки в країні, панування суцільного плагіату, абож ігнорування деякими науковцями справедливості звинувачень у поширенні цього шкідливого явища.

Запозичиння аналогії закону на прикладі Національної поліції стосовно можливості застосування правового механізму переатестації науковців, які були викриті в плагіаті.

Введення «Публічного осуду плагіату» на рівні кожного навчального закладу.

Кадрове очищення на рівні академічної громади навчального закладу як запобіжний захід авторитаризму та й втручання держави у справи академічної автономії.

Внеском держави у боротьбу з плагіатом має стати формування культури прозорості, доброчесності на рівні ВНЗ.

У свою чергу на Круглому столі було наголошено на неприпустимості формування кричущої судової практики з цього питання. Так, президент Національного університету «Києво-Могилянська академія» Андрій Малашевич розповів про судову практику за участі Подільського районного суду міста Києва (який визнав наявність плагіату). Але після апеляції експерт

Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності зробив неочікувані висновки: «Правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи. У зв'язку з тим, що авторське право охороняє форму твору, а не його зміст, для виявлення випадків порушення авторських прав шляхом запозичення вирішальне значення мають буквальні збіги. Тому запозичення наукових ідей без запозичення форми, в якій вони втілені, з точки зору авторського права не розглядається як плагіат».

Тобто, якщо запозичити текст, але поміняти місцями слова, це плагіатом не буде.

Також є й позитивні наслідки досудового врегулювання спору між професором УКУ Вадимом Ададуrowим та викладачем Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, про яке повідав проректор з наукової роботи Українського католицького університету Ігор Сковочилас.

Професор Вадим Ададуrow за пошуком системи Google виявив дисертацію, яку значною мірою було списано. Даний факт було підтверджено й судовою експертизою в Науково-дослідному центрі судової експертизи з питань інтелектуальної власності, якою було встановлено «часткового відтворення» монографії. І як результат, покаранням стало зняття наукового ступеня кандидата історичних наук.

У свою чергу віце-президентом із публічного адміністрування Київської школи економіки Інною Совсун було дуже доречно зазначено: що проблема плагіату – це результат зниження стандартів якості освіти. «...Аби принципи доброчесності стали невід'ємною частиною життя, треба не просто карати за порушення, а передусім навчати писати правильно.»; відсутність гідної оплати праці; чітких вимог тощо.

Володимир Бугров, проректор з науково-педагогічної роботи КНУ ім. Тараса Шевченка, розмірковував та дивувався біографіям багатьох депутатів, суддів та прокурорів. Більшість з них без відриву від основної роботи спроміглися захистити кандидатські та докторські роботи, здобувши наукові ступені. «Якщо вони так наполегливо працюють у науці, то, може, недопрацьовують на роботі? ... За що ж тоді ми платимо їм зарплати? Думаю, давно час зняти наукові звання та ступені з усіх, окрім викладачів ВНЗ та тих, у чий службових обов'язках передбачені кваліфікаційні вимоги до посади.»

Ірина Єгорченко, активіст антиплагіатної ініціативи «Дисергейт», вважає необхідним змінювати вимоги до викладачів щодо друкування шістьох оригінальних наукових статей на рік. Зробити таку кількість досліджень дуже складно, а отже вимога підштовхує науковців до плагіату і самоплагіату.

Владислав Леонідовича Федоренко, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, з власного досвіду викладання в університеті Яна Коханоського, наголосив на необхідності ввести електронну базу виявлення плагіату, яка б дозволила б при проведенні перевірки упереджувати плагіат, ніж потім з ним

боротися, а також проводити експертизу наукової роботи до того, як спеціалізована рада візьме її на розгляд (*За матеріалами: офіційного видання МОН України «Освіта України» № 40 від 10 жовтня 2016 р., с. 10-11; офіційного веб-сайту МОН України (<http://mon.gov.ua/usi-novivni/povidomlennya/2016/09/28/30-veresnya-kruglij-stil-na-temu-%C2%ABformuvannya-akademichnoyi/>). – 2016. – 15.10; офіційного веб-сайту Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності (<http://www.intelect.org.ua/content/zaproshuiemo-do-uchasti-u-formuvanni-materialiv-kruglogo-stolu-za-mizhnarodnoyi-uchasti-na>). – 2016. – 15.11).*

Реформа освіти в дії.

Учасники Всеукраїнського клубу «Директор школи», пленарне засідання якого відбулося днями у місті Києві, обговорили багато важливих і актуальних питань в галузі реформи нової школи. Зокрема, якою буде нова українська школа? Які виклики стоять перед директорами опорних шкіл і наскільки успішно вони з ними справляються? Як відбувається управління фінансово-економічною діяльністю школи в нових умовах?

Робота школи повинна орієнтуватися на розуміння і здобуття «навичок майбутнього» сучасним учнем. ТОП-десятку вмінь, якими мають володіти учні, визначив міжнародний освітянський форум, що відбувся у вересні в Давосі.

На думку завідувача відділу економіки та управління загальною середньою освітою інституту педагогіки НАПН України Людмили Калініченко, учень школи у найближчому майбутньому має вміти комплексно вирішувати проблеми, вести переговори, критично мислити, бути креативним, розвивати емоційний інтелект і гнучке мислення.

Концепція нової школи, яку презентувало МОН України більш ніж третині напрямків співпадає з напрямками візії школи 2030, що були представлені в Давосі.

Тетяна Оленич, керівник школи № 189, переконана, що сьогодні вигідно директору школи переходити на самостійне ведення господарства та можливість самому вирішувати фінансові й кадрові питання, зокрема мати кошторис, в якому ведеться бухгалтерський облік, укладаються угоди з постачальниками та виконавцями робіт. Нова електронна система публічних закупівель ProZorro дає можливість озвучити свої потреби й дуже швидко знаходити постачальника чи виконавця.

Очільником столичної школи №85 Тетяною Федуною було внесено пропозицію усім колегам долучитися до участі у новому проекті МОН України «Розвиток соціальної згуртованості суб'єктів освітнього процесу». В рамках проекту 250 навчальних закладів напрацьовуватимуть навички партнерських взаємовідносин з батьківськими громадами і громадськими організаціями.

Заступник Міністра освіти і науки України Павло Хобзей зазначає, що мета цієї реформи – не механічне введення 12-річки, а зміна цілей школи.

Випускник такого навчального закладу має бути конкурентним на ринку праці й, що не менш важливо, патріотом України і відповідальний громадянином.

Павло Кузьмович наголошує, що саме освіта і культура формують цінності, які можуть змінити країну. Ці нові підходи і цінності закладені у Концепції нової української школи.

Наприкінці свого виступу заступник міністра сказав, що минула спроба в провадженні 12-річної системи зіткнулася із серйозною проблемою – необхідністю змінити мережу шкіл. Цей виклик стоїть перед освітянами і нині. Ми хочемо зробити так, аби за цих самих умов у нас формувалася зовсім інша школа, – продовжив Павло Хобзей. – Звучить майже як «місія нездійсненна». Але я впевнений, що це можливо. Ми спираємося на тих хто вже готовий працювати за новими правилами. Я вірю в ці зміни, бо люди хочуть їх відчуті і суспільство сприймає їх дуже позитивно *(За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 41-42 від 24 жовтня 2016 р., с. 12; освітнього порталу «Педагогічна преса» (<http://pedpresa.ua/171386-nova-shkola-misiya-zdijsnenna.html>)). – 2016. – 15.11).*

Пріоритетні напрямки фінансування освіти.

В Українському кризовому медіа-центрі відбулося громадське обговорення «Як зміниться фінансування шкіл у 2017 році». В ньому брали участь заступник міністра освіти і науки України Павло Хобзей, заступник міністра фінансів України Сергій Марченко, а також виконавчий директор Аналітичного центру CEDOS Єгор Стадний і головний експерт групи «Освіта» Реанімаційного пакету реформ Володимир Бахрушин. Учасниками обговорення було звернено увагу на недоліки у галузі освіти, зокрема неефективне використання бюджетних коштів. Міністерство фінансів України визначило освіту одним із пріоритетних напрямків фінансування. Також уряд у проекті держбюджету 2017, передбачив:

зростання заробітної плати вчителів на 33,5 відсотки;

урахування в освітній субвенції 1,6 млрд грн на здобуття повної загальної освіти в професійно-технічних навчальних закладах;

спрямування коштів освітньої субвенції виключно на виплату заробітної плати вчителям;

створення 137 опорних шкіл задля забезпечення доступу дітей із сільської місцевості до якісної освіти;

виділення 393 млн грн для забезпечення учнів безкоштовними підручниками;

створення фонду вирівнювання для тих громад, дохідна база яких є недостатньою для повноцінного утримання закладів середньої освіти.

Таким чином Міністерство фінансів України продовжує працювати спільно з Міністерством освіти і науки України, представниками експертних кіл над реформуванням системи освіти.

Серед стратегічних пріоритетів – є оптимізація закладів шкільної мережі й розвиток мережі опорних шкіл *(За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 43 від 31 жовтня 2016 р., с. 4; освітнього порталу «Osvita.ua» (<http://osvita.ua/school/52106/>). – – 2016. – 15.10; офіційного веб-сайту Міністерства фінансів України (<http://www.minfin.gov.ua/news/view/zastupnyk-ministra-finansiv-serhii-marchenko-obhovoryv-z-hromadskisti-u-iak-zminytsia-finansuvannia-shkil-u--rotsi?category=bjudzhet/>). – 2016. – 15.11).*

Рідна мова за кордоном.

У Португалії нещодавно відбувся форум, присвячений розвитку суспільного життя новітніх українських мігрантів у Європі. На цьому заході міністр освіти і науки України Лілія Гриневич розповіла про наміри МОН України розвивати українську мову не лише у державі, а й за кордоном.

Також було наголошено про необхідність включення до законопроекту України «Про освіту» низки нормативних термінів, які мають врегулювати взаємовідносини українських громад за кордоном з державою Україна у сфері освіти. Л. Гриневич запевнила, що очолюване нею Міністерство докладе максимум зусиль для допомоги закордонним українським громадам. Вона, зокрема нагадала про підписаний меморандум про співпрацю між Кабінетом міністрів України та Світовим конгресом українців, який сприятиме започаткуванню навчальних закладів за кордоном для здійснення навчального процесу українською мовою, вивченню мови та забезпечення здобуття українцями з іноземних громад освіти в Україні.

Міністр наголосила на важливості врегулювання юридичного статусу українських громадських організацій, культурно-освітніх центрів у Португалії, що сприятиме поширенню української мови в їхньому середовищі *(За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 43 від 31 жовтня 2016 р., с. 2; освітнього порталу «Osvita.ua» (<http://osvita.ua/school/52588/>). – 2016. – 15.11).*

Нові надходження до НБУВ

А. Шумілова, провід. бібліограф НБУВ

Нові надходження довідково-бібліографічних видань до НБУВ

1. Герасимчук Л. Українсько-англійський словник з прав людини / Л. Герасимчук ; ГО «Харків. правозахис. група» ; відп. за вип. Є. Ю. Захаров. – Харків : ТОВ «Вид-во права людини», 2015. – 184 с.

Це перша спроба окреслити й зібрати в одному виданні правозахисну лексику. Складність цієї роботи полягає в тому, що правозахист – комплексна галузь, яка охоплює юридичну сферу, сферу боротьби за історичну справедливість, практичну організацію побуту людей тощо. Укладач, працюючи над перекладами правозахисної літератури, проаналізував тексти за допомогою спеціальних комп'ютерних програм, зокрема, Тексталайзер, і створив власну базу даних за допомогою програми AzzCardfile.

Шифр зберігання НБУВ : Ва 801019

Шифр зберігання ВДБО : Ш143.21 я2 Г-37

2. Европейский словарь философий. Т. 1 : Лексикон непереводимостей / пер. с франц. под рук. Барбары Кассен (Сорбонна) ; Нац. ун-т «Киево-Могилян. акад.», Центр европ. гуманитар. исслед., Москов. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – Киев : Дух і Літера, 2015. – 452 с.

Прикладом для створення цього видання слугував «Словник індо-європейських інститутів» Е. Бенвениста. Аналіз понять показує, що за «культурологічними» термінами стоїть напружена філософська робота. Відбір словникових статей став результатом подвійних досліджень – діахронологічного та синхронологічного. Європейський словник філософій досліджує не співвідношення факторів як сил історичного процесу, а співвідношення самих понять. Це не історія похідної понять, а історія демаркування, розмежування, яка відкриває витoki європейської єдності та європейських відмінностей. Структура кожної словникової статті включає варіанти перекладу, короткий вступ з постановкою філософської проблеми, пов'язаної з цим терміном та бібліографію питання.

Словник має політичне спрямування: зробити так, щоб європейські мови вивчались, і не тільки з точки зору збереження спадщини. Автори створюють картографію європейських філософських відмінностей з використанням досвіду перекладачів, істориків, коментаторів, критиків. Видання слугує путівником з філософії Європи. Допоміжний апарат складає іменний покажчик.

Шифр зберігання НБУВ : В 356040

Шифр зберігання ВДБО : Ю я2 Е-24

3. Енциклопедичний словник класичних мов / Л. Л. Звонська, Н. В. Корольова, О. В. Лазер-Паньків [та ін.] ; за ред. Л. Л. Звонської. – Київ : ВПЦ «Київ. ун-т», 2015. – 464 с.

Видання є ґрунтовним довідником з античних (давньогрецької та латинської) мов. У ньому вміщено майже 700 статей: з фонетики, морфології, синтаксису, теоретичної та історичної граматики, загальномовознавчих і специфічних законів давньогрецької та латинської мов, а також спеціальних фахових напрямів класичної філології. Мовному континуїтету античності присвячено статті з численних давніх мов, палеобалканістики, історії писемності та алфавіту. Матеріал з античної метрики, риторики, давньогрецької та латинської епіграфіки і палеографії, папірології, кодикології, текстології,

герменевтики, лексикології, лексикографії та пареміографії класичних мов містять ґрунтовну інформацію із спеціальних фахових напрямів класичної філології.

Для кожного словникового терміна вказано його етимологію. Прізвища фахівців у царині класичних мов та назви їхніх праць наводяться мовою оригіналу, за потребою – з перекладом.

Словникові статті містять багатий ілюстративний матеріал з автентичних текстів. Представлена інформація про відомих дослідників класичних мов від античних ґраматистів до сучасних учених.

Шифр зберігання НБУВ : Ва 797515

Шифр зберігання ВДБО : Ш12-4 я2 Е-64

4. Новогрецько-український, українсько-новогрецький практичний словник = Еллно-оукраініко, оукрапо-еллнііко практико леΞііко / уклад. О. В. Уґрінович. – Київ : Криниця, 2015. – 416 с. – Бібліогр. : с. 9.

Кожна із частин видання містить понад 11000 слів і виразів. Наприкінці словника вміщено розділ «Розмовні вирази» для полегшення практичного застосування новогрецької та української мов.

В обох частинах словника подано назви значних географічних об'єктів (країн, великих міст, річок тощо), популярні імена (жіночі та чоловічі). Особливою відмінною рисою цього словника є подача складних щодо написання ґраматичних форм змінюваних іменників, дієслів, які подано в україномовних відповідниках обох частин словника з метою практичного засвоєння української мови, адже постійно ширшають сфери її використання.

Допоміжний апарат складають: список використаних джерел, умовні скорочення, грецький алфавіт і правила читання літер, основні правила вимови голосних і приголосних, пояснення до алфавіту.

Шифр зберігання НБУВ : Ва 798595

Шифр зберігання ВДБО : Ш145 я2 Н-74

5. Основи теорії міжнародних відносин. Словник : навч. посіб. / М. П. Гетьманчук, Л. О. Дорош, М. В. Здоровега [та ін.] ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2015. – 340 с. – Бібліогр. : с. 326 – 337.

У виданні зібрано, систематизовано, розкрито термінологію теорії міжнародних відносин. Значну увагу приділено сутності, видам і формам міжнародних відносин і систем; міжнародному порядку; учасникам міжнародних взаємодій, цілям та інтересам їхньої діяльності тощо. Розглянуто наукові ідеї та позиції вчених, що здійснили вагомий внесок у розвиток науки про міжнародні відносини.

Словник має міждисциплінарний характер, а тому його можна використовувати під час вивчення основ права, політології, соціології, економіки, міжнародних відносин, теоретико-методологічних основ наукових досліджень тощо.

Виданню притаманна доступність викладу матеріалу, розкриття змісту понять і категорій з теорії міжнародних відносин з урахуванням новітньої практики міжнародних взаємодій, сучасних світових та вітчизняних тенденцій у цій сфері, особливостей сучасного розвитку світової та вітчизняної політологічних шкіл. Під час роботи використано міжнародні та українські нормативно-правові акти, спеціалізовану вітчизняну й зарубіжну літературу, енциклопедії, універсальні енциклопедичні словники, монографії, особистий практичний і науковий досвід.

Словник-довідник вміщує понад 690 тлумачень термінів. Охоплено дефініції як макро-, так і мікрорівнів.

Терміни подано за українською абеткою з наведенням етимологічної довідки.

Шифр зберігання НБУВ : Вс 60296

Шифр зберігання ВДБО : Ф4 я2 О-75

6. Подольская Е. А. Управление социальными процессами : терминолог. слов. : учеб. пособие для студентов вузов / Е. А. Подольская, В. Н. Назаркина ; Нар. укр. акад., каф. философии и гуманитар. дисциплин. – Харьков : Изд-во НУА, 2015. – 316 с.

У виданні подано терміни, які дають змогу розглядати актуальні проблеми управління соціальними процесами у контексті глибинних трансформацій в умовах глобалізації усіх сфер суспільства. Сукупність термінів є комплексом знань та інформації з філософських, соціологічних, економічних, юридичних, психологічних, педагогічних та інших проблем, які можливо розглядати як методологічну базу для аналізу різних сфер суспільства і соціальних інститутів. При цьому акцент ставиться на науково-теоретичний інструментарій дослідження суспільства як функціонуючої системи, виявлення динамічного потенціалу соціуму в умовах глобальної трансформації.

Шифр зберігання НБУВ : Ва 798985

Шифр зберігання ВДБО : С5 я2 П-44

7. Політологічний енциклопедичний словник / уклад. : Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук [та ін.] ; ред. М. П. Требіна ; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, Харків. асоц. політологів. – Харків : Право, 2015. – 816 с.

У виданні аналізуються основні категорії політичної науки. Основний зміст книги розкриває сутність, поняття, цінності та значення політики, її роль в житті особи та суспільства, нації і держави, у долі народів і людства загалом.

Призначення словника – сприяти формуванню нової політичної культури українського суспільства, що орієнтована на ідеї демократії, свободи і європейські цінності. Розглянуто понад 600 найважливіших понять політології.

Шифр зберігання НБУВ : Вс 60295

Шифр зберігання ВДБО : Ф0 я2 П-50

8. Профессора Одесского национального медицинского университета 1900–2015 : биограф. слов. / сост.: В. Н. Запорожан, В. И. Кресюн, Г. И. Хандрикова. – Одесса : ОНМедУ, 2016. – 320 с., 16 с. цв. вкл. – Бібліогр. : с. 316 – 318.

У книзі представлено біля 400 біографій професорів Одеського національного медичного університету. Розповідається про основні події історичного шляху ВНЗ України за роки його існування. Представлено інформацію про основні напрями наукової діяльності кафедр та університету упродовж 115 років. Аналогічний словник був вже виданий у 1992 році і вміщував інформацію про 250 професорів.

Видання дає змогу простежити життєвий шлях, оцінити вклад кожного вченого у вітчизняну та світову медицину. При підготовці видання використовувалися літературні джерела та архівні документи, надані родичами вчених.

Допоміжний апарат складається з іменного покажчика.

Шифр зберігання НБУВ : Вc 60537

Шифр зберігання ВДБО : P11(4 Укр)д я2 П-36

9. Речник българско-украински на новата европейска лексика (краят на ХХ – първите десетилетия на ХХІ век) = Болгарсько-український словник нової європейської лексики (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) / авт. кол.: В. Бунчук, А. Данилова [и др.] ; уклад. Е. Стоянова ; Київ. славіст. ун-т, Держ. славіст. центр НАН України. – Киев : Киевски славистичен ун-т, 2015. – 414 с. – Бібліогр. : с. 16–17.

Видання містить 2,6 тис. словникових статей із тлумаченням українською мовою значень найактуальніших нових слів (неологізмів) у сучасній болгарській літературній мові. З метою уникнення труднощів щодо граматичного оформлення болгарських слів подано показники роду, числа, визначеності/невизначеності іменників, особових закінчень дієслів у різних формах часу.

Допоміжний апарат складається з болгарської абетки, скорочень, умовних позначень, джерел ілюстративного матеріалу – сайтів болгарських друкованих видань та аудіоканалів, переліку використаних лексикографічних довідникових видань.

Шифр зберігання НБУВ : Ва 798511

Шифр зберігання ВДБО : Ш141.6 я2 Б-79

10. Словник-довідник підприємця / уклад.: В. К. Збарський, М. П. Талавира, А. В. Збарська ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Ніжин : видавець Лисенко М. М., 2015. – 200 с. – (Серія «Словники України»). – Бібліогр. : с. 186.

У посібнику-словнику розглядаються основні терміни і поняття, пов'язані зі з'ясуванням суті ринку, бізнесу та властивого їм механізму, які

характеризують суть і напрями розвитку процесів, що відбуваються у нашому суспільстві.

Подані основні соціально-економічні терміни, які використовуються у навчальному процесі, у науковій і практичній діяльності. З урахуванням навчально-наукової спрямованості Національного університету біоресурсів і природокористування України акцент у термінології зроблений на біоресурси, природокористування та на аграрну сферу. З метою висвітлення понятійного апарату з позицій представників різних наук авторами умисно допущене дублювання термінів у різних рубриках навчального посібника.

Шифр зберігання НБУВ : Ва 801300

Шифр зберігання ВДБО : У я2 С-48

11. Українсько-словенський тематичний словник = Ukrajinsko-slovenski tematski slovar / Людмила Васильєва, Яня Воллмаєр Лубей, Проміж Лубей, Богдан Сокіл ; М-во освіти й науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. – 360 с. – Бібліогр. : с. 359.

Словник містить близько 10 000 слів та словосполучень, а також лексичні одиниці з різноманітних наукових сфер і галузей громадського життя. Видання сприяє опрацюванню конкретних, важливих для повсякденного спілкування тем, а також тем, пов'язаних із загальними проблемами професійної комунікації. У книзі перевагу надано загальноновживаній лексиці.

Шифр зберігання НБУВ : Ва 798969

Шифр зберігання ВДБО : Ш141.6 я2 У-45

12. Słownik Polski. Polsko-Ukraiński, Ukraińsko-Polski = Польсько-український, українсько-польський словники / під заг. ред. В. Бусела, виконав. дир. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2016. – 672 с.

Видання містить понад 110 000 найбільш уживаних слів і словосполучень польської та української мов. Широко представлена суспільно-політична, науково-технічна, літературна та розмовна лексика.

У словнику вперше застосовано спрощену фонетичну транскрипцію мовою перекладу, що дає змогу українським і польським користувачам краще засвоїти фонетику, вимову, притаманну саме цим словам. Включено географічні, міфологічні назви, а також деякі скорочення й аббревіатури.

Видання містить найчастіше вживані кількісні, порядкові і збірні числівники та перелік міфологічних імен і назв.

Нормативний характер словника досягається за допомогою цілеспрямованого добору лексики в українській та польській частинах, введенням ремарок, умовних позначень та скорочень, що показують сферу вживання слова або розкривають його значення. Книгу доповнює таблиця «Мови народів сучасної Європи», де класифіковано 62 мови.

Шифр зберігання НБУВ : Вc 60314

Шифр зберігання ВДБО : Ш141.5 я2 П-53